

LAKÁSBELSŐ

Építészetéhez hasonlóan a csángóság lakásberendezése is nagy átalakuláson ment át az utóbbi emberöltők folyamán. Az ismétlődő földosztások, a termékenyebb mezőgazdálkodásra való áttérés, közutak és vasút építése, valamint az ipari termékek terjedése következtében javuló anyagi étellel, a látókörtágulással együttjáró életformaváltozás és igénynövekedés a lakásban is megmutatkozott.¹ Változásokon ment át nem csupán a berendezés leltára, hanem ennek csoportosítása is, átalakult az újabb lakások egész belső képe. Ha e változásokról lehántjuk a legújabb polgáris-városias ráakódásokat, a még létező tárgyi hagyaték és eleven emlékezés segítségével nem lesz nehéz helyreállítani a korábbi hagyományos csángó lakásbelsőt, úgy, amint az századok során megtett szerves fejlődése folyamán, az egykori hozott székely örökség és a moldvai táji és etnikai hatások alkotó egybeötvözésével jellegzetes egységgé alakult.

A csángó lakásbelső fejlődési útját — a másutt megszokott írott feljegyzések és feliratos tárgyak² teljes hiányában — kizárólag a kezdetleges szállások, nyári konyhák, illetve különböző korú lakóházak berendezésének egymással való összevetése, a különbségek, átmenetek és változások okainak és körülményeinek feltárása nyomán lehet rekonstruálni. Azt tapasztaljuk, hogy a lakóház lassú terjeszkedésével, osztódásával s az anyagok és technikák fejlődésével együteműen változó lakásbelső nem annyira az elrendezés elvében, a csoportosítás szellemében, mint inkább a berendezési tárgyak mennyiségi gyarapodásában s — különösen századunk folyamán — ezek tökéletesedésében mutat fejlődést.

A ház bővülése lehetővé tette a régi kemencés és füstfogós tűzhelyű tüzelőnek egyes újabb moldvai megoldásokkal (*szóba*, *plita*) történő kiegészítését, míg a bútorzat a székely falusi asztalosság hatására megy át nagy változáson; a lakásbelső keményfából faragott házi készítésű bútorzata helybeli asztalosmunkájú, lécvázaz és farkasfogas illesztésű, enyvezett és festett deszkabútorokkal egészül ki. A század első évtizedeiben, a keményfa ládák ácsolói mellett még csak a kádárok és kerekesek foglalkoznak, mellékesen, egy-egy megrendelő biztatására, bútorkészítéssel is. Főleg a második világháború óta jelennek meg aztán minden faluban az asztalosságra szakosodott parasztmesterek. Így pl. Bogdánfalván az 50-es években már folytatnak bútor- és épületasztalosságot olyanok, akik a sokféle egyéb szerszám — *firisz*, *kulcár* (derékszög), *cirkalom*, *furu*, *véső*, *kócos-véső*, *mető* (eszterga) stb. — mellett már *gyoluból* is ötfélét használnak rendszeresen: *porozó*-, *tisztító*-, *hosszú*-, *párkányozó*- vagy *virágozó*- és *nutológalyut*. A tokos és betétes *ajtók* és *ablakok*, valamint az összeeresztett és gyalult deszkájú *alsó*- és *felsőpadlás* mellett már az ő munkájuk, a székelyföldi bútorfejlődés megismétléseként itt is elterjedt *kendőpóc* vagy *tánygyérpóc*, *kicsi karjosszék* (hátasszék), *husszúkarjosszék* (hátaspad), deszka *ronygyásláda*, *padláda*, *ágy*, *asztal*, *tálas*, *pohártartó* (fali szeglettéka), *éveges* vagy *duláp*, *ronygyatartó* (fogas), *óratartó*, miegyéb.³

Így egészül ki a csángó lakás bútorzata a sokszázados múltú házi készítésű darabok mellett a falusi mesterek által előállított újabb típusú bútorokkal. E kétféle jellegű, két történeti kort is képviselő bútorok általában nem keverednek, hanem az újabb nagyobb lakásban, melyet még a konyha is kiegészít, egy-egy helyiségben elkülönülve két külön „garnitúra”-t alkotnak.

A legújabb lakásokba aztán harmadikként kerül be a legelső szobába a gyári fényezett bútor. Nyilvánvaló azonban, hogy a modern ipar e sorozatgyártmányai a hagyományos népi kultúra táji-helyi sajátosságait kereső néprajzkutatás érdeklődési körén kívül maradnak, viszont annál nagyobb figyelemben részesülnek a népi lakáskultúra hagyományos elemei, s a lakásbelső hagyományos konvenciók szerint alakult rendező elvek.*

BERENDEZÉS

A berendezés alakulása szoros kapcsolatban áll a házbeosztás fejlődésével. Míg a kis kezdetleges hajlékok berendezését kevés és kezdetleges készítésű tárgy képezi, a lakás bővülésével és osztódásával együtt jár a berendezés differenciálódása, növekszik a tárgyak száma és kivitelezésük minősége. Ugyanakkor viszont a lakásbelső elrendezés lényege az ősi egysejtű hajlék óta alig változik. Erre következtethetünk a falvak határában máig látható kerek, sövényfalú, csúpos nádfedelű pásztorkunyhók berendezéséből is. Bennük — a tejfeldolgozással kapcsolatos eszközök kivételével (hiszen a *szтина* a tejfeldolgozó *bacsónak* nem csupán lakása, hanem műhelye is) — csírájában feltalálható a fejlettebb ház egyes lakóhelyiségeinek berendezése. Az esztenába lépve az ajtó közelében van a *katlan*, mellette a falba vert szegek a gúnya tartására, szárítására, még tovább a bács hálólhelye: a napközben szegre akasztott *mántávába* burkolózva itt hever le a fal mentén. Az ajtótól a másik irányban van a *pad* vagy *lábica* a vizesedényeknek, tovább a tehetővehető apró *székek*, majd a kis *láda* (katonaküfer), végül, majdnem szemközt a bejáratnál, a cöveklábú asztalféleség, a különböző edények tartására és a sajt feldolgozására szolgáló fonott *lésza* (1a).

A még fennmaradt régi egysejtű boronaházacskák berendezése (1b) inkább csak az egyes darabok állandó használatra való tökéletesebb voltával különbözik az esztena szerény „bútoraitól”, valamint azzal, hogy bár az esztenánál látott sorrendben ugyan, de — a négyszögű épületben — már sarokra rendezve található. E rendet mutatják a századunk első évtizedeiben még szinte kizárólagos egy-lakóhelyiséges, de már belépővel épült házak is (1c). A *színen* vagy *ereszen* át a házba lépve az ajtótól egyik oldalt van a *tüszel*, előtte kis székek, mögötte a fekvőhelyül is használt *sutu*; a tűzhely fölött nyúlik a következő sarok felé a felsőruha-szárító és -tartó *rúd*, ez alatt pedig a terpeszkező, alacsony cöveklábú *ágy*. Az ajtó mellett a másik oldalon a cöveklábú *vizespad*, *padocska*, fölötte az edénytartó *póc*, majd ezt követi a hosszú *pad*, végig a töltés felőli oldalon, majd egy másik pad az ajtóval szemközt fal mentén is. E két pad találkozásánál, a sarokban van a padra fölött *ronygyásputyina* (kád) vagy *ronygyásláda*, tetejében a belé nem férő *rongyával* (az eladó leány háziszóttos kelengyéjének rakománya), előtte pedig a régies, becsapolt lábú *asztal* vagy már újabb módi *nagyasztal* (1c-e).

Ilyenformán tehát a kezdetleges, kerek alaprajzú sövényhajlék berendezésének rendje (az ajtótól számított egyik oldalon a tüzelő — ruhatartó — fekvőhely, másik oldalon pedig a vízpad — pad — asztal) érvényesül az állandóul épült lakóházban is, csak már a fő tevékenységi köröknek megfelelő, négy sarok szerinti csoportosításában:

1. A lakás berendezésének alaprajzi képe: a) a *szina* berendezése, Pl; b) kis egysejtű ház, L; c) *színes* ház (Petrás György), Gy; d) színes és kiléres ház (özv. Farcádi Györgyné), Np; e) rövidszínes és kamarás ház (Duma János), S; f) rövidszínes, kicsiház és kiléres ház (Szálka Antal), Kl; g) lakó- és tisztaszobás, kamarás ház, Kl; h) lakó- és tisztaszobás, kiléres ház (Farkas Mihály), Bf. A c-h) jellegzetes sarok-elrendezésű lakások.

1. Az ajtón benyitva mindjárt a tűzhely terpeszkedik, amelyhez az ajtón át közvetlenül kerül be a tűzifa és a külső fény, s ezen át távozik a házból a tűzhely körüli füst és szemet. A tűzhely melegének közelében — fölötte — van a ruhaszárító rúd és — belső felén — a fekvőhely;

2. A tűzhely mögött kezdődő fekvőhely a fal mentén folytatódva a következő sarokban ágygá, kerevetre szélesedik;

3. Az ajtó mögötti szűk sarok a vizespad helye; könnyű ide a víz beszállítása és innen a tűzhelyen (főzéshez) való használata;

4. A negyedik, ablakos sarokban találkoznak az állandó ülőhelyül és pótfekvőhelyül szolgáló fal menti hosszúpadok, a tűz füstjétől legtávolabbi sarok a kelengye-raktározás s ugyanakkor — az ablakok világánál — az asztal és télen az *esztováta* alkalmas helye.

A ház (szoba) fenti berendezésében a lakóház további bővülésével sem áll be lényeges változás. A házhoz toldott belépő (*szín, eresz*) nem válik lakóhelyiséggé; fűtetlen és üres marad, illetőleg *lisztesputyinák*, boroshordók, csebrek, zsákok raktára: csupán átmenetileg kerülhet be ide vagy egy szék, pad, ágy, miegymás. A szín csak akkor válhatik tényleges lakóterületté, ha hátsó felét az első (belépő) résztől fallal elkülönítik. Az így keletkezett kis új helyiség aztán már *kamara* lesz, vagy éppen *kicsiház*, s e nevekben kifejezésre jut a lakóház egészében betöltött sajátos szerepe. A kamara a szín belső felében eddig is szokás szerint tartott termények, élelmiszerek immár záros tárolóhelye (le); akkor minősül kicsiházzá, midőn már tüzelőt kap s így lakhatóvá válik. Az új lakóhelyiségben aztán helyet kapnak a fő házi bútorok: pad, hosszúszék, polc, ágy, bár a régi *nagyházétól* némileg eltérő elrendezésben. A kicsiház elrendezésének módját megszabja a helyiség kis mérete, a tűzhely (a helyiség belső felén, a nagyház felőli tüzelővel azonos fal mellett) és az ajtó kötött helye s az ablakoknak a nagyházétól különböző elhelyezése. Itt a tűzhely és ajtó nem egymás mellett, hanem egymással szemben van, a külső oldalakon pedig az egyik pad helyét ágy foglalja el a tűzhely közelében. A kicsiház helyéből s méretéből következő sajátosságok mellett a berendezés bizonyos mértékig az új lakóhelyiségnek a régítől különböző használatával is kapcsolatban áll. A *kicsiház* létrejöttével a *nagyház* mindenekelőtt mentesül a mindennapi konyhai munkától, s hovatovább *tisztaházzá* válik, szemben a konyhának és — főként nyáron át — lakószobának használt kicsiházzal. Ilyenformán tehát a nagyházból ide kerül a füstös-szemetes főző-sütő szabadtűzhely, míg ennek helyét a nagyházban a csak melegítő zárt tüzelő, a *szóba* foglalja el. Így kerülnek aztán ide ki a nagyházból a már kevésbé féltett, régiebb bútorok, használt ágyterítők s egyebek is.

A két lakóhelyiség berendezése közti „fokozati” különbség határozottabb lesz ott, ahol a színből elkülönített kicsiház helyett a színen túl rendes méretű második lakóhelyiség épül, az egész család állandó itt lakására (mint mondják: „itt ülünk”), a régies terjedelmes füstös tüzelővel, széles fekvőhellyel s a többi régi típusú bútorral, viszont a füsttől és mocskolódástól féltett terítők, gúnyák és kelengye kirakása nélkül. Ezzel szemben a régi lakóhelyiség *tisztaházzá* alakul, amely teljesen mentesül a benne való lakástól, és a füstmentes, melegítő kályha, cifra terítők, feltornyozott kelengye, színes szentképek, gúnyásládák, fali tálas mellett még újabb bútorzattal is hivatkozó dísz-szobává alakul (1g—h).

A lakásbelső berendezése tovább bővül a ház különböző toldalékaival. A *nagyház* vagy *tisztaház* mögötti eresz alatt toldott *kamarába* kerül a rúd, amelyre a szöttes *rúdravalót* és más szötteseket és ruhaféléket vetik (1g). A ház oldalsó eresze alatt toldott *kilér* viszont már nemcsak raktár, hanem munka- és lakóhely is: átkerül ide a terjedelmes szabadtűzelő, néhány kezdetleges bútor — cöveklábú pad, apróasztal és székek — kíséretében, hogy a ház mentesüljön avult tárgyaitól és a legmocskosabb házi munkáktól: a füstös és épp ezért meszeletlen, díztelen helyiség, a *buketéria* nem csupán főző- és étkezőhelye a népes családnak, de különféle házimunkák színhelye is. Ahol különálló nyári *tűzelő*, *buketéria* van az udvaron, ennek berendezése még inkább az egykori lakóháznak újra-ismétlése.

TÜZELŐ

A tüzelő házbeli rögzített helyének elsőrendű meghatározó szerepe volt mindig a lakás egyéb berendezési tárgyainak elhelyezésére, s a tüzelő megoldása, fejlődése, változása kihatott az egész lakásbelső alakulására. A tüzelő a ház ősi és elsőrendű jelentőségű berendezési tárgya, amely nélkül nem is létezik lakóház s ezen belül lakóhelyiség. De a tüzelő nemcsak a lakhatás előfeltétele, hanem mint főző, melegítő, világító berendezés, ülő- és fekvőhely a lakás-funkciók (étkezés, melegedés, házi munkák, beszélgetés, pihenés stb.) fő színhelye s így az egész családi élet központja.

A lakásbeli életben és a lakásbelső kialakításában betöltött elsőrendű szerepe mellett a csángó tüzelő mint a lakásbelső képének lényeges része, és önmagában is, mint a népi formaalakítás jelentős eredménye érdemes arra, hogy a berendezés elemei közül elsőként vegyük szemügyre.

A kőből-sárból rakott csángó tűzhely elsősorban a tűznek a föld nedvességétől való szigetelésére és a tűz, illetve parázs védelmére épült. Különálló, mennyezet nélküli konyhákban az ülő, fekvő és rakódóhelyként is használt terebélyes tűzhelynek a helyiség belseje felé kiugró sarkán tüzelnek, s így a helyiség közepe táján szabadon égő tűz itt is alig veszélyezteti a gyúlékony anyagú falakat és a tetőzetet (6b, 10a, 11a).

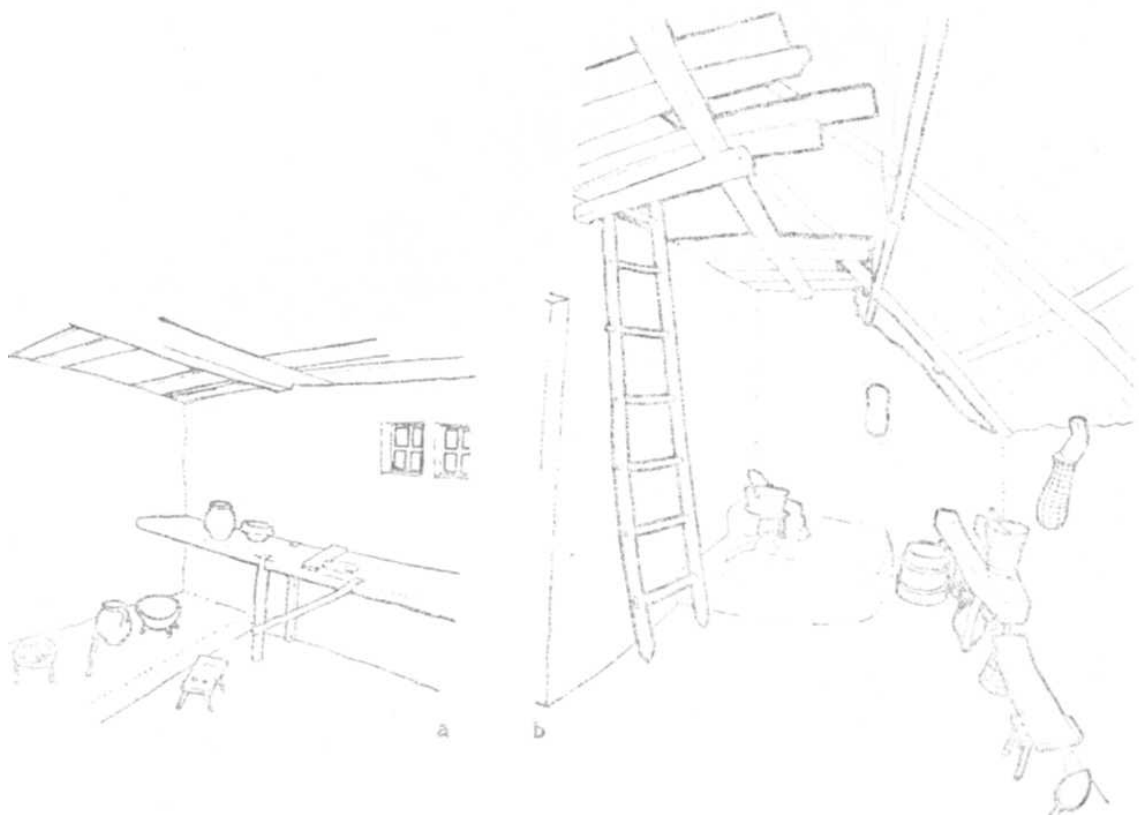
Sokáig ilyen kezdetleges, alacsony (tenyérnyi), lapos tűzhelyek lehettek a régi egysejtű házakban is (10). Csupán a gabonatermesztés nagyobb méretűvé válásával — bár ennek is már több százada — csatlakozik a tűzhelyhez *sütőkemence*.⁴ Habár igen gyéren használták (kenyeret, kalácsot általában csak ünnepre sütnek), egy-két szegény családot kivéve az 50-es években majd mindenütt volt sütőkemence. Régi házaknál bent a nagy lakóhelyiségben találjuk ezt is a széles tűzhelyre helyezve, másutt azonban már kikerült a füstös kemence az udvarra — szabadon vagy fedél alá (4a—c, 7), esetleg színbe (6a) — vagy, újabb divat szerint, a ház oldalsó eresze alatt toldott kilérbe (8, 11b).

A csángó sütőkemence formáit tanulmányozva azt látjuk, hogy a legkezdetleesebb, udvarbeli — szabadon vagy mennyezet nélküli helyiségekben épült — példányok igen kicsik s jobbra negyedgömb vagy fekvő félhenger alakúak (4, 5b, 7—9 stb.), míg a terjedelmes, lapos tetejű kemencéket elsősorban ott találjuk, ahol a kemencét fűtésre is használják, vagyis a régi lakószobában (23), valamint olyan mennyezetes kilérben (19b) és különálló nyári konyhában (18), amelyben laknak is. Itt a lapos kemence a helyiség fűtésén kívül hálóműhely is. Ebből arra következtetünk, hogy a régi gömbölyded sütőkemencét csak később, a padolt mennyezetű házak építése idejétől kezdve válthatta föl — valószínűleg ukrán hatásra — a rajtahálásra is alkalmas széles, lapos kemence.

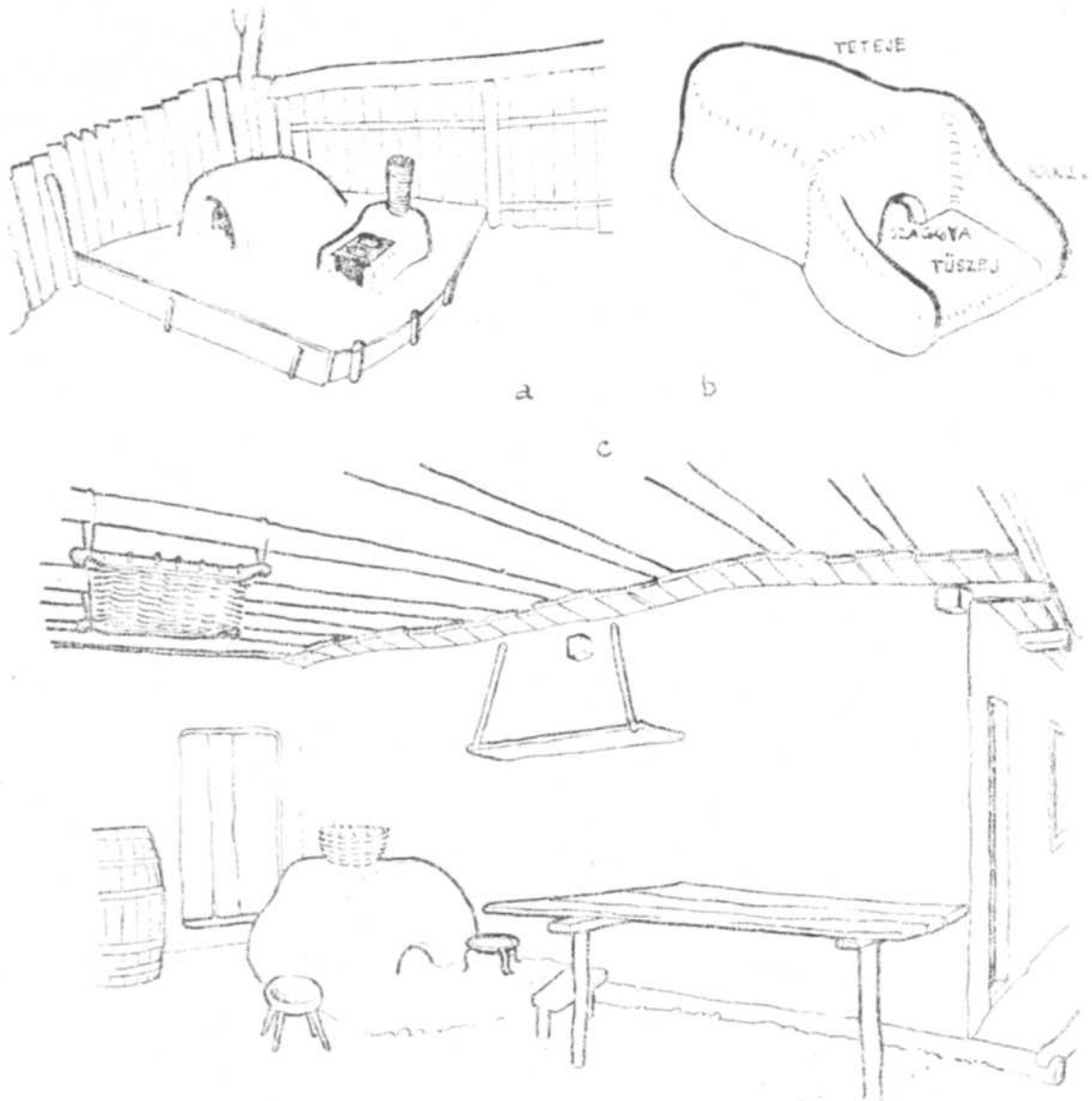
Ha az udvaron szabadon álló vagy kezdetleges udvarbeli épületekben és a házhoz toldott mennyezet nélküli helyiségekben még látni olyan tűzhelyre helyezett kemencét, melynek a száján kiömlő füstje és szikrája szabadon szállhat el (4—12), a padolt mennyezetű helyiségben a tűzhely fölött, illetve a kemence száján előtt már mindenütt füstfogót találunk. Valójában ennek alkalmazása — a helyiség általa való füsttelenítése s egyúttal a tűzveszély csökkentése — teszi lehetővé a mennyezet deszkázását, az egyenletes kimelegítést, a jobb lakhatást, igényesebb házbeli életet (12—23).

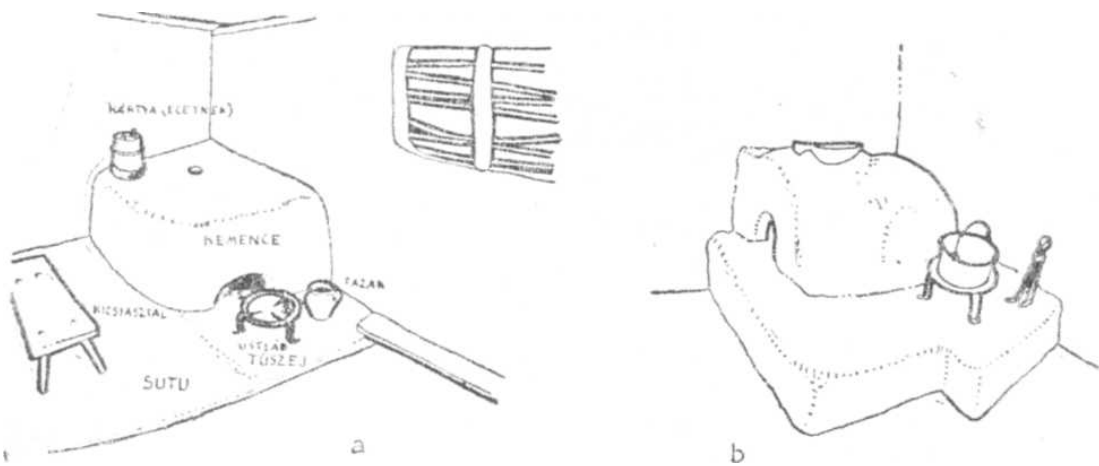
2. Lakóházzal nem kapcsolatos tüzelők: a) *kattan* a sztinában (*máléfőző*), Pl; b) *fistölő*, szilvaaszaláskor nyitva, húsfüstöléskor lefedve, Gy.

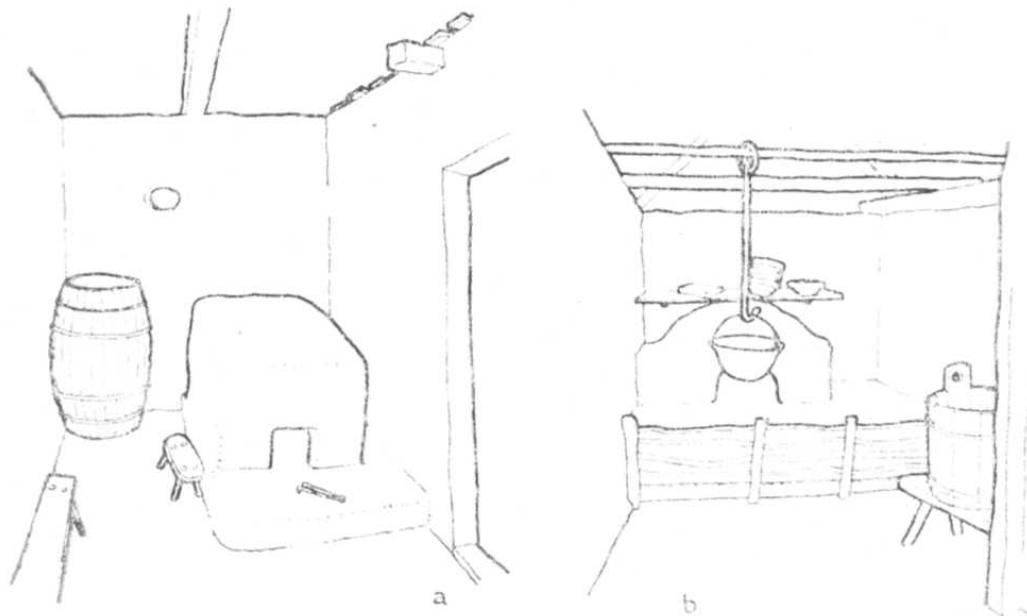
3. Szabad tűszejek: a) a nyáriházban, mellette a *dolgozóasztal*, F; b) a *kilérben*, BF.

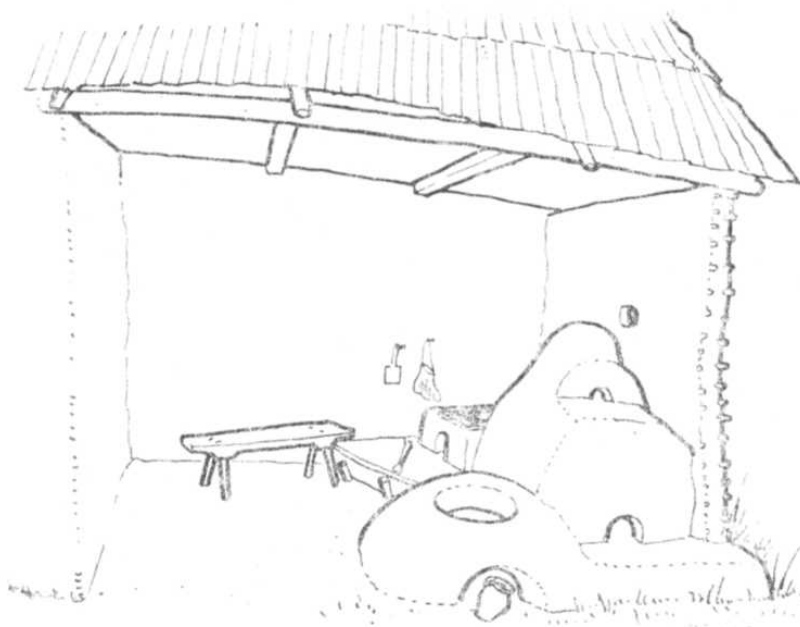
5. Kemencés, szabad tüszetek: a) kemence az ográdában (udvaron) kis fűtővel, Szf; b) kuptor a tüzelőben (eresz alatt); L; c) tüszetes kemence a régi ház folytatásában épített állásban (körülötte: nyári ág, kerekaszték, póc, sajtszárító lyásza stb.) Bf.

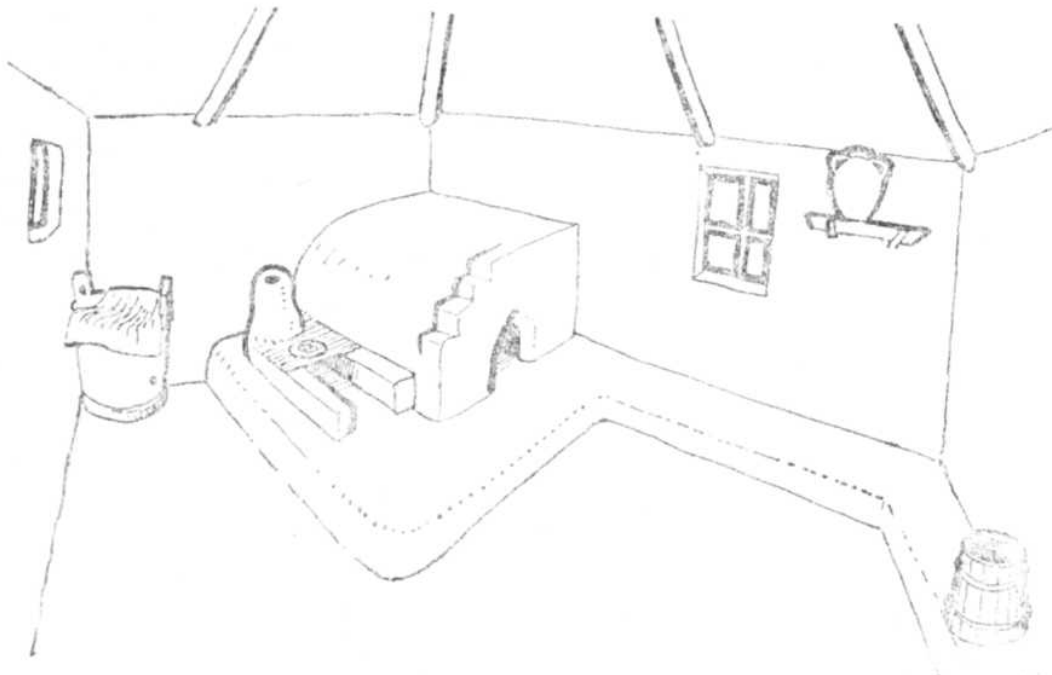
5. Kemencés szabad tűzhelyek a buketériában: a) K1; b) Bf.

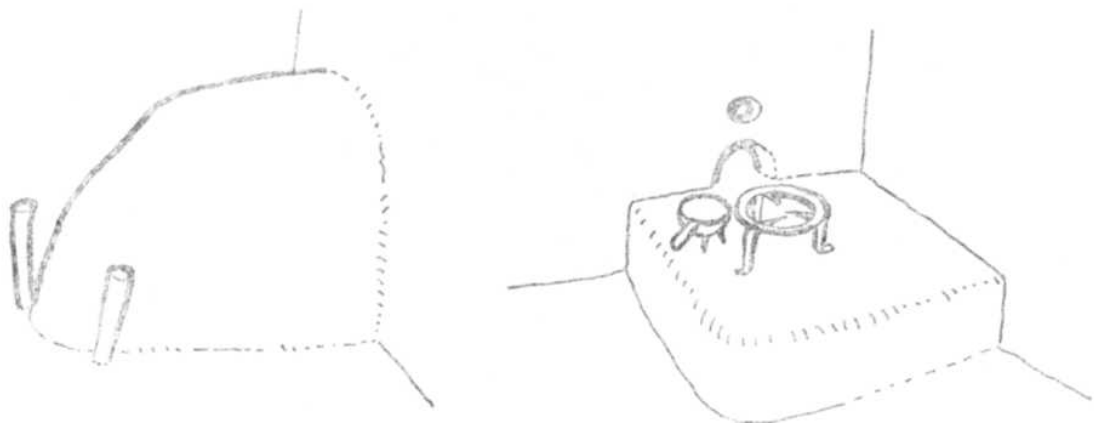
6. Kemencés szabad tűzhelyek a nyári tüzelőben: a) Bf; b) Np.

7. Tüzelő-együttes az udvarbeli *kamarához* épített *állásban* (előtérben a *katlany*, a *tüszejes* és *szikrafogós kemence*, mögöttük a deszkakeretes *tüszejre* épített *fittő*), Tr.

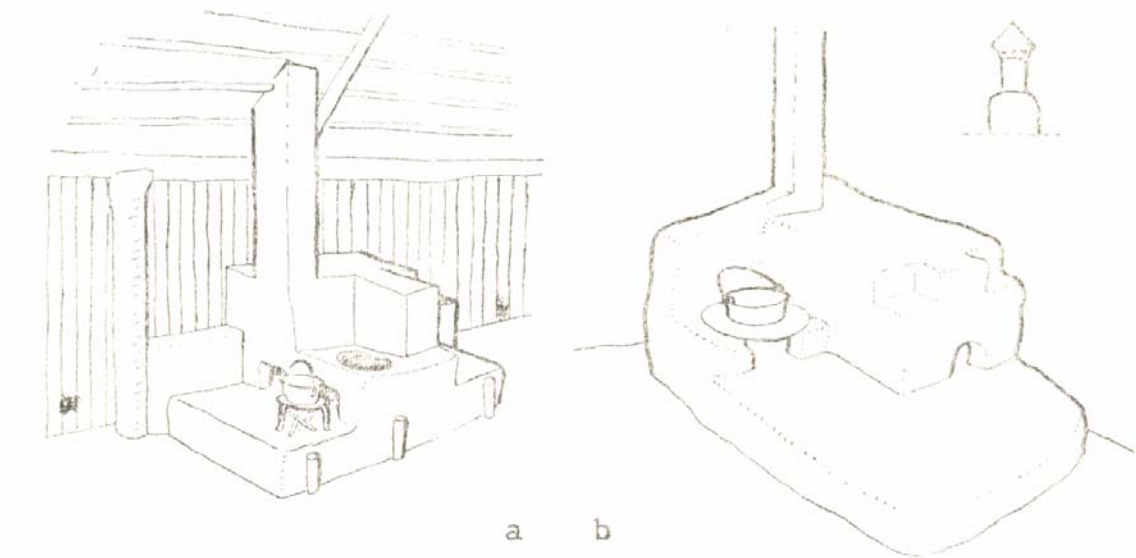
7. *Buketéria* a széles és körbe futó sár *tüszéj*el, ráépített *kemencével*, és *plítával* (balról *boralmás kád*, jobbról *cibrispucsina*), Szf.

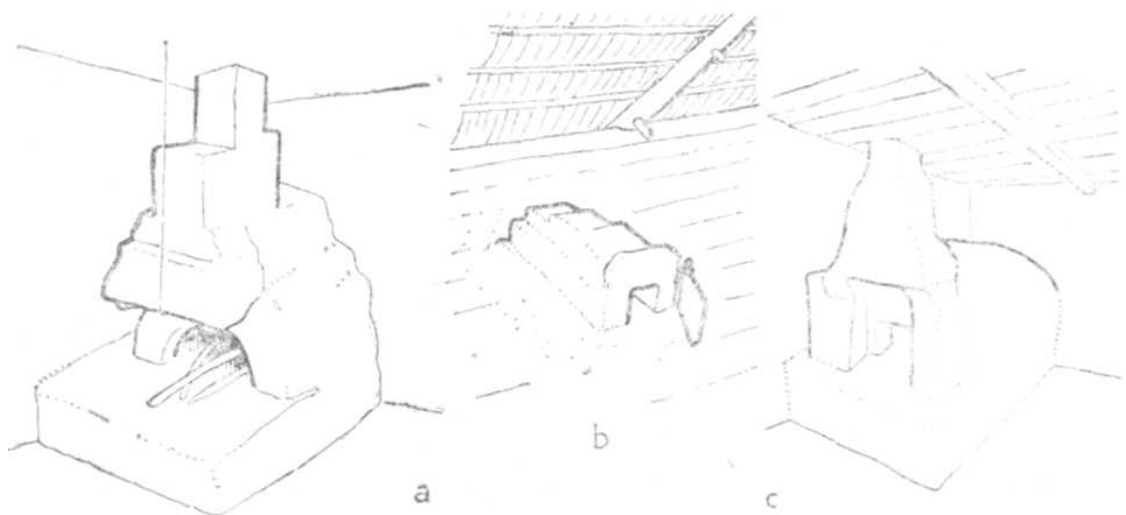
9. Földből épített *kemence* az épületen kívül, valamint a kemence *száda* s az előtte levő *tüszéj* (rajta *üstláb* és *cserpenyő*) a *buketériában*, Bf.

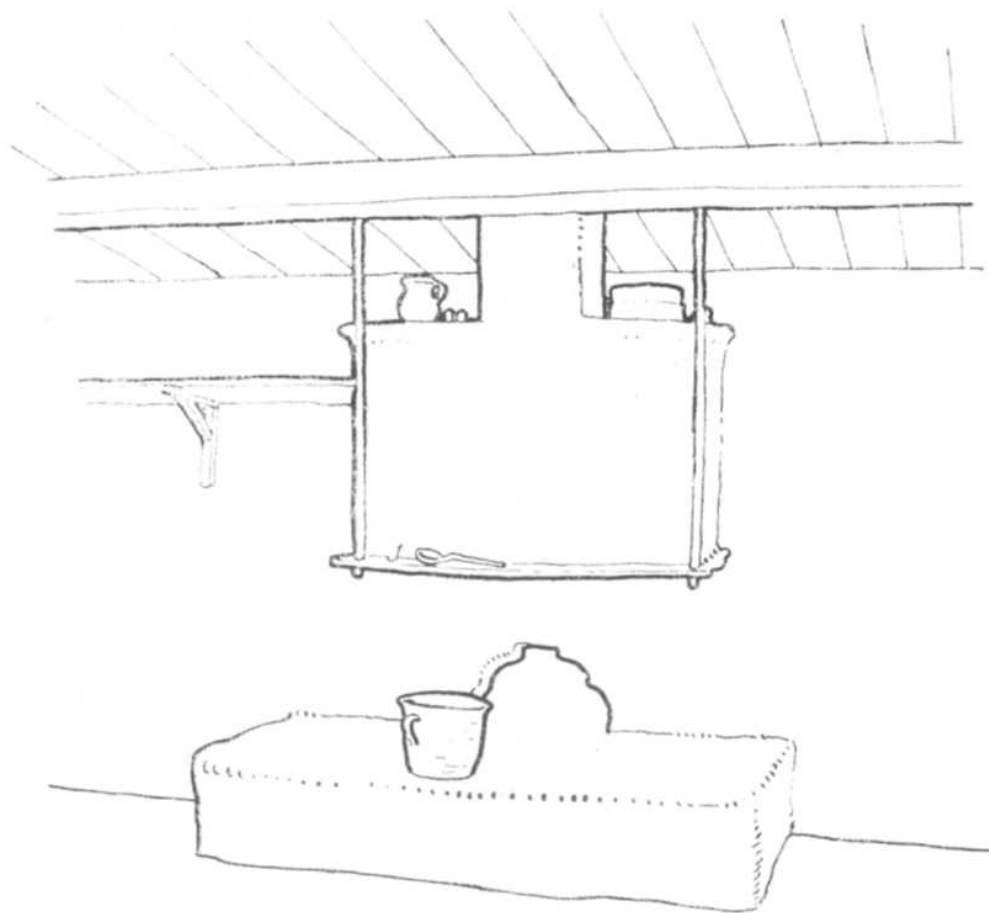
10. Tüzelők: a) tűzhely kemencével és fűtővel, Tr; b) katlan és fűtő, Bf.

11. Tüszej, katlany és kürtős kemence a kilérben: a) Ka; b) Ta.

12. Kemence, a száda előtti tüszej fölött füstfogó kürtővel (a, c) s a nádfedeles ház hijuján a kürtő fölött szikrafogó medvével (b), a-b) Bf; c) Szf.

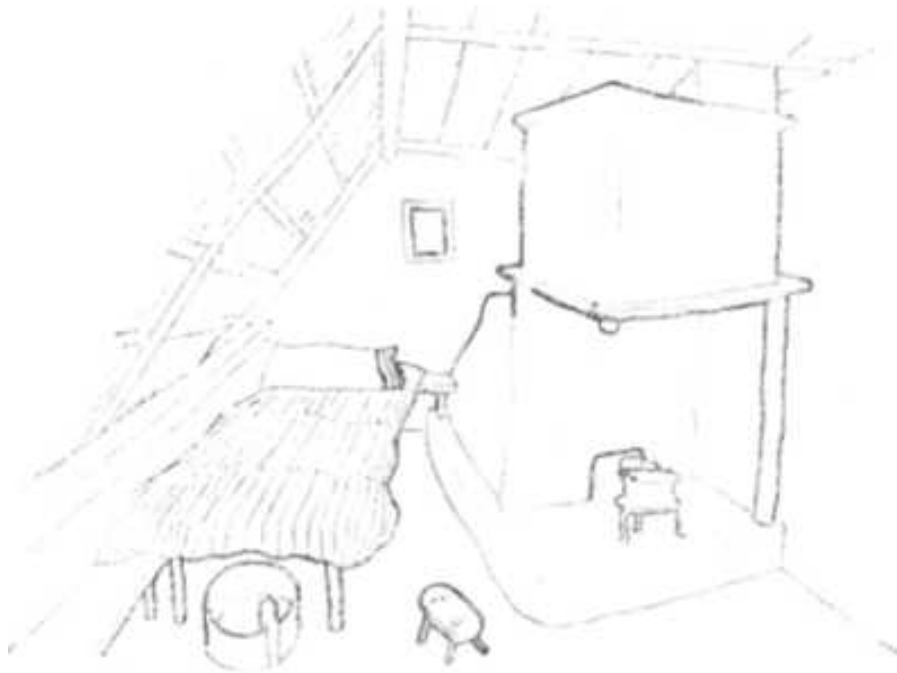
13. Góbláb a színben, Bf.

A füst- és szikrafogó, csángó nevén *góg*, *tűzfogó*, *tűszejkürtő* vagy *horna*, kb. 1 m széles, ugyanilyen magas, alul nyitott négyszögletű doboz, mely hátsó felével a kemence szája fölötti peremen fekszik, első felét pedig faoszlop, *láb*, *gógláb*, illetve *góbláb* (Bf), *gócláb* (Ta), *sodláb* (O) támasztja alá. A füstfogó megfelelő favázra *kerteléssel* készül, kívül-belül *megsikárva* (23). Ugyancsak sövényfonású s kívül-belül tapasztott a hozzátartozó kerek *kürtő*, *gogányáca* is, mely a füstöt a szikrafogóból elvezeti. E kürtő olyan öblös volt, hogy — mint mondják — ha a házba bejött valami rossz ember, a gazda kiszökhett rajta. Különben a tűzhely kürtője, a hagyomány szerint, egykor nem föl, a hijuba, hanem oldalt, a mennyezet nélküli színbe vezetett, s így a füst a színen át *kandarodott fel* a hijuba. Mi azonban már nem akadtunk ilyen megoldás nyomára, ahol a szín, a régi erdélyi szenesházak, pitvarok mintájára a házbeli füst gyűjtőhelye lett volna.

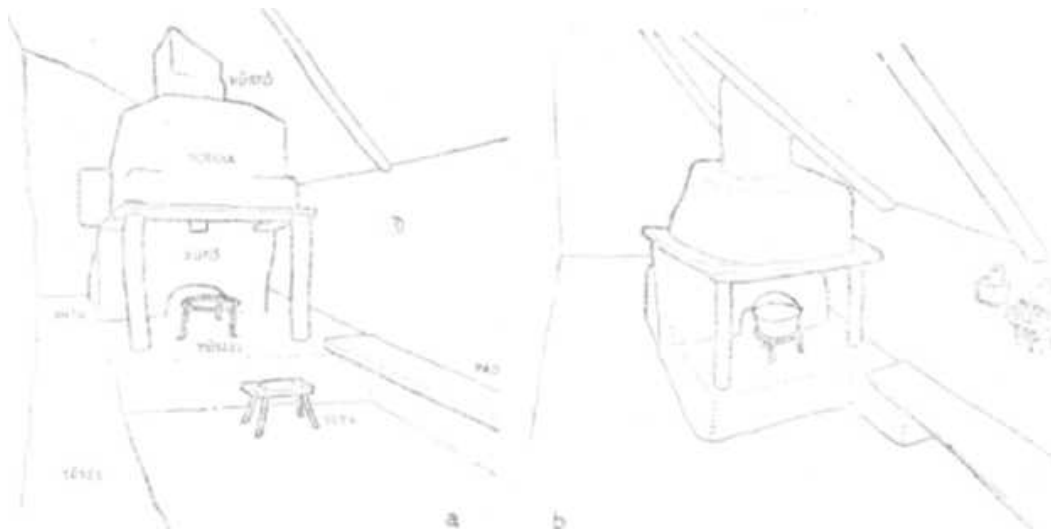
Alig lehet már régies fonott füstfogót is találni, mert öt-hat évtizede majdnem kizárólag városos vett vagy helyben készített vékony *keremidából* (cserép) építik, kívül tapasztva és meszelve, a füstkivezető kürtő pedig deszkából készül, kívül-belül tapasztva. A régi favázás készítmóddal függ össze a füstfogó felső négy sarkán kiálló csúcs, valamint a körbefonással a kürtő henger alakja, míg az új technikával (építés) a füstfogó gyakran vízszintes párkányokat kap (középen és felül), a deszkakürtő meg négyszögletű lesz. A füstfogó nyitott aljával farámán nyugszik, amely, mivel körben szélesen

14. *Kürtös túszej, fűtő és kicsi szoba a nyári konyhában (a kemence hátulja a falon kívül), Bf.*

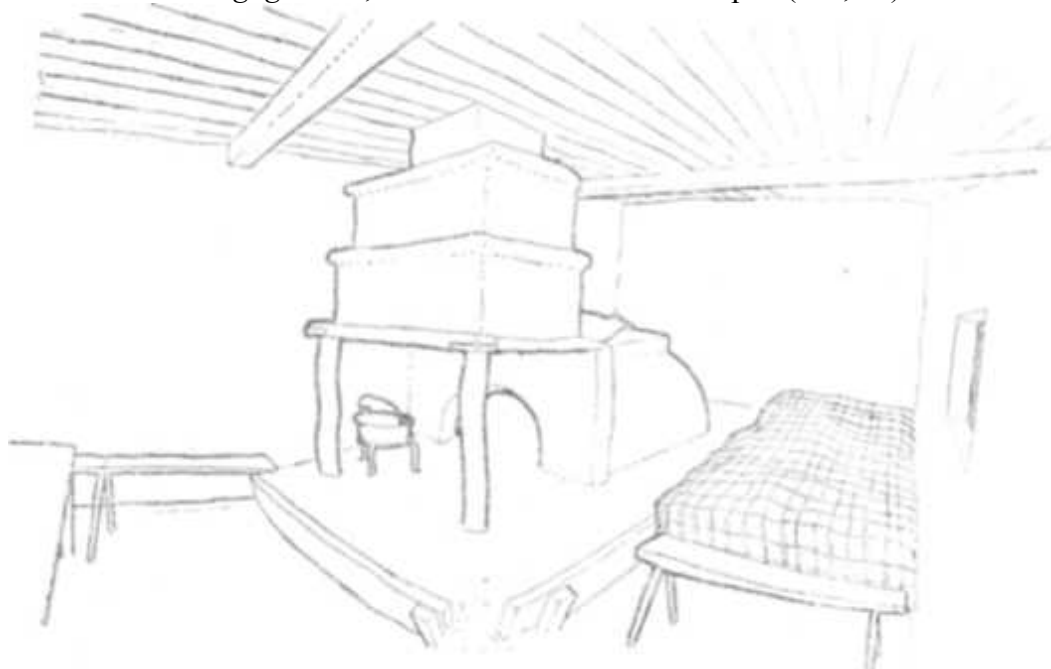
15. *Buketéria vagy kilér, Gy.*

16. Kilérbeli tüzelők, Ta.

kiáll, egyúttal tűzszerszám és egyéb tartására alkalmas *póc* is. Az ilyen deszkaráma, polc csupán az olyan három oldalról aláfalazott és egészen keskeny, gúla alakú füstfogóról marad el, mint amilyeneket az északra eső Szabófalván készítenek (12c).

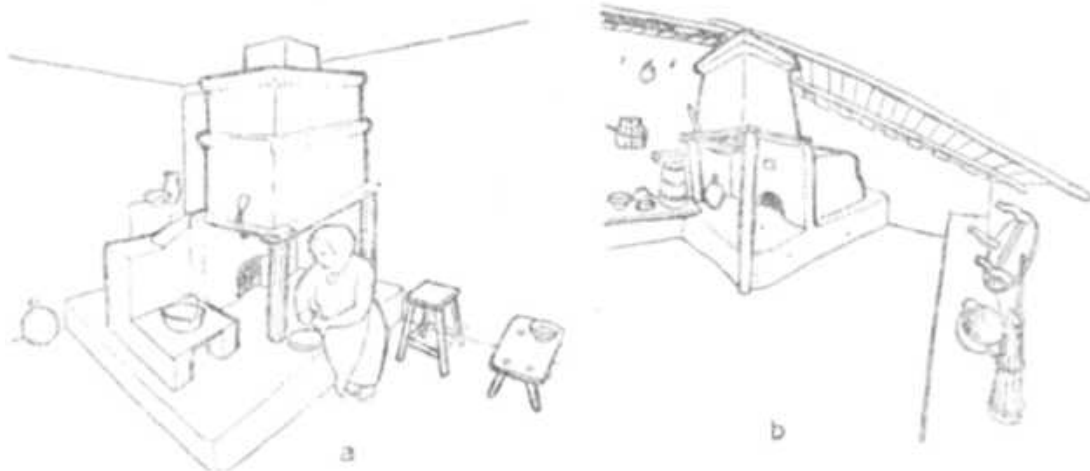
A csángó füstfogók eleje általában két lábon áll (16—18, 19b, 20—21, 23), míg a szűkebb kilérekben oldalt szorított füstfogóknak már csak egyik sarkuk támasztódik alá *góglábbal*, mert másik felől a falhoz tapad (19a, 22).

17. Buketériabeli tüzelő (*tüszej, kemence*, előtte a *góglábakon* álló *góg*, fent *kürtővel*), Bf.

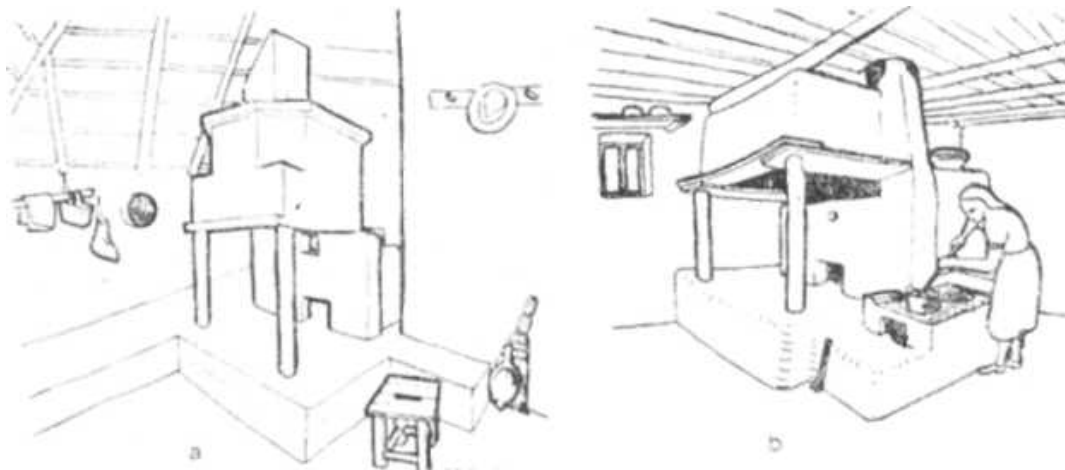

18. *Buketéria* tüzelője (*kemence, tüszej*, fölötte *góglábra* helyezett és *pócos kürtő* vagy *góg*, a füstkivezető *gogányáccával*), és egyéb tárgyak (*üstláb, kosarnya, tál, tekenyő, szék, kicsike asztal, lapicka, málé, ágy*), Bf.

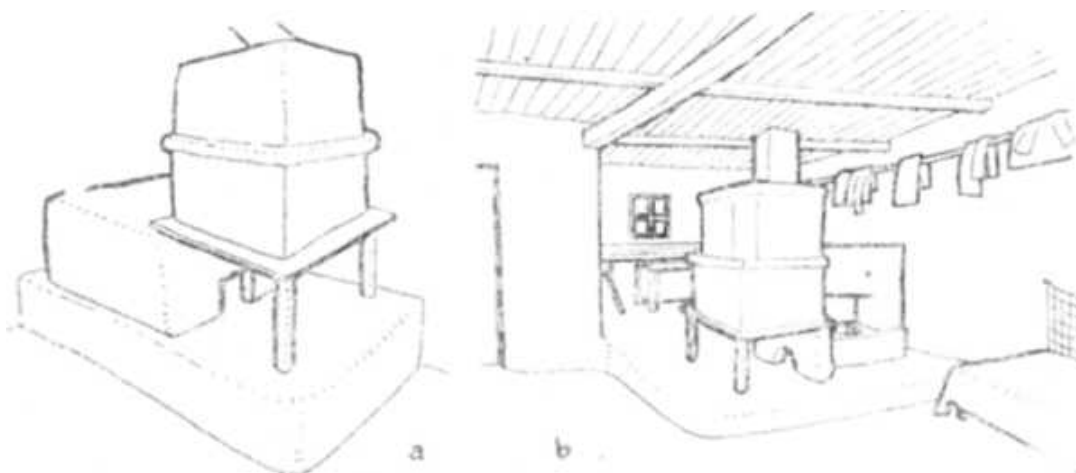

19. Konyhai tüzelők: a) *tüszej plitával* (fűtő), *kemence góglábon* álló *kürtővel* a *buketériában*, Bf; b) *tüszej kemencével* s füstfogó *kürtővel* a *kilyérben* és egyéb tárgyak (*pad, pucsina cibrének, kosárka kalánnak, pad, enivaló-asztal, borszűrő trake, vajköpülő pucsina*), Pl.

Hogy a gazdasszony könnyebben dolgozhasson a füstfogó alatt, a külső sarkon újabban nem alkalmaznak mindig góglábat (14, 15), sőt van rá eset, hogy a gógláb teljesen elmarad, s a füstfogó eleje a padlás felől lenyúló rudakon függeszkedik (12a, 13), mint a munténiai és dél-erdélyi román füstfogók.

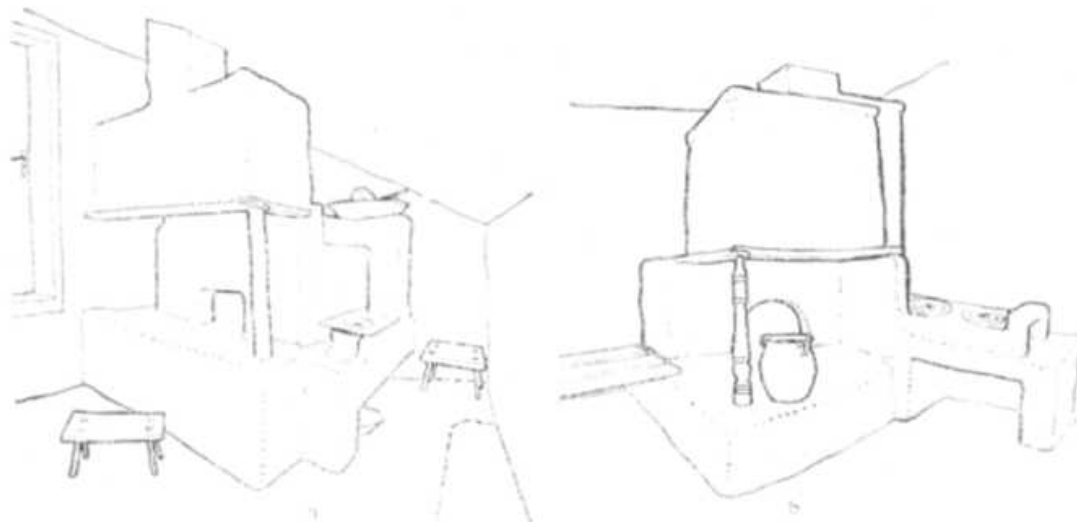

20. Konyhai tüzelők: a) *kemence a túszejen, góblábakon álló kürtő, a füstkivezető kürtőnyakával*, Ka; b) *kemencés túszej, sodlábakon álló széles füstfogó sód vagy hornya, újabban hozzátoldott fűtő, közös kürtő*, O.

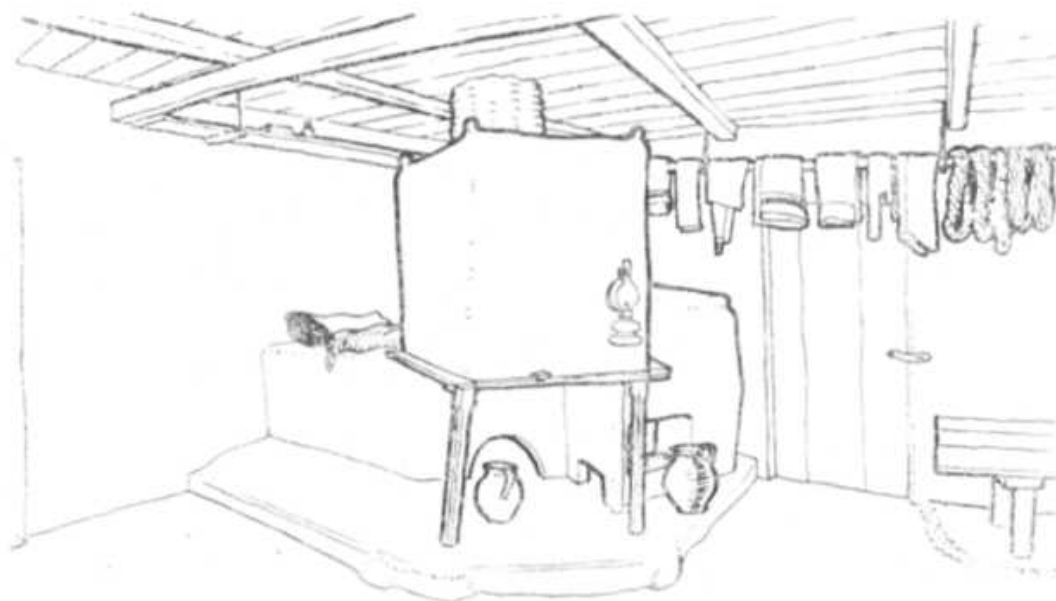

21. Füstfogó tüzelők: a) *a kemence száda előtti túszej fölött góblábakon álló góg, fent kürtővel*, Kl; b) *a lakóhelyiség sutu része előtt emelt széles, alacsony túszej, rajta főző plita, ennek kürtőjéből alakított melegítő szoba, előttük a góblábakra épített kürtő, erre támasztott rúd a szoknya (szokmány) s egyéb ruhák szárítására; mögöttük a sutuban kecskékre rakott ágy (deszkák)*, Ka.

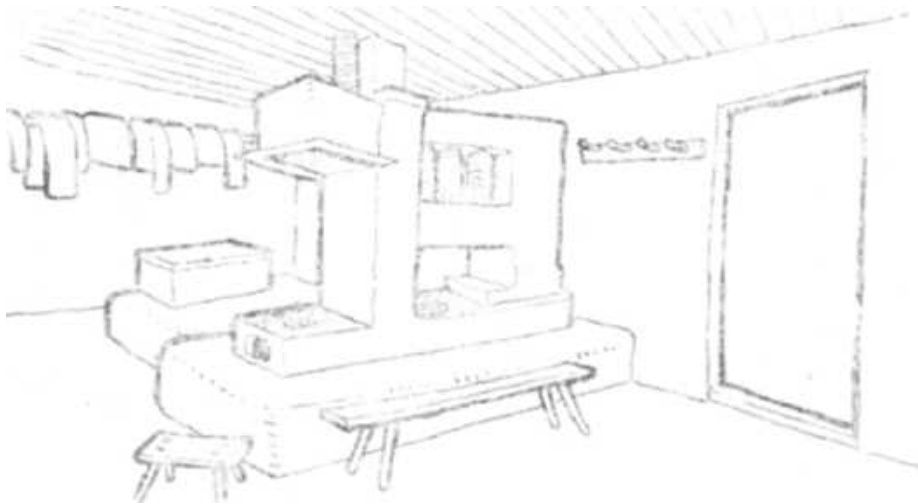
A tűzhely régebben szélesebb és alacsonyabb (20—25 cm) volt, s a szélét keményfadeszka ráma védte az omlás ellen (4a, 17, 23), a gógláb pedig olyan magas volt, hogy a háziasszony kényelmesen beülhetett a füstfogó alá munka közben. Újabban a tűzhely olyan magas lett (30—50 cm), mint a fa ülőhelyek (szék, pad). Régen, akárcsak a falakat, a füstfogót sem meszelték, csupán sárga földfestést kapott, újabban azonban ezt is lemeszelik. A megfelelő anyagokból és szerkezeti elemekből való célszerű összeállítása, nemzedékek során kialakított alakja, arányai és tagolása révén a hagyományos füst-

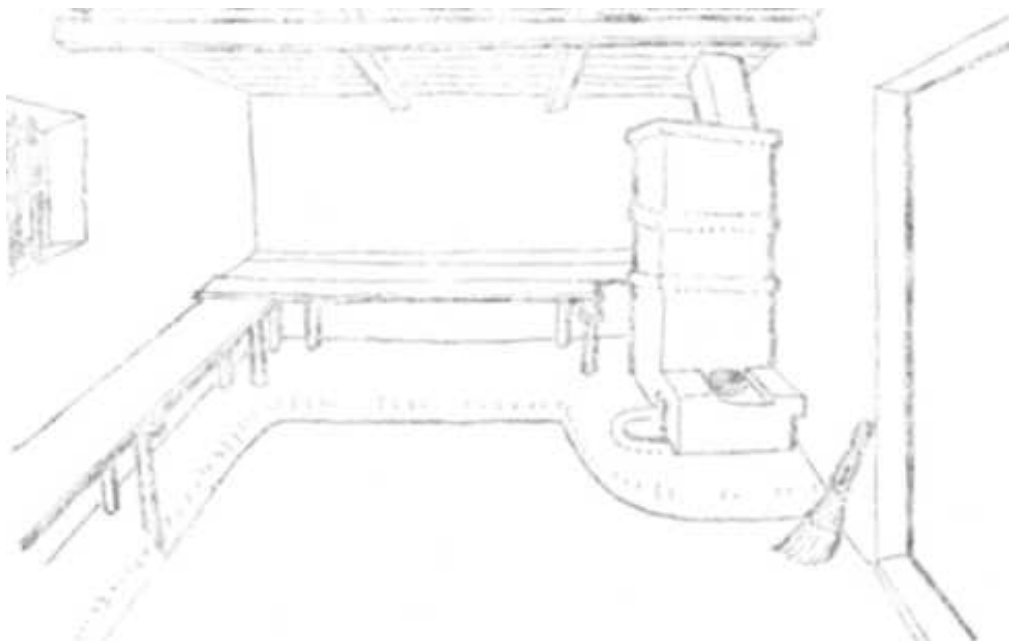
22. Füstfogós tüzelők; a) a kilérben épített tüzelő részei: *tüszej*, *kemence* (*száda* és *háta*), *plattenes fűtő*, *szóba*, *góblábra* épített *góg kürtővel*; egyéb tárgyak: *kicsiszek*, *pad* (vége), *kicsiasztal* (hátul), *lisztestekenyő*, *máléhabaró* és *szita*, Bf; b) hasonló tüzelő, *esztergályozott góblábbal*, Kl.

23. Füstfogós tüzelő a lakóházban. Fakorlátos alacsony tűzhely, *kertelt góg és kürtő*, a *kemence* lapos teteje a *gyermek*ek alvóhelye; a jobbról látható *cöveklábú pad* alatt végig *sár tőtés*; balról a *szín*, szemben a *kamara* ajtaja, Farcádi Györgyné, Ff.

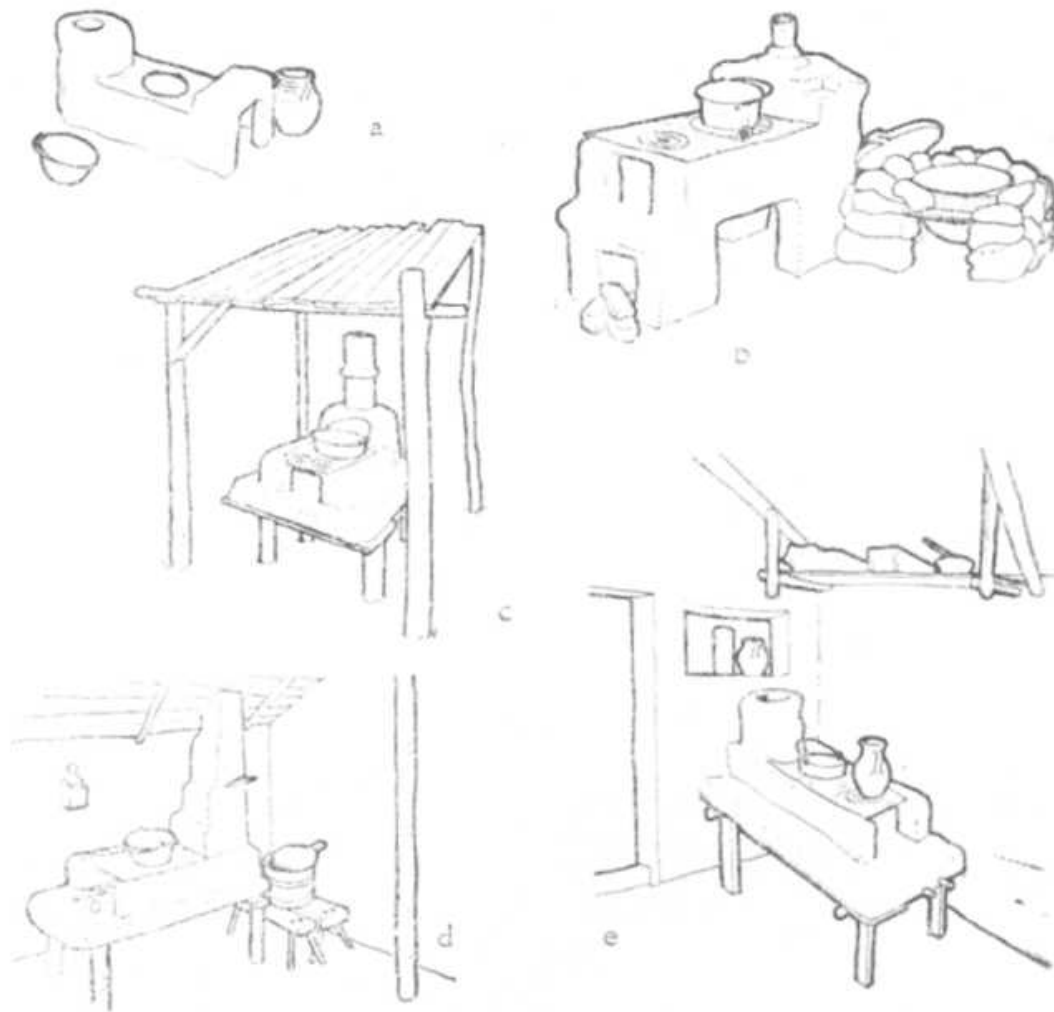
24. Lakóházbeli átalakított tüzelő: a szabad tűzhely helyén plattenes fűtő, a góg helyett *pártfogó kürtő*, a lebontott kemence helyére (balról) ágyat vetnek, Ka.

25. A *hegybőso ház*, körben *tőtéssel*, fölötté cöveklábú *pad*, ágy és (a szin ajtó mögötti sarkában) *fűtő* és *szóba*, előtte cirokseprő, Bf.

fogós — kemencés tűzhely a csángó lakásbelsőnek nemcsak legfontosabb és legkedvesebb, de formaalakítás szempontjából is egyik „legsikeresebb” objektuma volt.

A lapos tűzhelyen csupán parázs és forró hamu közé állított gömbölyű cserépedényekben főzhetnek, a széles szájú üstben való gyors forralásra már külön tüzelőforma, *katlan* szükséges. Ez lehet földbe vájt gödör (pl. észre-

26. Plattenes főzőtűzhelyek: a) épülő ház ideiglenes tüzelője (üst és gorzafalvi fazék), Gy; b) udvarbeli *plita* (plattenes tüzelő) *szóbával* (fűstkivezető) és melléépült *lúgozókatlan*, Bf; c) cöveklábú *plita* a *tüzelőben*, L; d) cöveklábú főző *plita*, hátul *szóbával*, Pl; e) *lábakra* épített *tüszel* a *buketériában*, Tr.

náknál, 2a), illetve az udvaron, a kemence mellé a földre (14, 21), vagy a tűzhelyre épített magas katlan (7, 10b, 11a). Az üstnek a láng fölött tartására szolgál némely mennyezet nélküli sütőházban a tűzhely vagy katlan fölé lelógó *horog* (6b), esetleg a katlan gödre fölött átfektetett bot (2a). Ott, hol az üstnek nincs állandó helye, különösen a kisebb üstöt, háromlábú vas *üstláb*ra helyezik (3, 4c, 5, 9, 11a, 15—18).

Az üstben való főzésre épített katlanok utódai a csángóságnál a *plitás* (plattenes) *fűtők*. Ezek alig két-három nemzedéke, a *tábla* (bádóg) Moldvában való tömeges megjelenése óta terjedtek el. Mivel üstben való főzésre készültek, a bádogon egyetlen kivágott nagy lyuk van. De a későbbi karikás öntöttvas plattenű fűtőkön is majdnem kizárólag üstben főznek (10, 11a, 19a, 20b, 26, 28c stb.), amely igen alkalmas a kenyér helyett naponta háromszor fogyasztott kemény puliszka gyors megfőzésére.

27. Fűtő és ágy, a színben, Bf.

Hogy a plattenes tüzelők elődje a katlan és üstláb, erre vall az a tény is, hogy ezekre már a platten megjelenése előtt helyeztek néha vékony sütőlapot, *placsintasütőkövet*, valamint az is, hogy magas lábakra helyezett vasplattenes tüzelőket is látunk errefelé (10b, 26, 27). Ugyanakkor a plattenes fűtők egyes változatai — pl. amelyeket meleget is adó hosszabb füstelvezető kürtővel elláttak — viszont a kizárólag melegítő házbeli zárt tüzelő, a *szóba* elődjének tekinthetők (20b, 21b, 22, 26d, 28b, d stb.).

Mióta a tűzifával a csángó falvakban is takarékoskodni kell, csíki és háromszéki példára itt is terjed az az eljárás, hogy a széles tűzhelyen, a kemence előtti füstfogó kandalló mellé, fakímélő plattenes takarékos tűzhelyet — *fűtő, plita* — építenek, sárból formált hosszú, könyökös füstelvezetővel, amely így melegítő kályha is (*szóba*). Régi, egy lakóhelyiséges házakban és mennyezetes, lakott nyári konyhákban ma is többnyire együtt látni a *fűtőt* és *szóbát* (14, 28c, 29 stb.).

Amikor aztán a ház lakóhelyiségéből kiszorul a füstfogós, terjedelmes kemence a nyári konyhába, a magára maradt plattenes és melegítő *kürtős* fűtő tovább fejlődik, a kürtő *füstlika* bonyolultabb járatú lesz (30), s ennek megfelelően kialakul a nagyobb felületű és változatos alakú, önálló kályha. A kezdetleges, felismerhetően kürtő jellegű példányokat (38b, 40, 41, 43—46) a lapos (30—32, 36, 37), a szegletesen megtört (34, 38), majd a közepén meghagyott nyílással vagy másként tagolt formák váltják föl. A fűtő mögött egyes esetekben *rol* (sütőcső) van (34, 36, 39b), ez újabban bádogajtós, gyári készítésű (42b, 44).

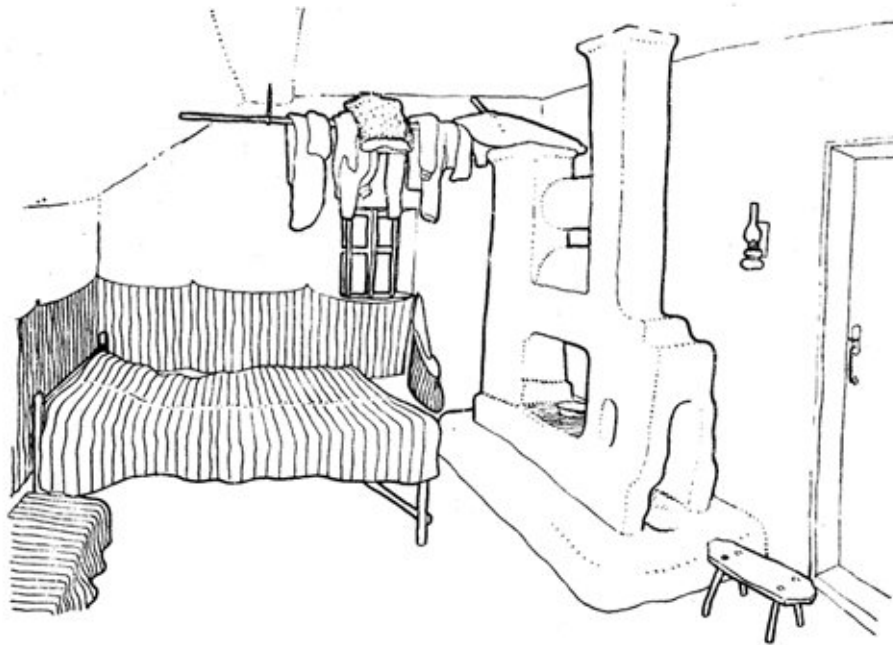
A fűtők mögé vályogból épített egyszerű, simára sikarolt és fehérre meszelt hasáb alakú kályhák a csángóság puritán ízléséről és tisztaságszeretetről tanúskodnak. Kevésbé gyakoriak azok a kályhák, melyeknek lapos felületét megtörik a füstjáratok közt meghagyott függőleges üregek, illetve a vízszintes párkányok és felső pártázat. Az ilyen architektonikus elemek mellett,

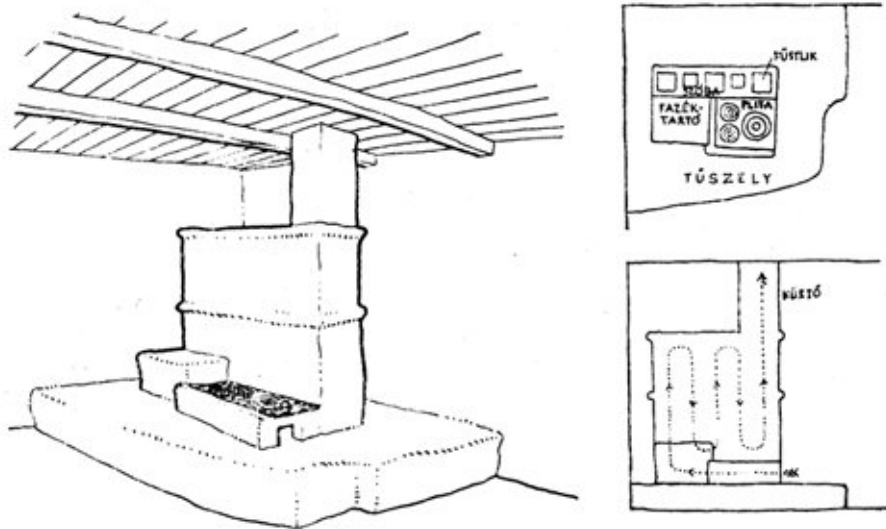
28. Fűtő és szóba együttese: a) szóba és *sutu* vagy *tüszej*, ahonnan a *fűtőt* lebontották, balról kis ülő *kucok*, fölötté *likacka* (vakablak), Bf; b) *plita* és *szóba* mögötte *ágy* a *kilérben*, Ka; c) *szóba*, mellette *ágy* a házban; Pu; d) *szóba* és *plit*, Szf.

a síkárolás alkalmával néha egyszerű stukkódíszek (rozetta, kereszt, virág, madár) is kíváncsoznak nagyobb sima felületekre (46—47).

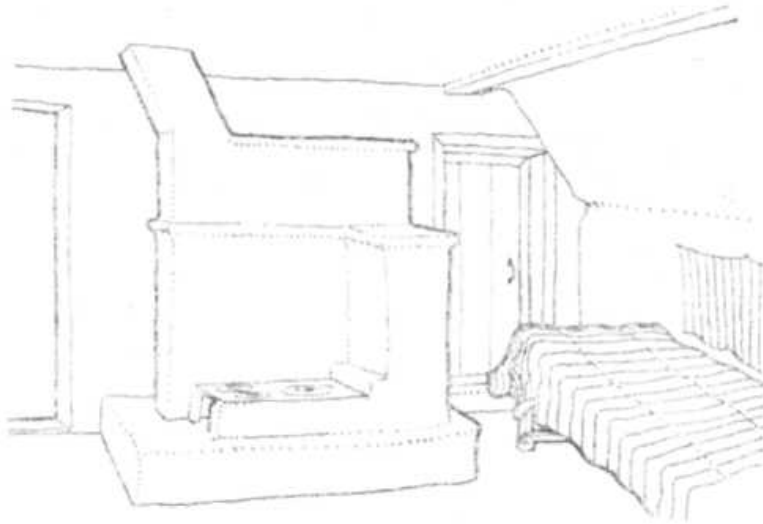
Az újabb kettősházakban, ahol a *tisztaházban* alig ülnek és sosem főznek, a kályha magában álló s a helyiség parádés jellegének megfelelő mutató építmény. Így vonultak be a 30-as évektől az akkor épült új csángó házakba a közeli városokon (Bákó, Román) látott magas bádogkürtös-oszlopos, vasajtós (*kapucska*), sarokra állított *szóbák* (48—49). Noha ez is városi hozadék, egyes példányai jól beilleszkednek a csángó lakásbelső összképébe.

29. Szóba és plita a házfedél eresztésével kiszélesített s lakhatóvá tett színben, Np.

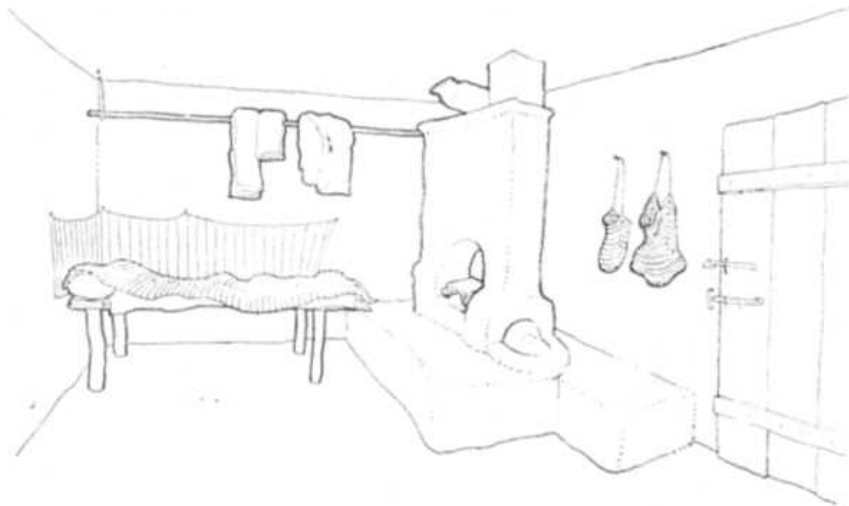
30. Tüszej, plita, szóba és kürtője (távlati, alap- és szerkezeti rajz), Bf.

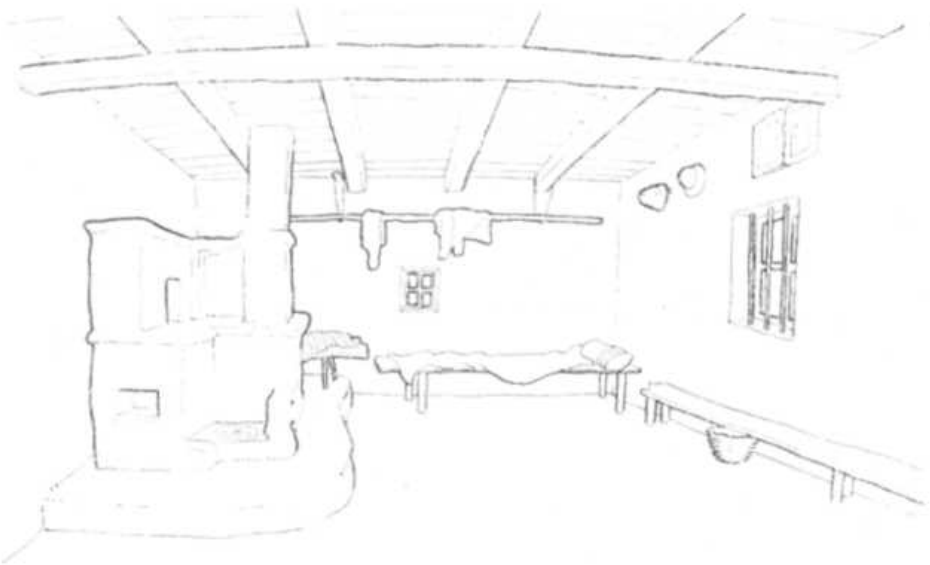
31. *Plita* és *szóba* a hátrafelé (a fedél leeresztésével) bővített lakóhelyiségben, Tr.

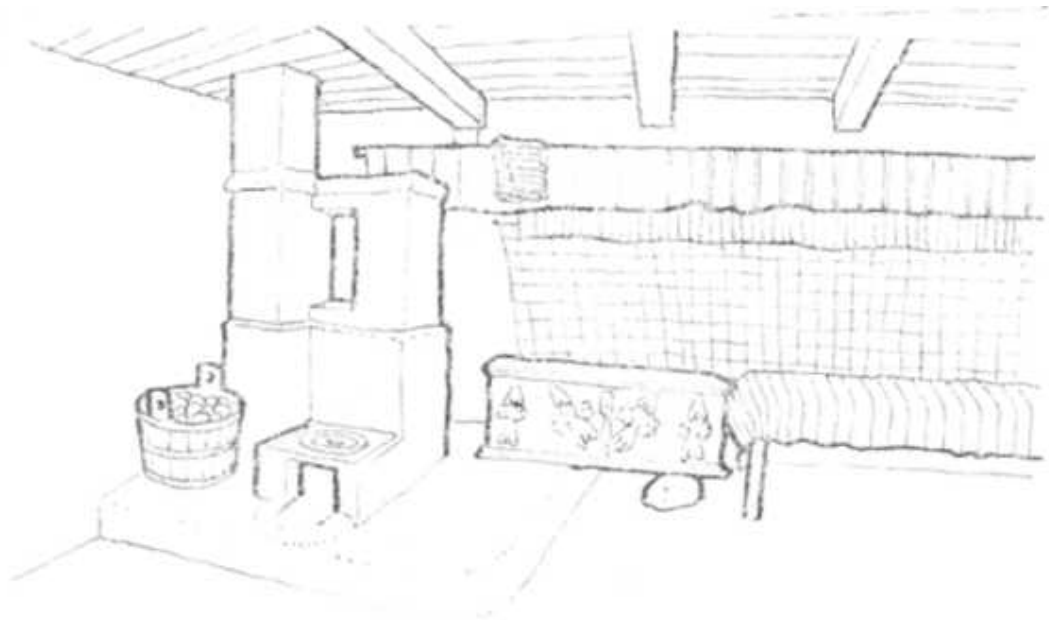
32. *Szóba* (előtte *plita*, mögötte *sutu*) a lakóhelyiségben, honnan a korábbi *gób* az eresz megnyújtásával kilétszerűen kibővített *szín*be került, Bf.

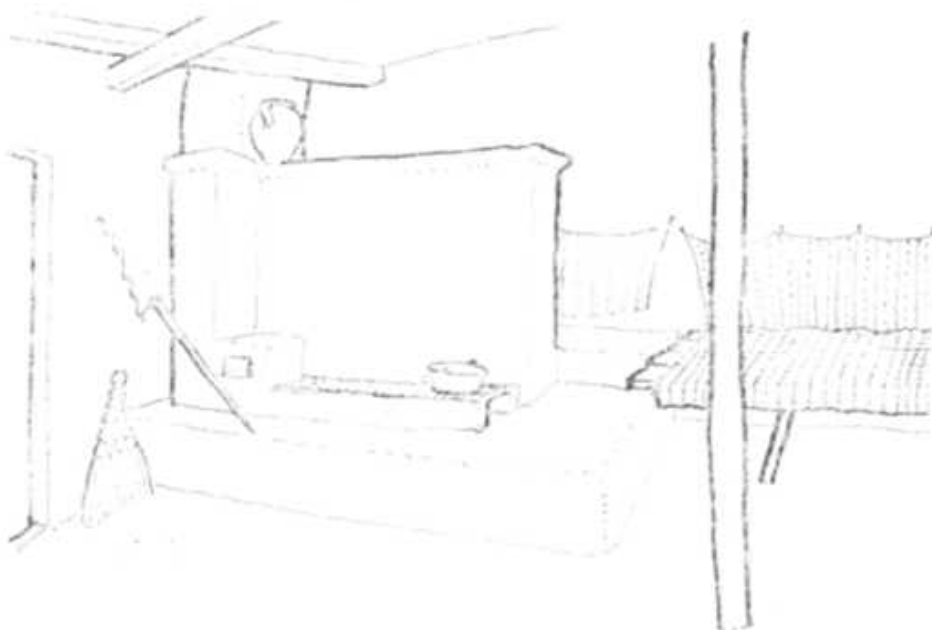
33. Szóba a lakóhelyiségben (Piros György), Bf.

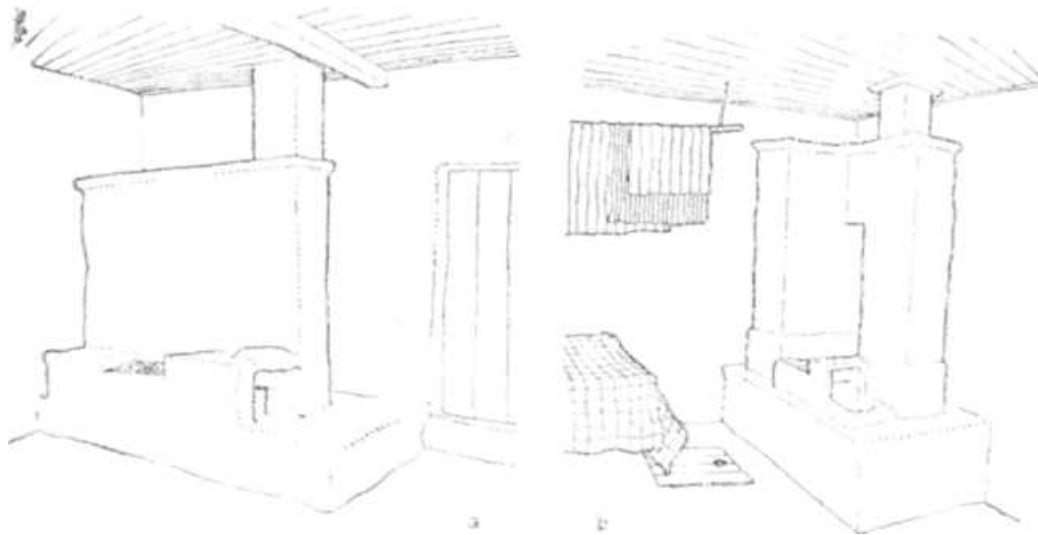
34. Szóba az ódájában (Kicsi György), Bf.

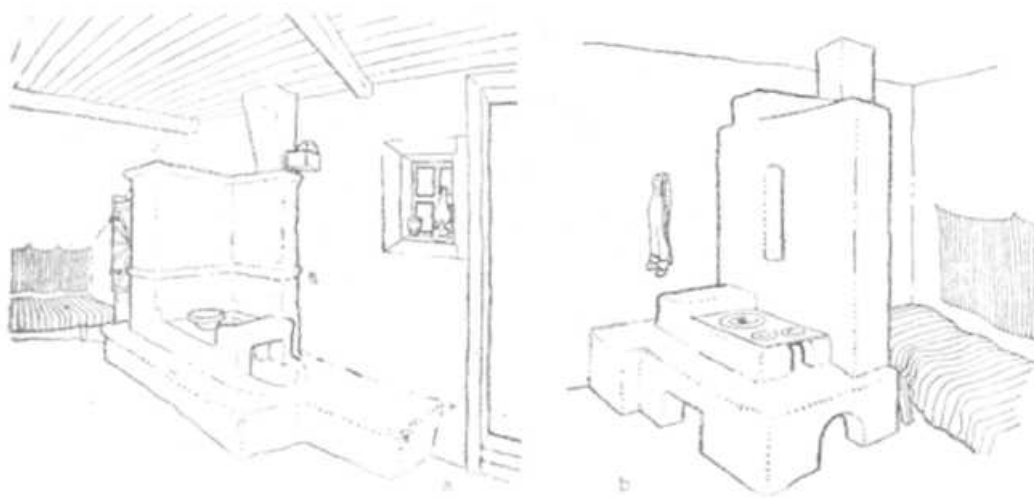
35. Szóba a tisztaházban. Látható még a *barassói láda*, *ágy*, *fali kockás lőcser*, a *rúdon rúdravaló-lepedő* és alatta *csíkos lőcser* (Dobos András), Bf.

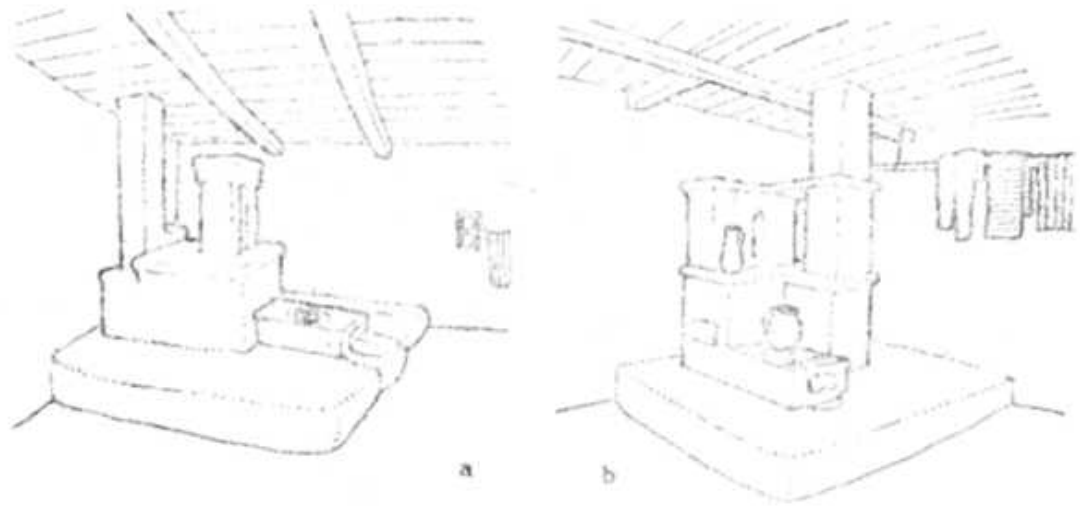
36. Szuba a házban (részei: *tüszej*, *plita*, *szuba*, *kürtő*, *szubaköz*), Szf.

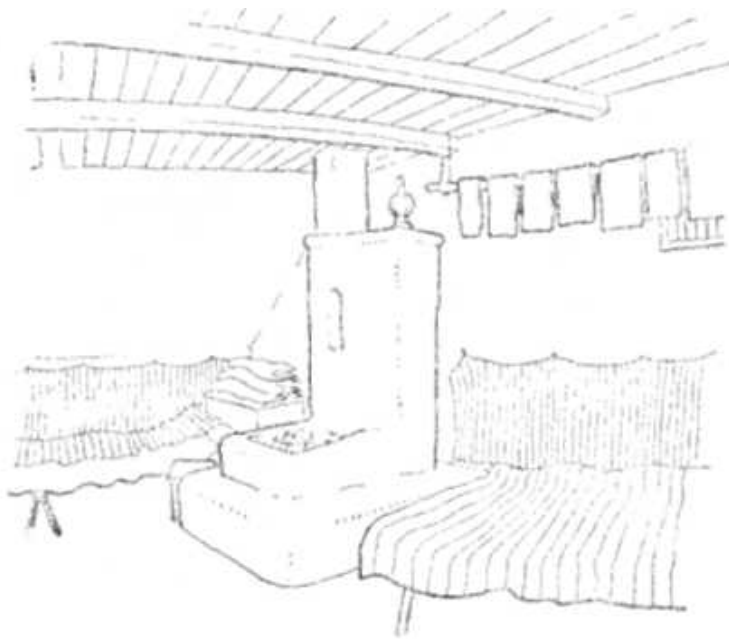
37. Szobák, Kl.

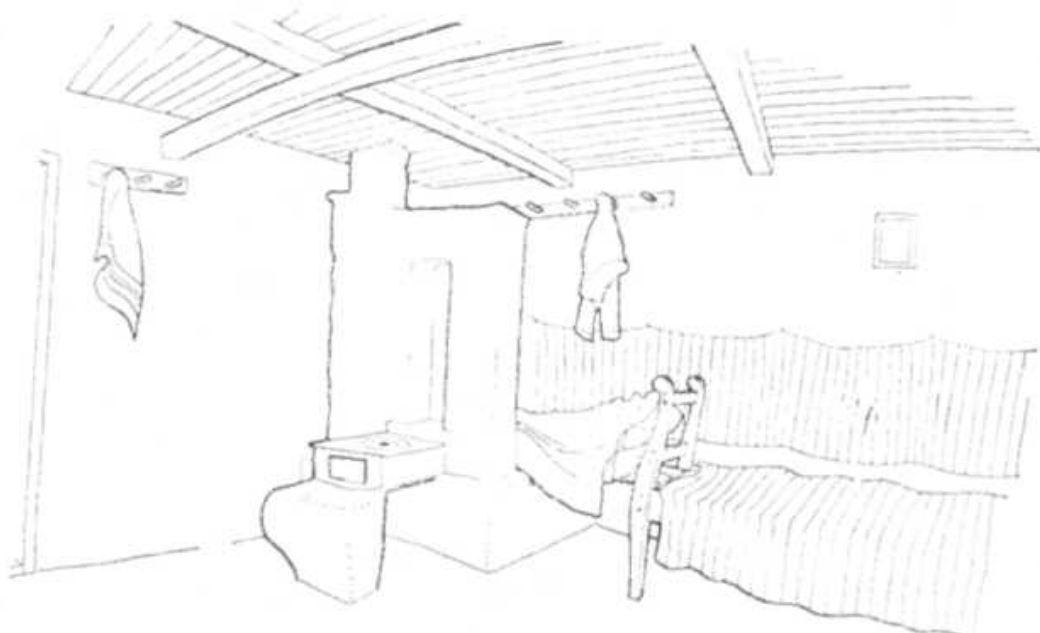
38. Szobák: a) a fedél leeresztésével hátul bővített *kicsiházban* (Benedek Péterné), Mf; b) a *szóba* mögötti *sutu* alvóhely (Vákár Antal), Tr.

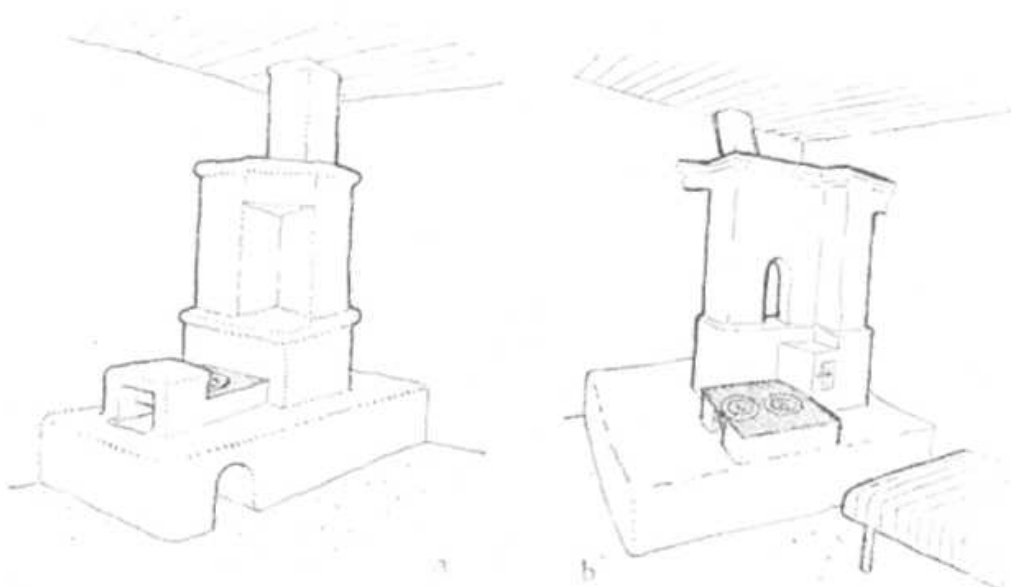
39. Szóbák a terjedelmes tűzhely közepén (a mögötte levő rész a *sutu*), Bf.

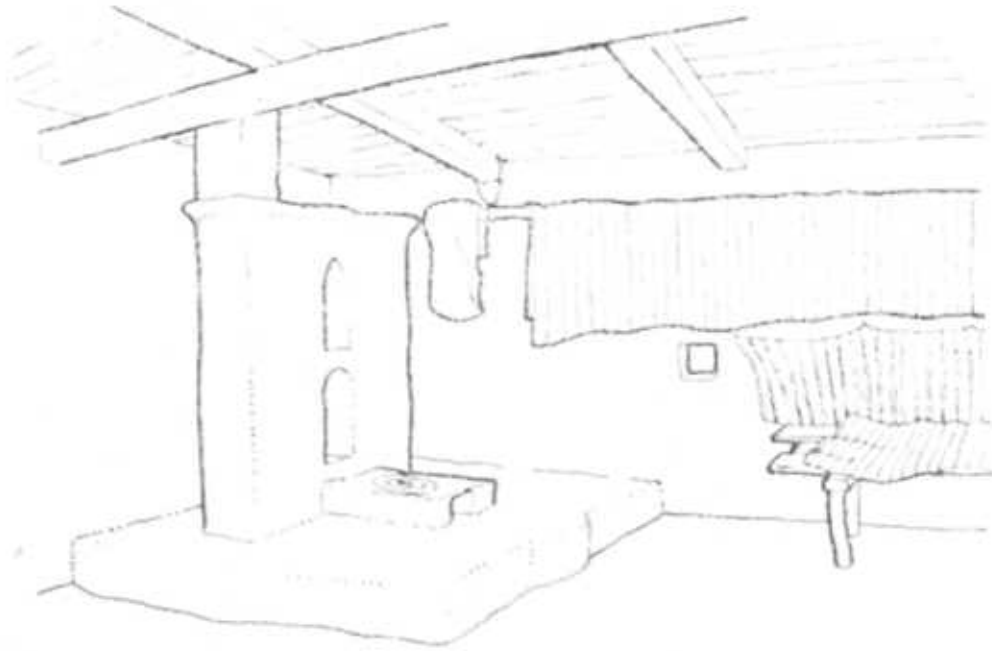
40. Szóba a *plitával* és *tűszejjel* (előtte és mögötte *ágy*, *falilepedő* vagy lécsér, a *rúdon* *rudilepedő* és *karincák*) (Martinka János), Ta.

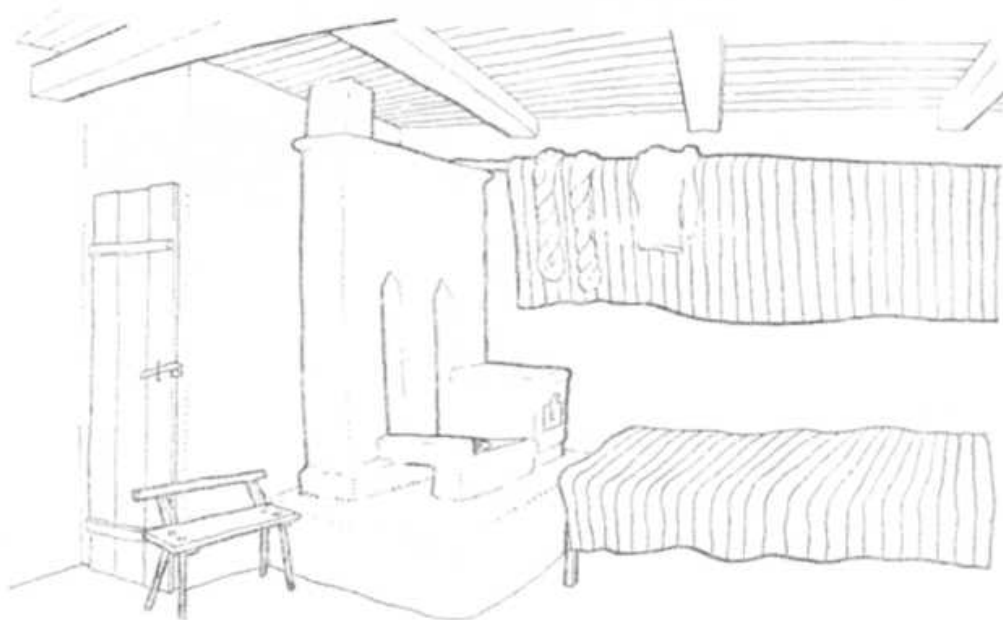
41. Szóba eleje állított *plítával*; ez előtt kis *tisztej*, mögötte a *sutuban* „az onoka hál”
(özv. Pista Istvánné), Tr.

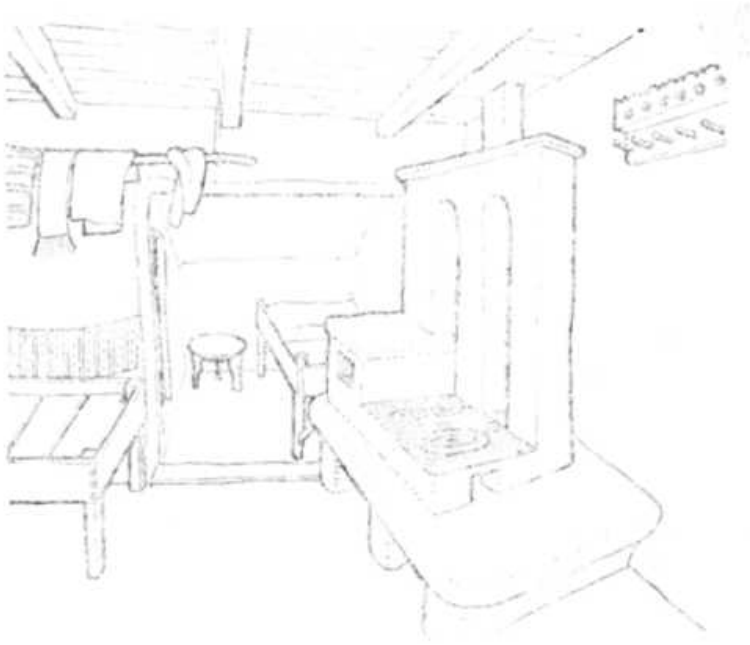
42. Szóbak: a) S; b) Szf.

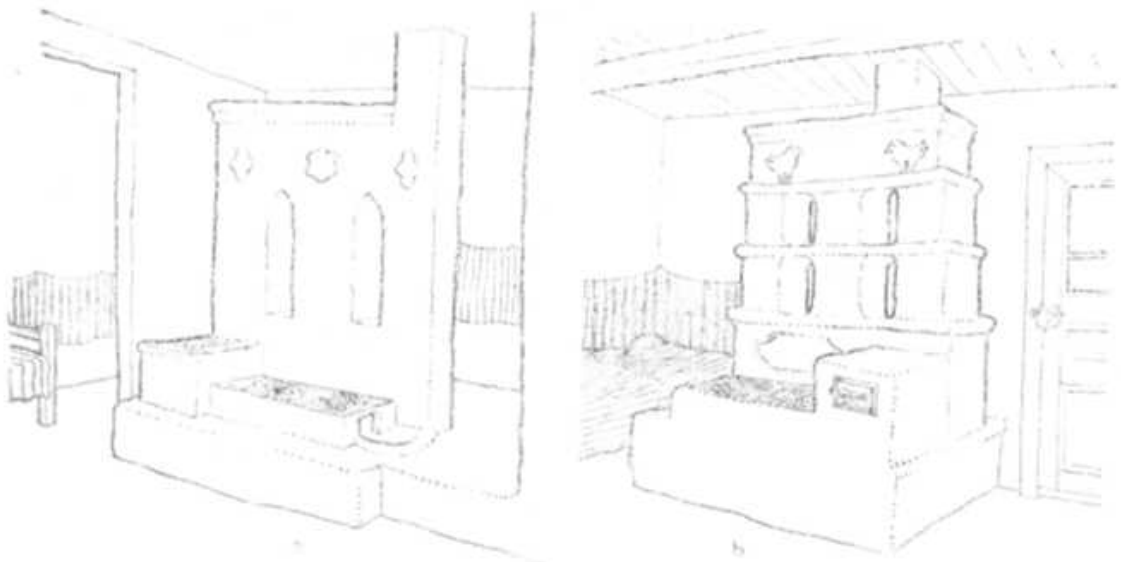
43. *Szobás sarok*, id. Petrás Györgyné, Gy.

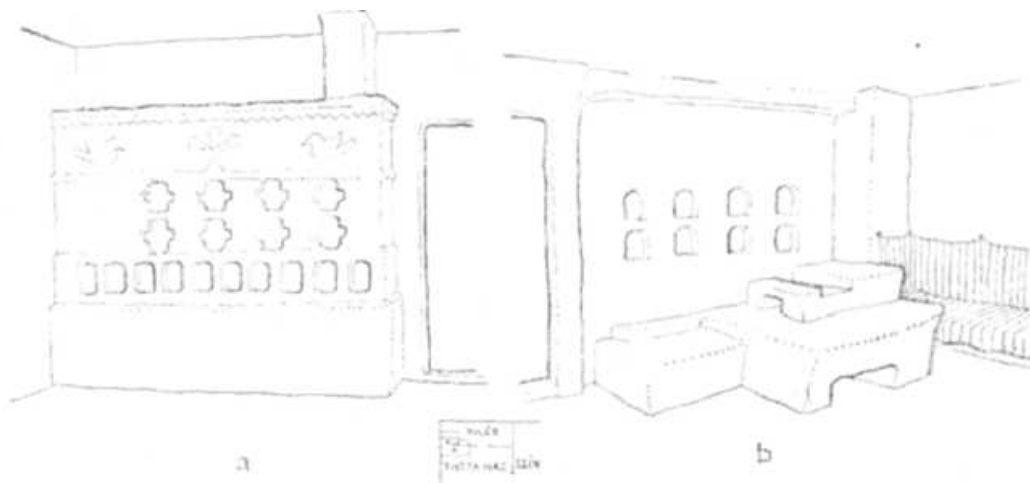
44. *Szobás sarok*. A szobára támasztott *rúdon rúdravaló-lepedő*, balról ajtó a kisház felé, Kl.

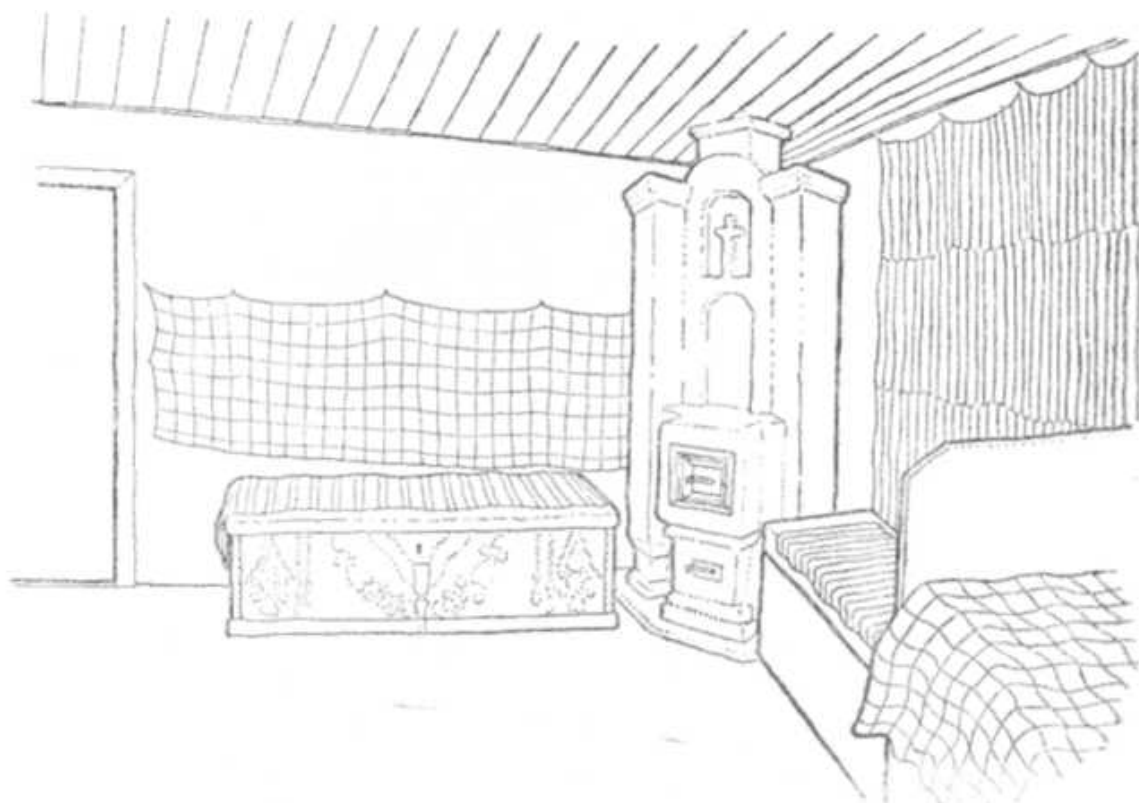
45. Szóba nagyházban (ponkra épített főző plit, sütő rol és melegítő szóba); balról ágy, mögötte fali lécszer, fölötte rúd; a szóba mögött a fedél leeresztésével képezett sutu (ágygal és asztallal), innen nyílik ajtó a kilérbe, Pu.

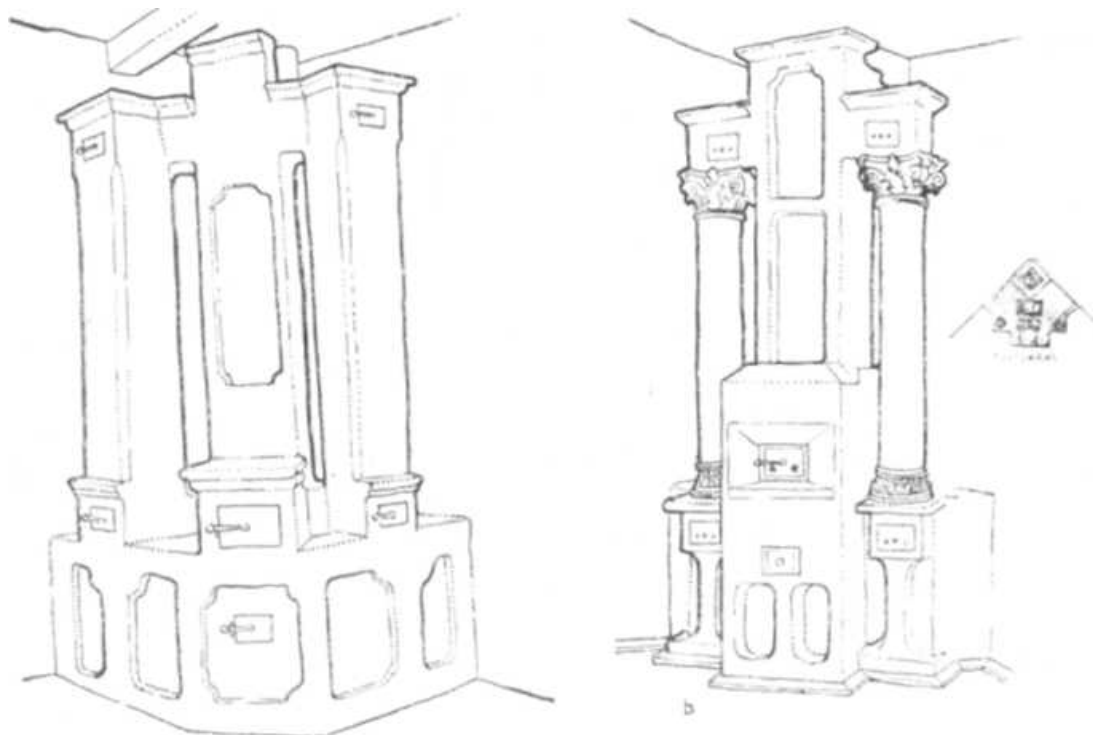
46. Szóbák fűtővel: a) a szóba mögött fekvőhelyül is használt sutu (a falon lécszer), balról ajtó a kilérbe, Mf; b) a szóba mögötti sutuban ágy, Bf.

47. A ház és kilér közt falat képező *szóba*: a) a ház felől, b) a kilér felől, Mf.

48. *Bojáros szóba* a tisztaházban, mellette balról festett láda (a gazdasszony anyai nagyanyjától származott), jobbról újabb ágy, a falon széles *takaró*, Petrás János, Bf.

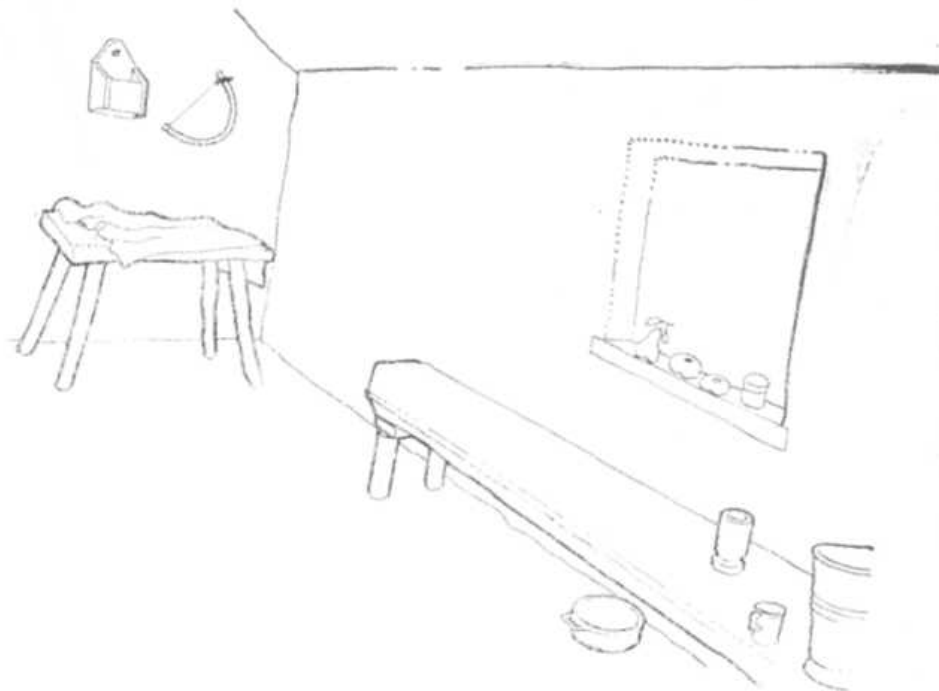
49. Bojáros szóbak: a) Tankó György házában, b) Ekhárt János házában, Bf.

PAD ÉS LÁDA

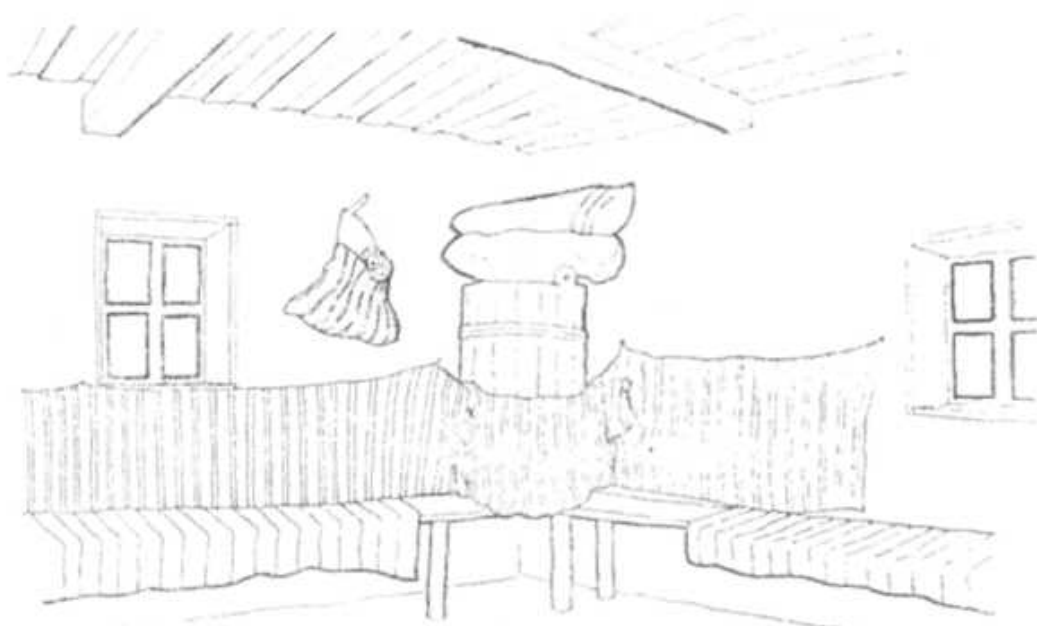
A lakásbelsőnek a földhöz-falhoz tapadó súlyos építményén, a tüzelőn kívüli berendezését általában fából való és többé-kevésbé mozdítható bútorfélék alkotják. Azt találjuk azonban, hogy e bútorfélék egy csoportja nyilvánvaló átmenetet képez az épülethez, tapadt, sárból rakott tüzelő és a szorosabb értelemben vett (mozdítható) bútorok között.

A falak szárazon maradására a házat már kőből-sárból emelt *tőtés*re építik, s a bent levő dolgoknak és embereknek a talaj nedvességétől való óvására a *házfőggyit* ugyancsak feltöltik. A feltöltés bejárat előtti, ereszalji része különböző eszközök és termények átmeneti rakodóhelye, de szép időben ülőhely vagy akár fekvőhely is. Keskenyebb ereszalji töltés szokásos a ház kert felőli végén is, amely — ha ezen az oldalon később (a fedélsík megnyújtásával) kilérféle épül — az új helyiség ülőhelye, padja lesz (3a, 16). A talaj nedvességétől való szigetelésre, tüzelő-, ülő-, heverő- és dologhelynek épül a lapos tűzhely is. A száraz ülő- és fekvőhely növelésére még újabban is szokás volt a tűzhely valamelyes megnyújtása a fal mentén (16, 39, 5C, 87, 90a). De még találunk olyan régi házakat is, ahol a tűzhelytől kiindulva az egész belső fal mentén körben alacsony sártöltés látható, a valamikor általános ősi sárpád biztos emlékeként (13, 16—17, 25), noha idővel e sárpád fölé vagy ehelyett már cöveklábú *pad* és *ágy* került (15, 32—35, 43, 50—52).

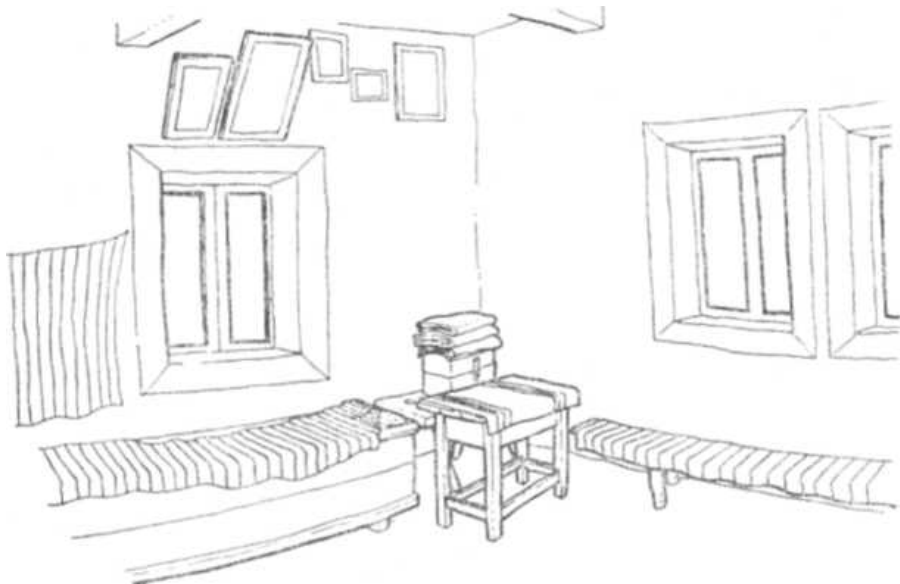
Jellemző, hogy néhol még a becsapolt lábú padok is egyik végükkel a tűzhely töltésére támaszkodnak (5, 16—17, 19, 22b), világos jeléül a pad

50. *Kilér* berendezése a hosszú cöveklábú *paddal* és a *kicsiasztallal*, Farkas Mihály. Bf,

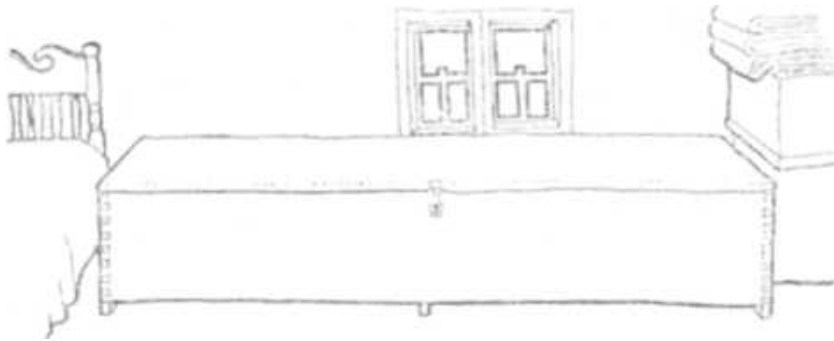

51. Ház ablakok közti sarka: a hosszú *padok* találkozásánál a *ronygyásputyinával*, Id. Petrás Györgyné, Gy.

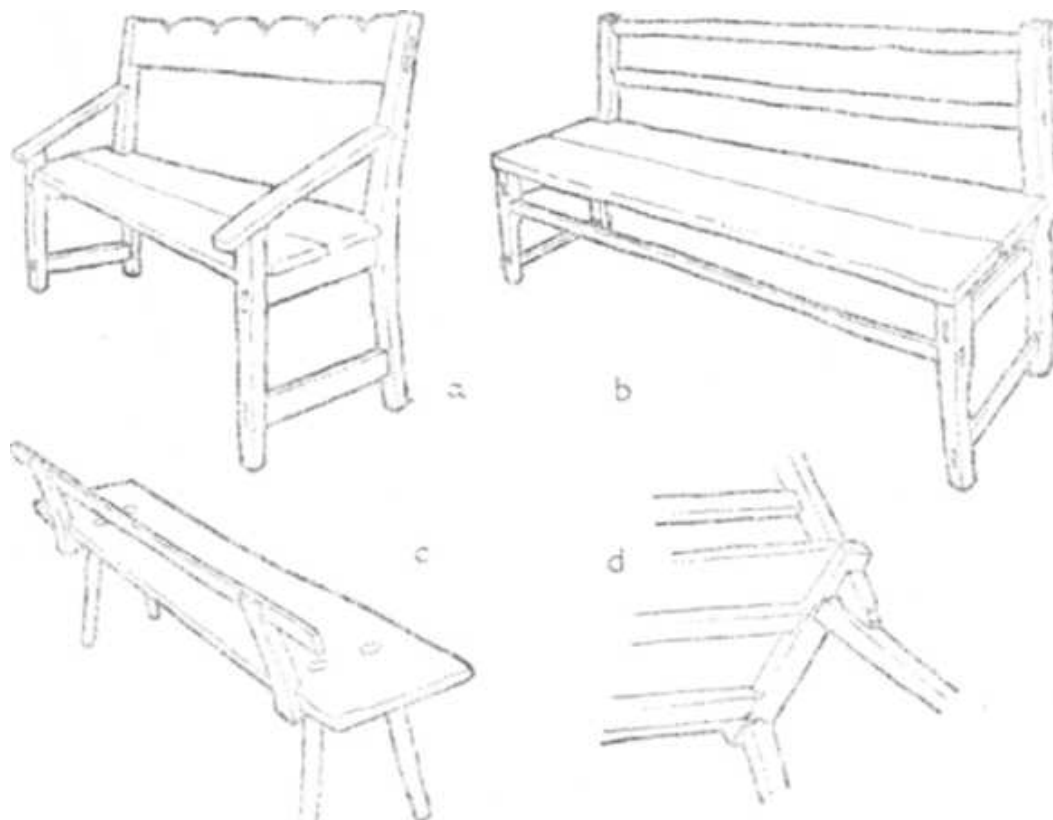

52. Ház ablakok közti sarka: a *padláda* és hosszú *pad* találkozásánál régi és újabb *asztal*, előbbin kicsi *ronygyásláda*, özv. Pista Istvänné, tr.

sártöltésétől való származásának, holott ez utóbbi padok már inkább a „valódi” bútorok csoportjához tartoznak, hiszen a tűzhely körül elmozdíthatók. Innen már csak egy lépés van azokig a négy lábú, mozdítható *kicsipadok*ig, *padocskák*ig, *vizespadok*ig (3b, 6a, 7, 14, 44), amelyek rendszerint a tűzhely mellett vagy az ajtó mögötti sarokban állnak s vizes vagy konyhai edények tartására szolgálnak. „Pad” elnevezésük azonban utal arra, hogy elődjük a rögzített, cöveklábú deszkapalló volt. A csángó lakóház jellemző padféléje napjainkig a falak mentén húzódó cöveklábú és hát nélküli pad (34, 35, 51, 52 stb.). Az ülésre-heverésre használt hosszú példányok mögé, a fal nedvességétől és hidegétől való szigetelésre hosszú csíkos faliszőnyeget: *lécsereket* akasztanak föl, s a föld nedvessége ellen meg hogy a pad alatt is tartható legyen egy s más, még gyakran meghagyták az ősi, alacsony sárpadot, töltést is (23, 25).

53. Ház ajtóval, szemközti fala a *padládával*, balról ágy, jobbról *ronygyásláda*, Bf.

54. Háts padok: a-b) *hosszúszékek*, bf; c) *karosszék*, kl; d) *karszék* szerkezeti részlete, Bf.

Ilyenformán a csángóságnál, konkrét, recens anyag megfigyelése alapján, világosan megállapíthatók a bútorszak fejlődési állomásai:

1. A falak mentén (kívül és belül) körbefutó sártöltés, esetleg keményfából faragott deszkabontással;

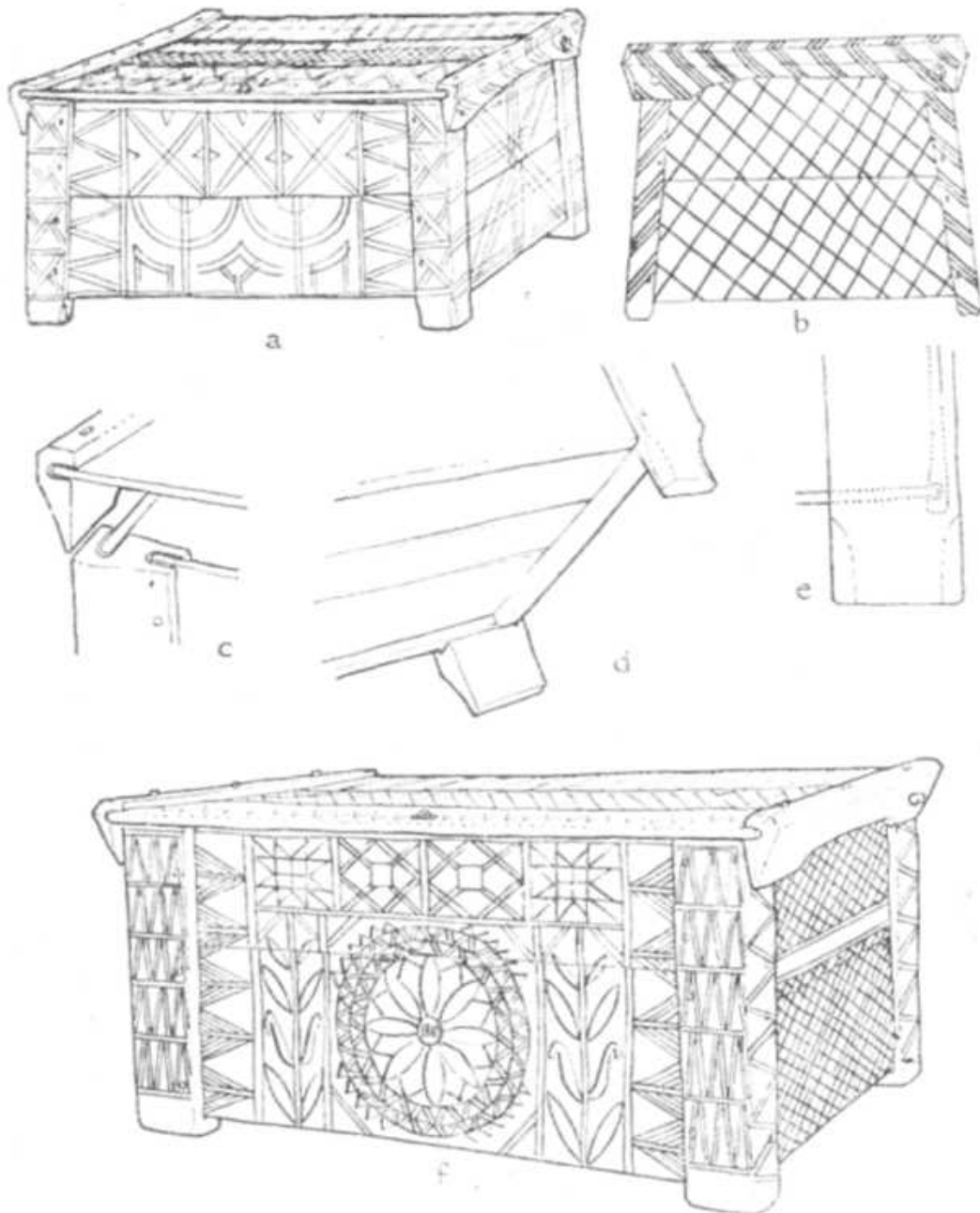
2. Az alacsony sártöltés deszkaborításának „felmagasztalása” cöveklábakkal;

3. A régi sártöltés elmarad a cöveklábú pad alól, s már csak a tűzhely nyúlványa emlékeztet az ősi sárpadra;

4. A pad deszkája már csak egyik végével helyhez kötött (a tűzhelyre támaszkodik), másik végén becsapolt lábai vannak;

5. Ez a pad idővel mindkét végén becsapolt lábakat kap, és a székkal azonos szerkezetű mozdítható bútorrá alakul.

Az a fejlődési szakasz, ahol a sártöltés deszkaborítását cöveklábakkal föl-emelik magasabb padnak, s az alatt maradt alacsony töltés — melyre esetleg deszkát is tesznek — és a pad deszkája közti üres hely lábbelik, aszaltszilvás bődönök s más nagydedények tartóhelyévé válik, egyben a ládafélékhez is az egyik kiindulás lehet: a pad alatti üreg kétoldalt is deszkázást kap, majd az így keletkezett deszkabélés, kikerülve, külön ládává önállósul. A fenyődeszka elterjedése előtt ilyen, ékekkel s fejszével hasított bükkfadeszkából csapszegekkel összefogott lapos ládaformát rögtönöztek az erdőn, a halott férfirokonai, koporsónak (*élye*). Hasonló technikával állították össze a régi gémeskút *kalácsát* (káva) is. Természetesen, az, hogy a bükkfából ácsolt hagyo-

55. *Ronygyásládák*, bükkfából ácsolt ruhatartók: a) 1850 táján helyben készítették öreg Petrás János nagyanyjának, mikor az férjhez ment (88×40×55 cm), Bf; b) hasonló láda oldala (43×38×41 cm), Bf; c-e) az ácsolt bükkfaláda szerkezeti részletei (Sitár Mihályné), Bf; f) helyben készült *ronygyásláda* „1810” évszámmal (80×50×42 cm) Piros Györgyné, Bf.

mányos menyasszonyi *ronygyásláda* a csángóságnál belső fejlődés eredménye lett volna, nem állítható; az viszont Igen, hogy a bútoralakulás kezdeti fókáinak bárhol való megfigyelése tanulságos lehet az általánosabban elterjedt, fejlettebb bútorformák jobb megértése szempontjából.

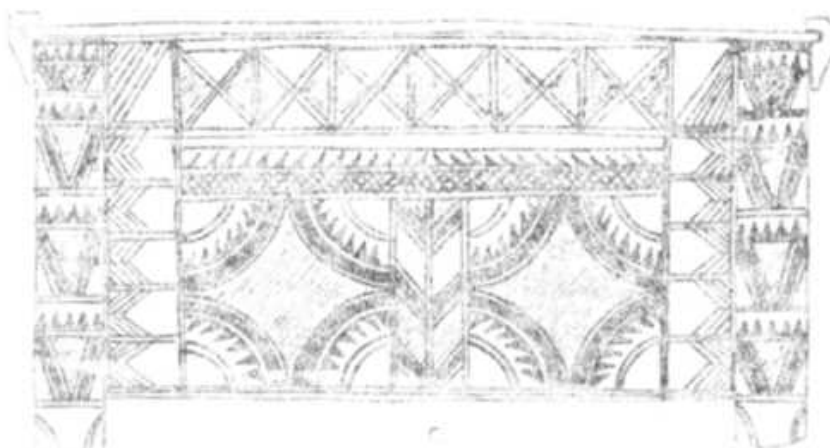
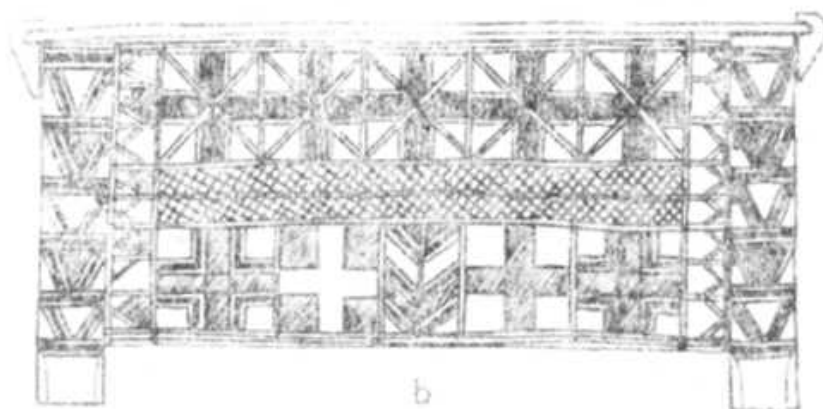
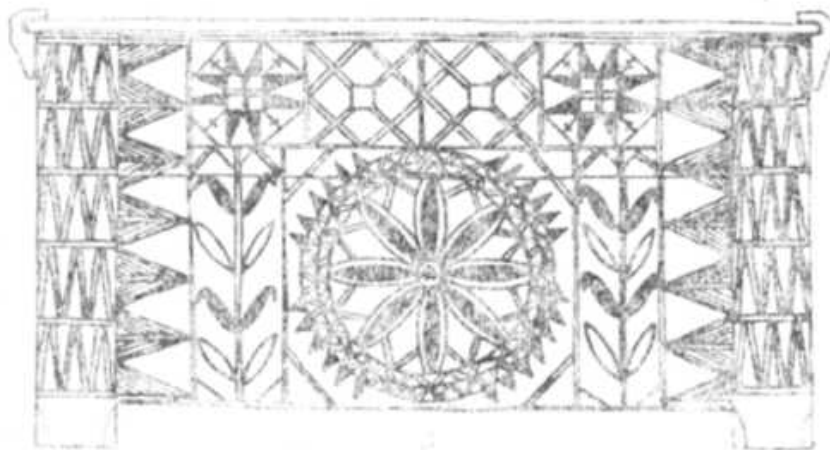
A moldvai csángóságnál látható, hasított bükkfadeszkákból zsilipesen összeillesztett ruhásláda szerkezete megegyezik az Európában mindenfelé elterjedt ókori eredetű ácsolt ládákéval (55—57). Alig 35—40 cm magas, 50—60 cm széles és 90—100 cm hosszú mérete és lapos tetejű alakja a régi csíki és kászoni „kar”-okéhoz áll legközelebb, bár nagyjából az Udvarhelyszékről, az erdélyi Mezőségről, Szilágyságból és a Lápos-vidékről ismert formákkal is megegyezik. Azonban díszítésük nem annyira az egyszerű vonalas (főleg fenyőágas) díszű csíki-háromszéki vagy a körzővel képzett rozettás nyugat-erdélyi szuszékokkal, hanem inkább pl. a hasonlóan változatos és műves díszítésű észak-moldvaiakkal tart rokonságot. Moldvában, ahol reneszánsz jellegű virágos festésű fenyődeszka bútor még menyasszonyi ládának sem készült, a parasztház szokásos faragott bútorai közül a legnagyobb értékkel (kelengye) összefüggő és a legszembetűnőbb, fő helyen álló, legfejlettebb szerkezetű bútorra, a *ronygyásládára* összpontosult az egész bútordíszítő kedv.

A menyasszony számára kötelező közszemlére is kitett bútordarabnak minden faluban akadt legalább 2—3 vagy több mestere, akik cseremunkáért (1 napszám) szívesen vállalták egy-egy láda összeállítását és díszítését. (Bogdánfalván 1914 előtt Zsitár Mihály és Dogár János volt a legjelesebb ládakészítő mester.) Ilyenformán a szuszékkészítés már itt is kinőtt a háziipar keretéből, viszont még nem vált valamely falu foglalkozásává, mint pl. Erdélyben, ahol az egykor ott is szokásos bükkfa ládákkal az egész országrészlakosságát alig 15—20, szuszékkészítésre szakosodott falu látta el.

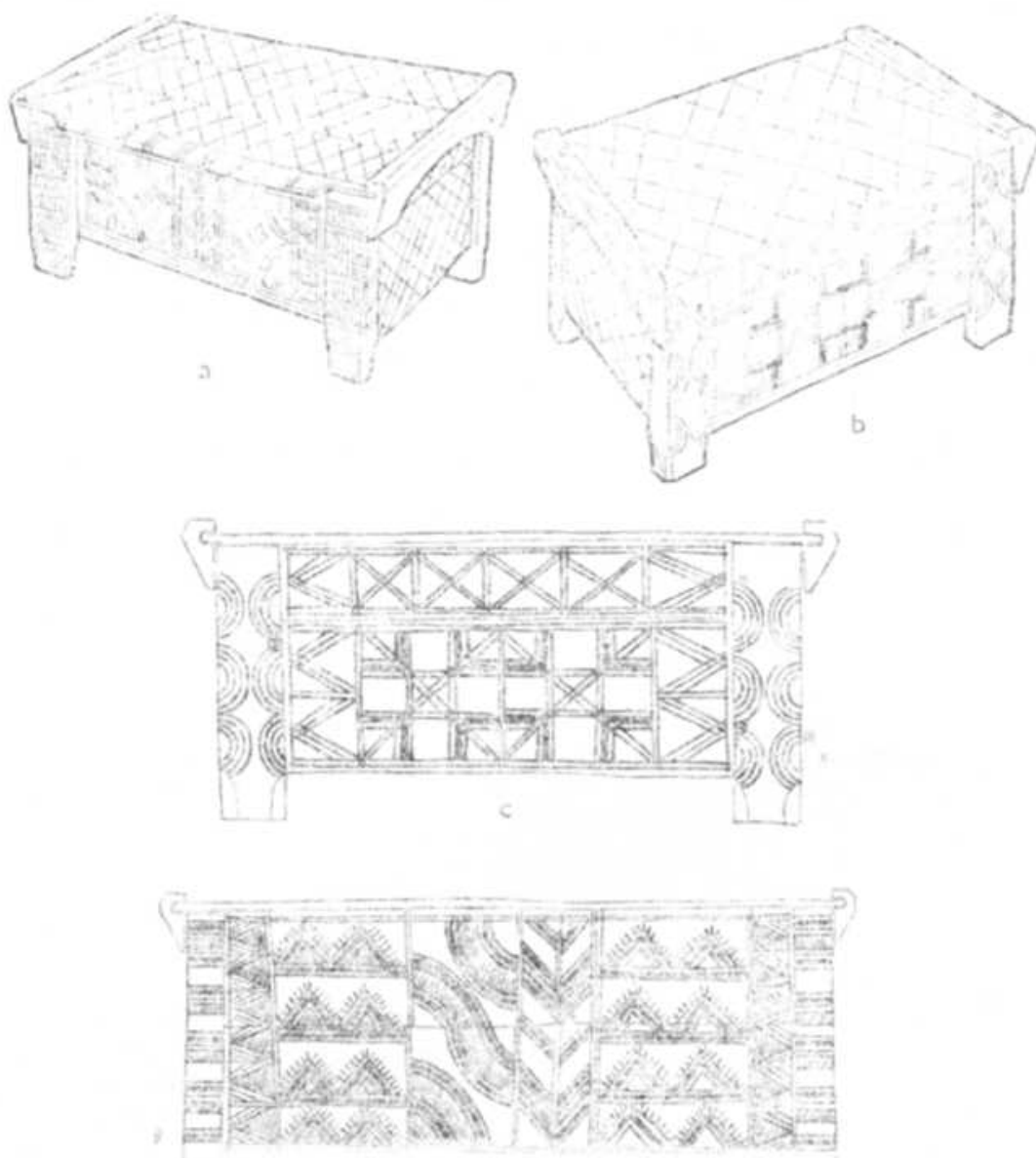
Már a múlt század elején is legalább kétféle díszítőtechnikát alkalmaztak a csángó ládákon: a hornyolást a vonalak és körvonalak „írására” (55, 57a—b), valamint a lapos vésést és a feketére festést egyes díszítőelemek hangsúlyozására (56, 57c—d). Különben a legrégebbi ismert — 1810-es évszámot viselő — ládán még körzővel hornyolt nagy rozettát találunk (55a); később a körzővel már legfeljebb a szegőmintákat húzták, a kis fél- vagy negyedköröket (56c, 57d). Megfigyelhető, hogy a legrégebb bükkfaladákon még érvényesülő hangsúlyozott középintás kompozíciót és növényi díszítőelemeket a későbbiek során a kézdivásárhelyi és brassói asztalosok Moldvába is szállított virágos festésű ládáinak beosztása (két négyzet alakú s esetleg középen még boltíves betét vagy betét-utánzat) és idomai váltják fel (56c, 57a—c), majd ezt is fölcseréli a moldvai román díszítőmodor, az egész felületen egyenletesen elosztott mértani — főleg kereszt — ornamentika.

A csángó bükkfa ládák népművészeti értékét újabban magán- és műgyűjtők is fölfedezték. Egyes spekulánsok — köztük helybeli földbérlok — végigjárva a Szeret menti falvakat (pl. Klézsét, Bogdánfalvát, Forrófalvát, Lujzikalagort), százszámra vásárolták össze (esetleg fenyődeszka ládáért) a régi szép évszámos ládákat, amelyek aztán különböző múzeumokba és műkereskedőkhöz kerültek (kérdés, milyen adatok kíséretében).

Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc leverése után Moldvába menekülő székely családok kevés ingóságukat már többnyire tulipántos festett ládákban hozhatták a csángó falvakba, majd a hétfalusi szekeresek saját készítésű és brassói festett ládákat szállítottak rendszeresen Munténiába és Dél-Moldvába, berecki szekeresek pedig, legalábbis a múlt század utolsó harmadában, főleg a csángó falvakba évente százszámra hozták — egyéb portékák (csizma, kalap, posztó, vasalt szekér stb.) mellett — a festett kézdivásárhelyi ládákat (52b—c). Az ide gyártott ládák sajátossága volt (a háromszékiekkel szemben) a bádog-„vasalás”, a motívumok elnagyolása, erős színei és az ere-

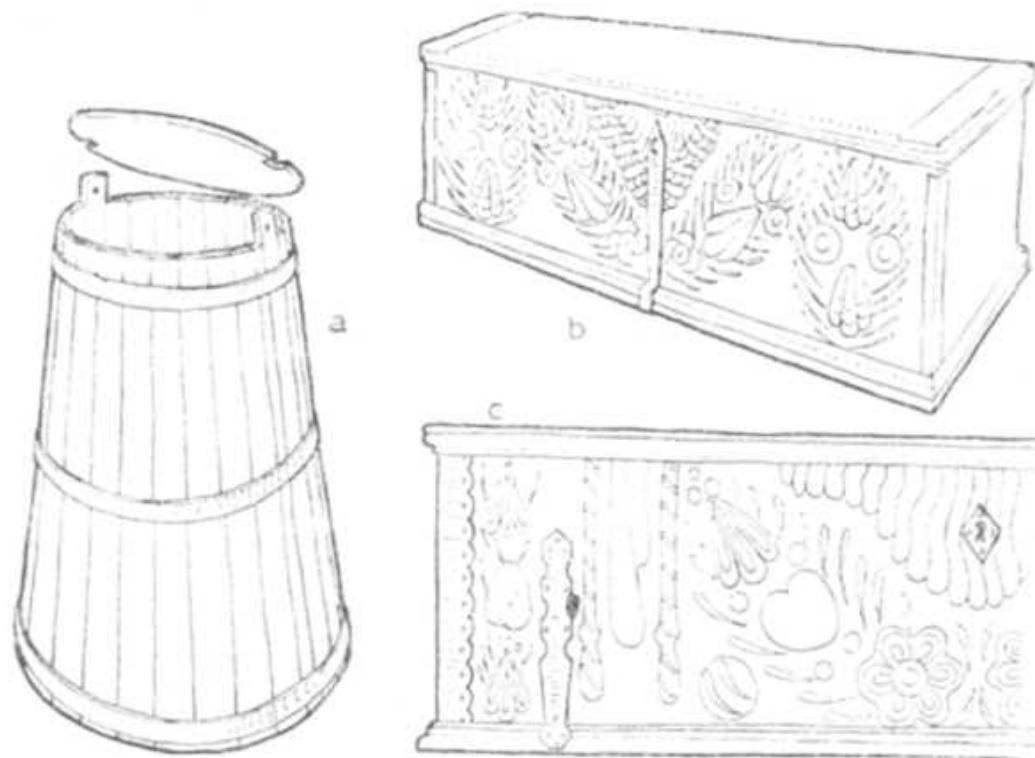

56. *Ronygyásládák* előlapjának díszítése hornyolt vonalakkal, a vonalak közeinek lapos kivésésével — e mélyebb részeket mindig feketére festik — és az egész láda vagy egyes díszítőelemek vörös festésével: a) Piros Györgyné „1810” évszámú ládája (hornyolt és vésett díszítés, vörös alapszín és fekete festés), Bf; b) Petrás János „öreg apókjától örökölt” ládája, 1870 táján készült, vörös és (a kivésett részek) fekete festéssel, Ka; c) öreg Dombi Márton 1850 táján készült ládája („apókája” munkája, aki „mászoknak isz csált ronygyásládát”), Bf.

57. Ronygyásládák és előlapok díszítése: a) teljesen vörösre festett *bikfa láda*, melyet Móric Mihályné nagyanyja Bákóban vett a vásáron 1865 tájt, Ka; b) Farczádi Györgyné ládája (88×50×40 cm), 1870 tájáról („édesanyja maradéka”); c) *kicsi bikfa láda*, Sitár János készítette maga számára 1912-ben (az előbbi ládával azonos díszítésű), Bf; d) *hosszú bikfa láda* (95 cm) 1840—50 tájáról, Tankó Györgyné, Bf.

detileg organikus minták, csokrok szétbontása és az egész felületen való elosztása, a stilizált virágmotívumok mértanias idomokká egyszerűsítése, az általános moldvai ízlésnek megfelelően. Egyébként ehhez az ízléshez igyekeznek alkalmazkodni a század elejétől kezdve a bákói bútorraktárakból vásárolt színes nyomású, papírborítású, flóderes gyári ruhásládák is.

58. Ruhatartók: a) *ronygyásputyina* bükkfa dongákkal, Csuráj János készítette lányának, 1925-ben (hasonló a *lisztesputyina* is), Ff; b) *zesztreláda*, Dobos Andrásné nagyanyjának szülei a vásáron vették Bákóban, 1870 tájt (barna alap, piros párkányok, fekete bádoggpánt, piros és kék festésű rózsák és bojtok, fekete levelek), Bf; c) hasonló *zesztreláda* 1890 tájáról (sötétzöld alap, fekete vasalás, vörös párkányok, márványos középdisz, fekete levelek, piros szívek, rózsaszín-fehér-kék rózsák, sárga-piros bojtok, vörös-rózsaszín drapéria), Bf—Bukila.

A 20-as évektől kezdve, a fenyődeszka, gyári drótszeg és kézfűrész használatának itteni általános elterjedésével, az ácsolt bükkfa ládák vagy a kézi-festésű *virágosládák*, illetve gyári papírfióderes ládák mellett — második ládaként elterjedtek az egyszerű házi készítésű *deszkaládák*, vagy az egyszínűre lefestett *katonakuferek*. A gyarapodó ingóság, főleg a házi készítésű fehérenemű tartására pedig terjednek a régi csíki példányok után szabott *padládák* (61—62), amelyek az ajtóval szembeni főfalnál (az ágy és ronygyásláda közt) mind több helyen felváltották a kezdetleges cöveklábú padot.

SZÉK, ASZTAL, ÁGY

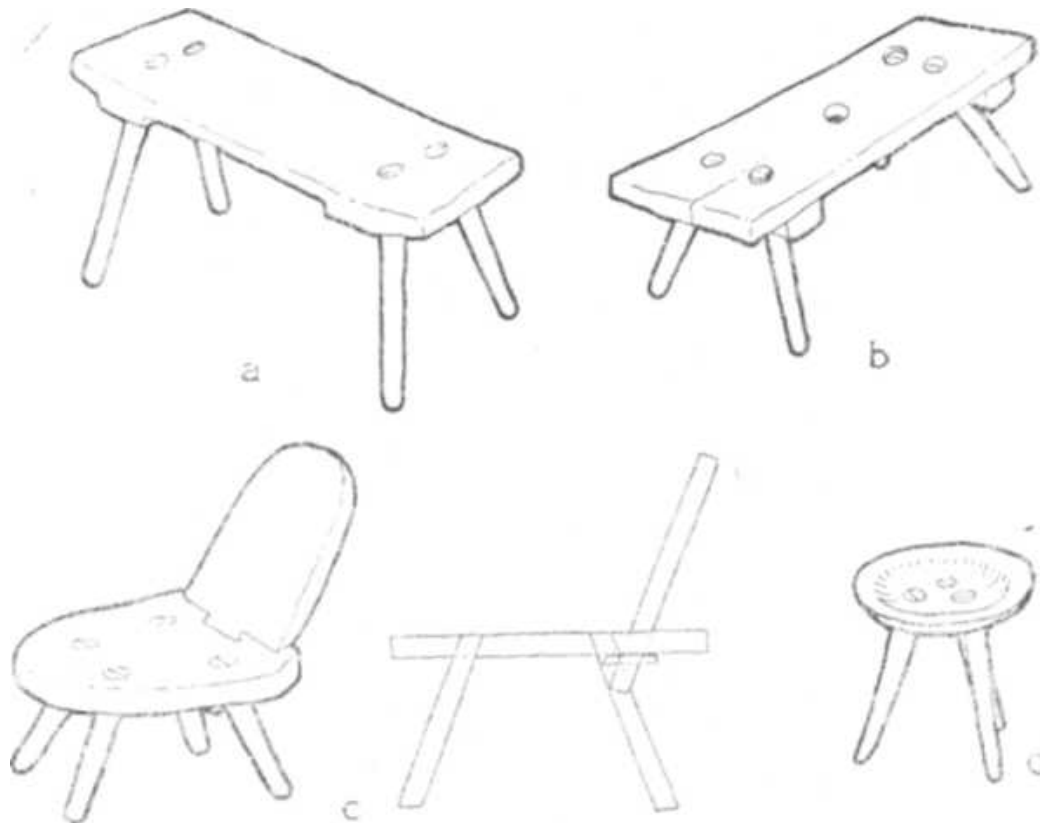
A csángó hajlék berendezésének a napjainkig helyhez kötött, alig mozgatható vagy legalábbis állandó helyű része — mint láttuk — a földhöz és falhoz tapadt ősi sártöltésekből alakult, a mozgatható, illetve szétszedhető bútorok elődje pedig a másik „ősbútor”, az apró tehető-vehető szék. Míg viszont a sártöltés, sárpadka csak a végleges megtelepedéskor létesült állandó hajlék építménye, a szék eredete az ősi nomád korba nyúlik vissza. Az egyszerű logikán kívül erre tanít az egyetemes néprajz, a magyarság esetében

pedig e két ősbútorunk elnevezése is. A magyar (és csángó) *pad* szó szláv eredete világosan utal arra, hogy csupán a szláv népekkel való érintkezés, építkezésük megismerése és a mellettük való letelepedés után honosult meg a padfélék építése is, míg szék szavunk még honfoglalás előtti türk szó, s maga a tárgy a hordozható, ideiglenes hajlék bútora volt.

A régimódi csángó szék az egyszemélyes és alacsony *kicsiszék*, melyen az ugyancsak alacsony tűzhely és asztal körül kuporoghattak. A kicsiszék ritkább változata a 20—25 cm átmérőjű homorú, három- vagy négy lábú *kerekszék* (59d), gyakoribb azonban az átlag 15×40 cm-es téglalap alakú ülőlappal ellátott, 22—25 cm magas, négy lábú szék. Az ülőlappal rendszerint *bik-*, *plop-* vagy *gyió* (dió-) *fából* fejszével kihasított darab, ebbe fűrték be a lábak helyét, majd a behelyezett lábakat felülről bevert *ékekkel* rögzítették. A kerekszék felfordított lábai közé állítják a még forró *málésüstöt*, mikor a keményre főzött puliszkát *habarják*; ez föltehetően a környező románoktól a három lábú kerek asztalkával együtt újabban átvett forma. A régi és általános téglalap alakú kicsiszék készülhet egyenletes vastag lappal (15, 16, 24. 64c—d), vagy csak a lábak becsapolása helyén vastagon hagyott lappal (59a), vagy pedig ugyanitt hevederrel megerősített lappal (59b). A régies alacsony *alattvalószékeket* használat (étkezés) után mindig a mennyezet nélküli kitér, eresz vagy szín szarufái, fedéllecei mögé *szúrták*, a lakóhelyiségben pedig a pad vagy ágy alatt tartották. A könnyebb fölemelés érdekében esetleg középen átfűrték, néha pedig támlával látták el; ezt alul facsappal rögzítették (*kicsi karszék*, 59c). E szerény bútorokból szükség esetén 6—10 darabot is ki tudnak rakni a ház közepére, az asztalka köré.

Olykor két *kicsiszék*re hosszabb deszkát fektetnek, amelyen többen is ülhetnek. A *guzalosban* (fonó) ez újabban általános szokás (régén minden lány vitte esténként a maga külön székét), s néha a házban is, pl. edények tartására (3b, 67a). Ha a szék ülőlappját 50 cm-nél hosszabbra készítik, úgy ketten is ülhetnek rajta. Az ilyen *kettesszékek* vagy *hosszúszékek* főleg a négyszögletű asztalok körül használatosak (18, 24). Akárcsak a kicsiszékek, a hosszúszékek is készülnek támlával. Régente a *karja* (háta, támlája) itt is még külön illeszkedett az ülőhöz (54c—d), de újabban a támlát már a fölfelé megnyújtott hátsó láb tartja (54a—b). Mind a hátatlan, mind a hátsó hosszúszékek inkább a színen, az ajtó mögött kapnak helyet, csak néha foglalják el a házbéli régi cöveklábú pad helyét, s ilyenkor már inkább *padnak* is nevezik. Az újabb típusú hátsópadok mintájára készült pilléres, lécvázis, a fölfelé megnyújtott hátsó lábak közé rögzített hátú *karjos-*, *kars-* vagy *korsszékekkel* is találkozunk újabban, rendszerint már 40—50 cm magasban levő ülővel, gyakran esztergált lábakkal, háziipari vagy helyi asztalos-munkaként (60—62).

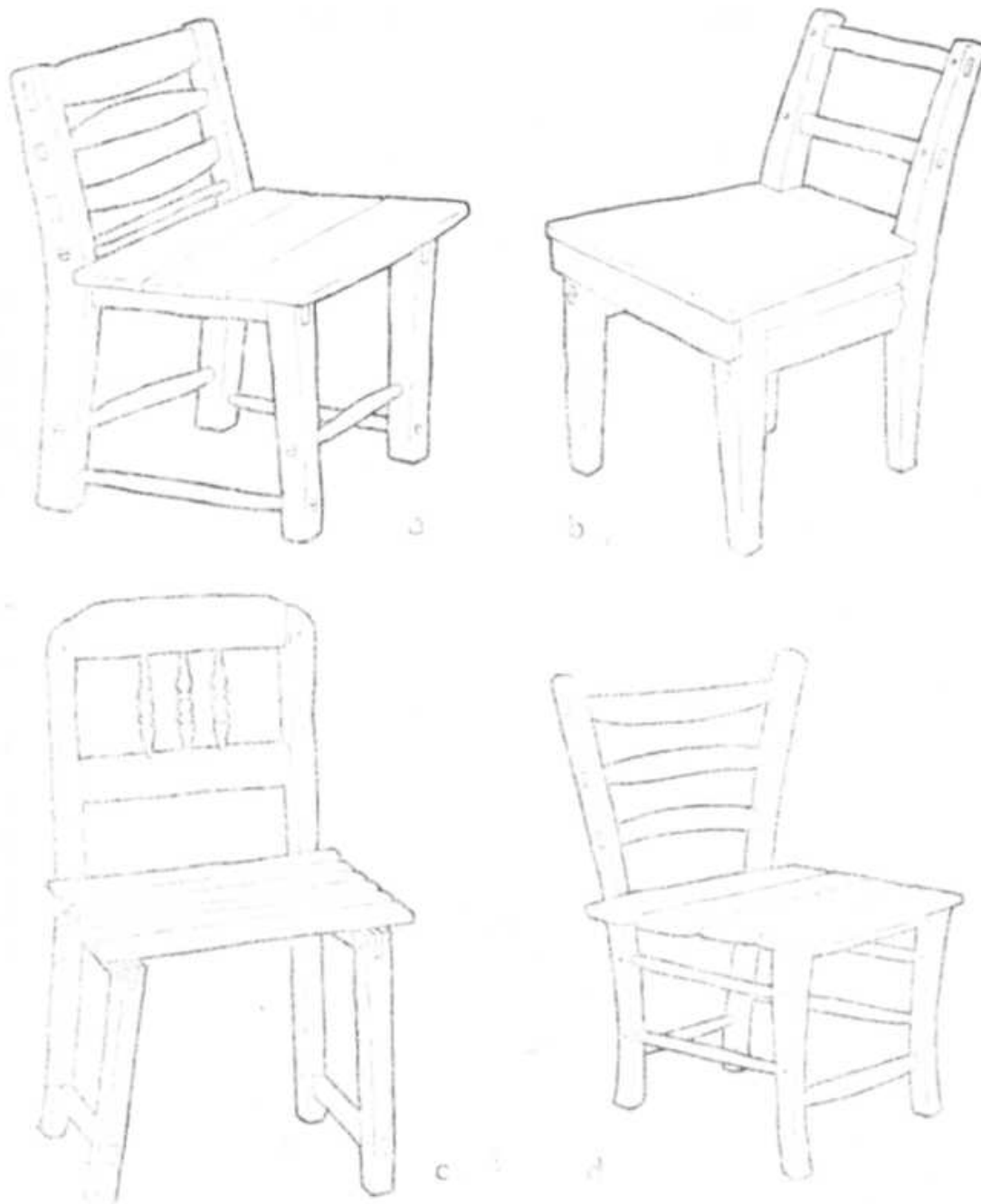
A csángóságnál még feltalálható tárgyak alapján nyomon követhető az *asztal* fejlődése is, az egyszerű székformától a sajátos komoly bútorra alakulásáig. Nyári konyhák, kilérek bútorai közt néha még napjainkban is alig tudjuk megkülönböztetni a székféléktől az asztalt, amely ugyancsak négy befűrt lábbal ellátott, a székeknél kevéssel magasabb és kb. 40 cm széles, dió-fából vagy bükkfából kifaragott deszkalap. A néhol (pl. Klézsén) használt *asztalszék* elnevezése is utal e bútorra a széktől való származására. Gyerekek számára most is mindenütt készítenek alig 30—35 cm magasságú *kicsiasztalt*, de a régiektől maradt rendes asztalok is rendszerint csak 40—50 cm magasak (19a, 50, 63a—b, 64a—b, 65). Étkezéskor a kőből (sarok) előveszik az asztalt, a helyiség közepére teszik, s úgy ülnek körül a családtagok, távolról (70—80 cm

59. Székek: a) keményfából faragott szék (h: 45, m: 35 cm), s; b) *alattvalószék* (az ágy és pad alatt tartják, m: 23 cm), Bf; c) *kicsi karszék* („mikor ülnek enni”), Np; *kerek-szék* (felfordítva ennek lábai közé helyezik a forró üstöt a puliszka kavarására), Bf,

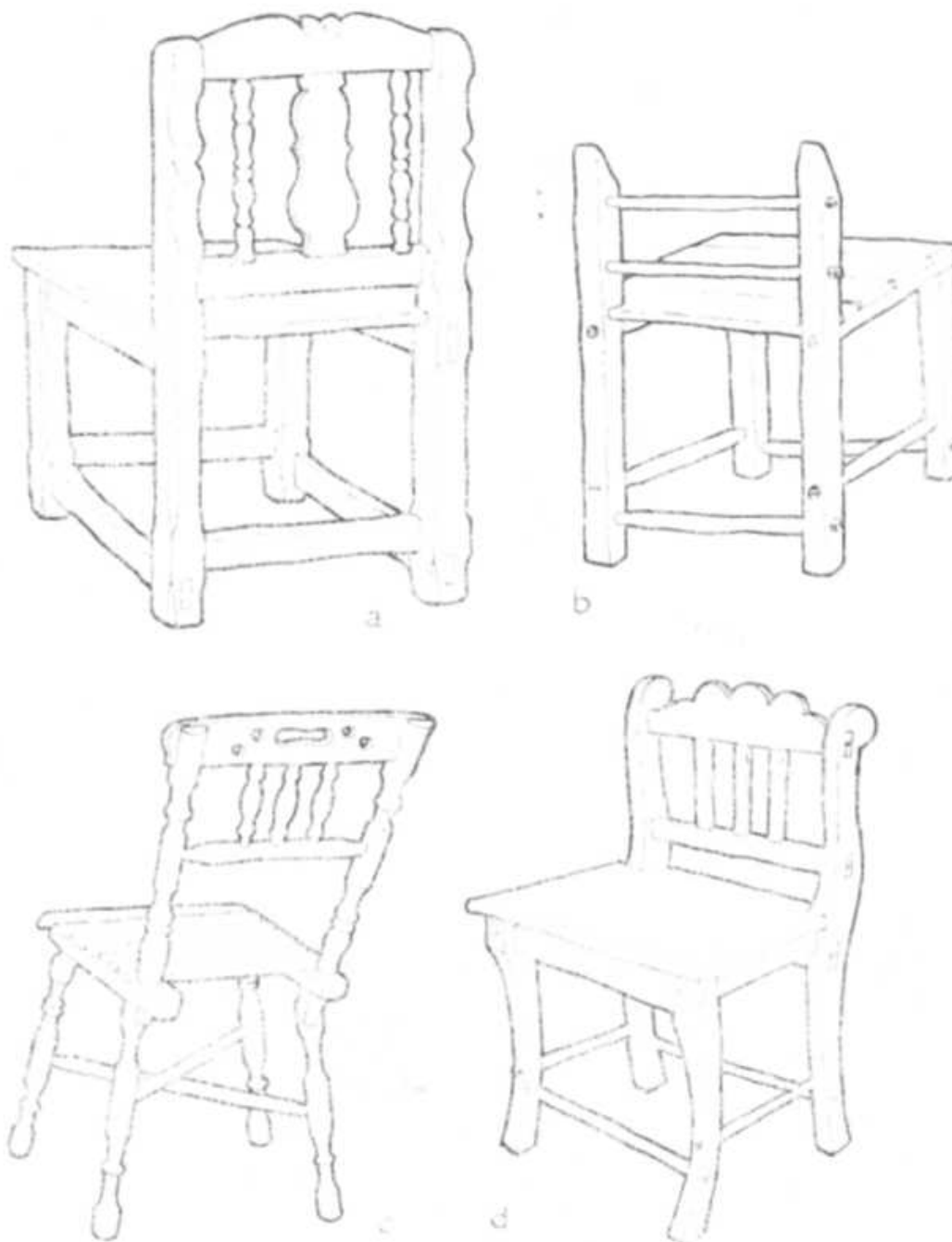
távolságból), apró székeken az asztalra tett közös fazekat, tálát, ide kibontott *málét* (kemény puliszka). A szélesebb asztallap alatt — különösen ha a lap több deszkából áll — erősítő és összetartó hevederek vannak, amelyek lehetővé teszik, hogy a befűrt botlábak helyett az asztalnak a heveder vésetébe csapolt, hasáb alakúra faragott hosszabb lábai legyenek.

E régimódi alacsony asztalokról nagy távolságból való kanalazás nagy türelmet és ügyességet kíván. A kényelmesebb étkezés igénye tette szükségessé az asztal magasítását és szélesítését, hogy bár ünnepi alkalmakkor (búcsú, vendégeskedés, karácsony) kényelmesen hozzáülve ki-ki külön tányérből is étkezhessen. A méreteiben és súlyában megnőtt asztalnak viszont már állandó helyet kellett biztosítani, amely itt is a padok találkozásánál, a közben megnagyobbított ablakú sarok lett. Eleinte megtartották a régies szerkezetet, csupán a lábakat nyújtották meg. Az így keletkezett *nagyasztal* alatt elfért a rendszerint használt, ide-oda helyezett, régi méretű *kicsiasztal* (65). A hosszú asztallábak összefogását biztosító vízszintes hevederek alkalmasak voltak arra, hogy — rajtuk átfektetve — az asztallap alatt egyet-mást tarthassanak is. Ez a nagyasztal már átmenet a századforduló tájától a csángó házakban is terjedő pilléres szerkezetű *szekrényes*, *kamarás* vagy *fiókos*, különálló lapú, jobbára a ládakészítő mesterek által bükkfából ácsolt *nagyasztalok* felé (57—68). A fenyődeszka, kézfűrész, gyalu és gyári szeg általánosodó használatával e régi ácsolt bükkfa asztalokat fokozatosan kiszorítják a hasonló méretű, de más asztalosmunkájú deszkaasztalok.

60. Karsszékek vagy karjosszékek (ülőlapjuk magassága 40—45 cm között): a, d) Mf; b, c) Bf.

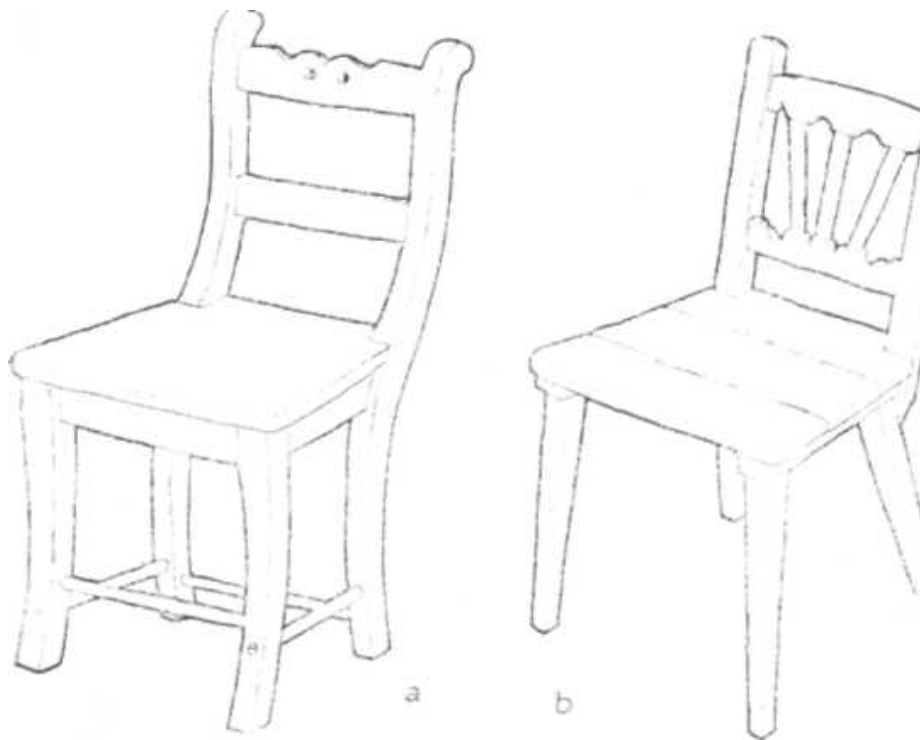
A fenyőfa asztalokkal egyidőben terjednek, különösen a Szeret-balparti falvak csángó lakásaiban, a környékbeli bojárházaknál látott minta után, a nagyon alacsony, háromlábú kerekasztalkák. Ugyanakkor népes *menyekezők* (lakodalom) és *kamandérok* (halotti tor) alkalmával az udvaron még a hagyományos technikával ütnek össze *hosszúasztalokat*: vagy úgy, hogy a 3—4 m hosszú fenyődeszkába fűrt lyukakba illesztenek lábakat, vagy pedig úgy,

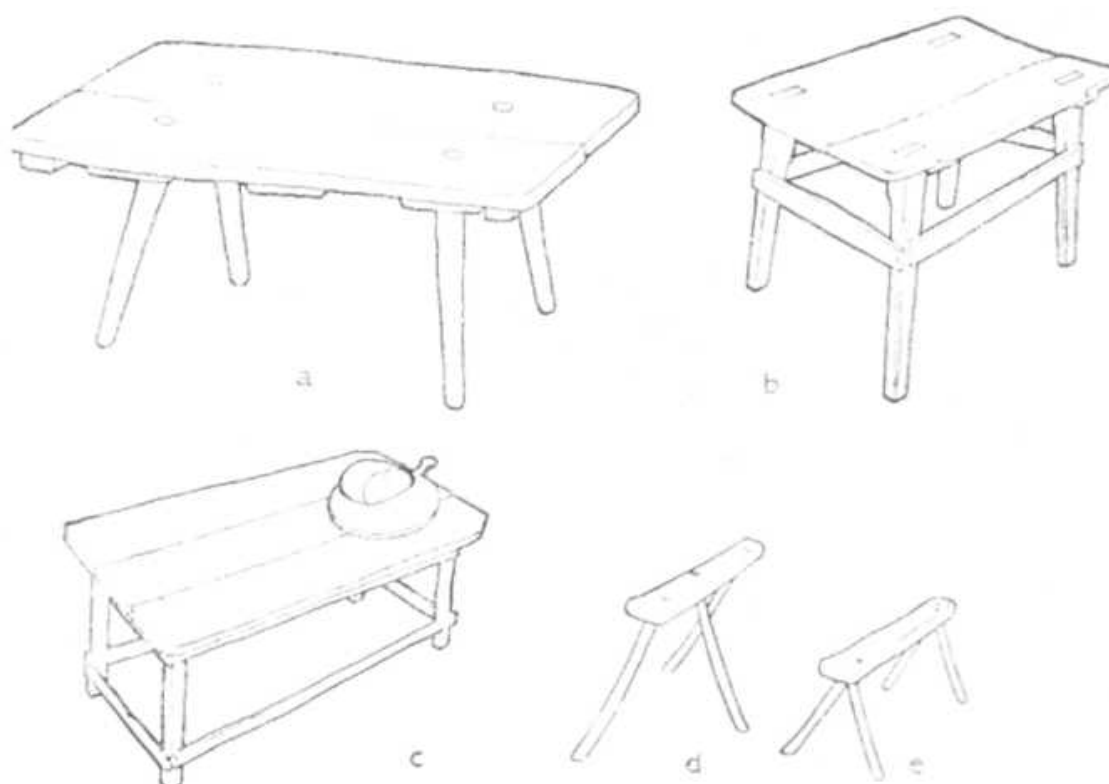
61. Karsszékek: a, c, d) Bf; b) Ta.

hogy a szomszédoktól is kölcsönként kicsiasztalokra és kicsiszékekre, illetve külön e célra hasonló technikával készült kis *keckék*re (kecske, bak) fektetik a hosszú deszkákat (63d—e).

Hogy a széles tűzhely nem csupán a házbeli padféle ülőhelynek, hanem a fekvőhelynek is kiindulása volt, azt bizonyítja, hogy a csángó tüzelők — kemence, szóba — mögötti tűzhelyrész, a *sutu* még most is a vének és gyermekek rendszeres alvóhelye (34, 38b, 41). A régi lakóházakban csak aki nem

62. Karsszékek, Bf.

63. Asztalok: a) (m: 45 cm). Bf: b) (m: 50 cm), Mf; c) (m: 50 cm), rajta a lapítóra tett málé, O; d-e) kecskék lakodalmos asztalhoz és ágy alá, Ka.

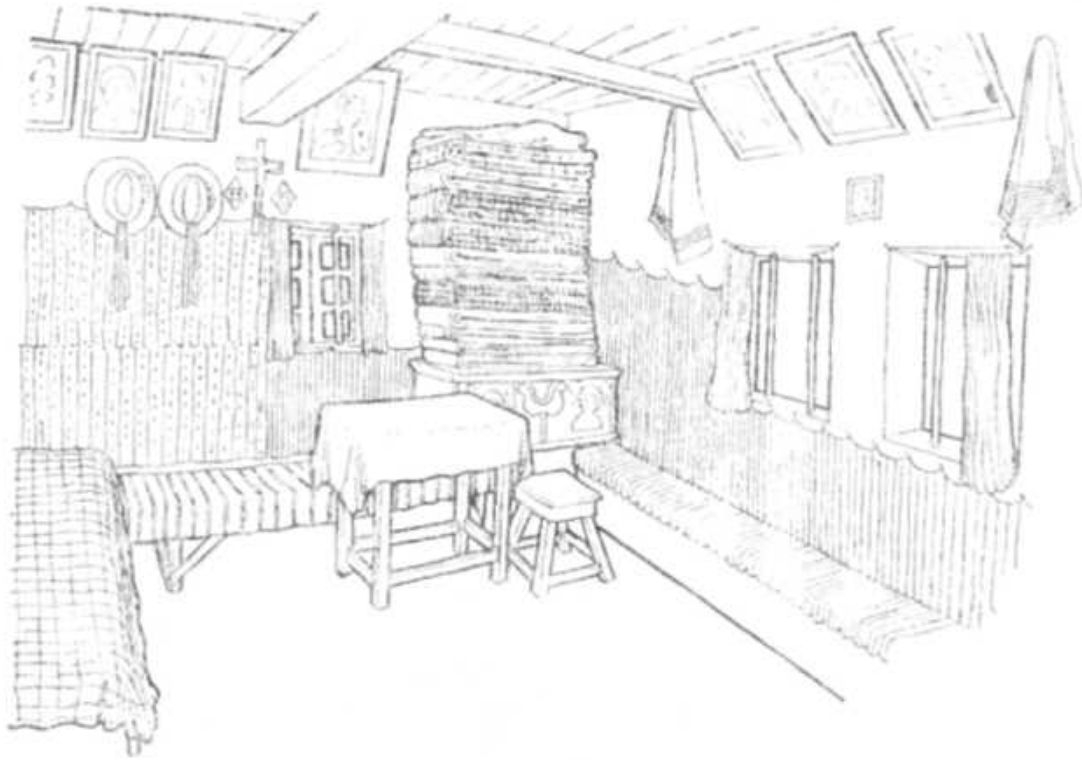

64. Asztalok: a) *kicsiasztal* (m: 35 cm) „gyermeknek esznek róla”, bf; b) *kicsiasztal*, „a Táti család gyófából”, bf; c) „romános” *kerekasztal* (m: 36 cm) és hozzá való *kicsiszék* (m: 26 cm) ta; d) *kerekasztal* (m: 45 cm) és *szék*, e) *kerekasztal* (m: 25 cm), ka.

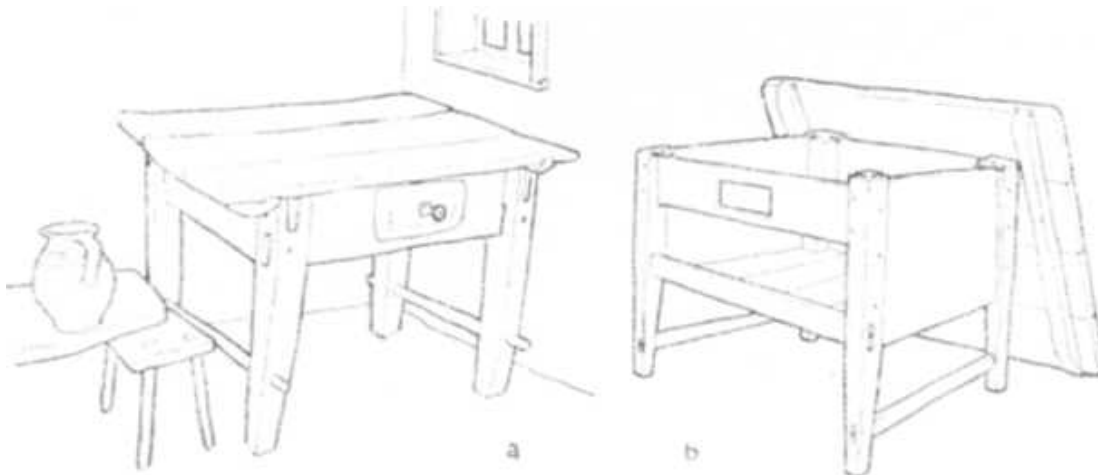

65. Ablakos sarok régies, öreges, nyári hétköznapi elrendezése: a cöveklábú hosszú *padok* összetalálkozásánál *liszteshordó*, *barassói láda gúnyának*, előttük *nagyasztal* a tészta *tekenővel* és *kicsidasztal* (evéshez), a falon *szentképek*, *pócika* és *szegek* kendőnek (Kicsid György), Bf.

fért el a tüzelő számára emelt töltésen, főleg a fiatalabbja, vetett magának ágyat a tüzhely folytatásában emelt falmenti hosszú töltésen, majd az ezt felváltó cöveklábú padon. E körben futó padnak a tüzelőhöz közelebb eső részét megszélesítve alkalmasabbá tették a fekvésre. Valójában ez volt az első lépés a külön ágy felé (32—36, 43). Ezek a rögzített ágyak, a többi bútorhoz hasonlóan, igen alacsonyak voltak; csupán a házon kívüli helyiségekben — a

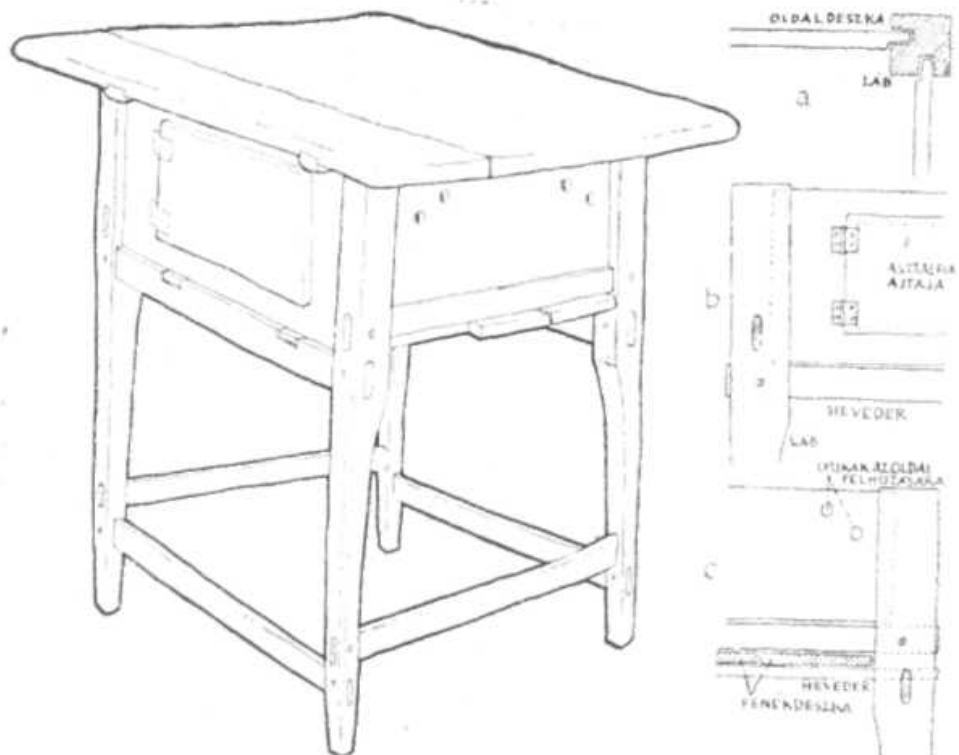
66. Ablakos sarok, *innaplóba felvetve* (Duma György). Bf-Alsópaták

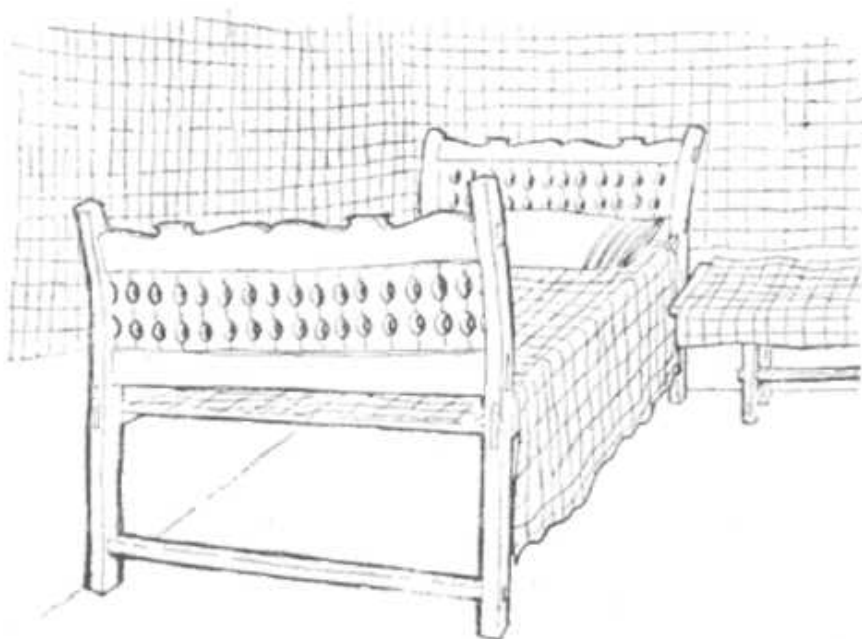
67. *Nagyasztalok*, bükkfából: a) 80 éves nagyasztal *fiókkal a kilérben* (Iker István), Ta; b) *kamarás asztal*, Ff.

kicsiházban, kilérben s főleg az állandóan nyitott állásban — emelték meg az ágyat (4c), hogy a pihenő ember nyugalmát ne zavarhassák a ténfergő állatok (kutyák, macskák stb.). A szélesített fekvőhelyek több deszkáját már a cöveklábakra előzőleg keresztbe helyezett hevederfélékre kellett fektetni (43). Mivel rájöttek, hogy e hevederek belső végeit a falba is verhetik, a fal felőli két láb már el is maradhatott (4c).

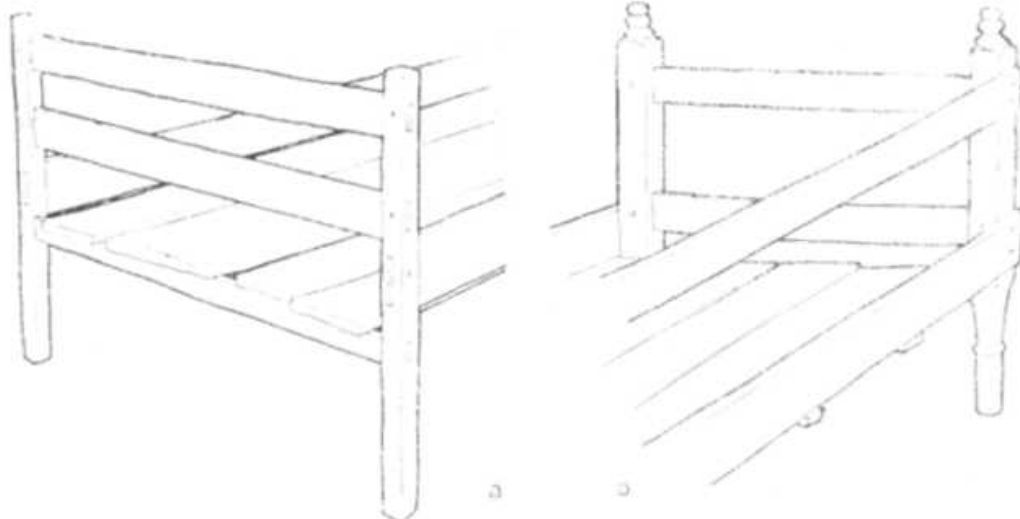
Ahogy aztán a régies padokat mindinkább a mozdítható hosszúszékekkel helyettesítik, az ágyként szolgáló cöveklábú padrészt is e hosszúszékek min-

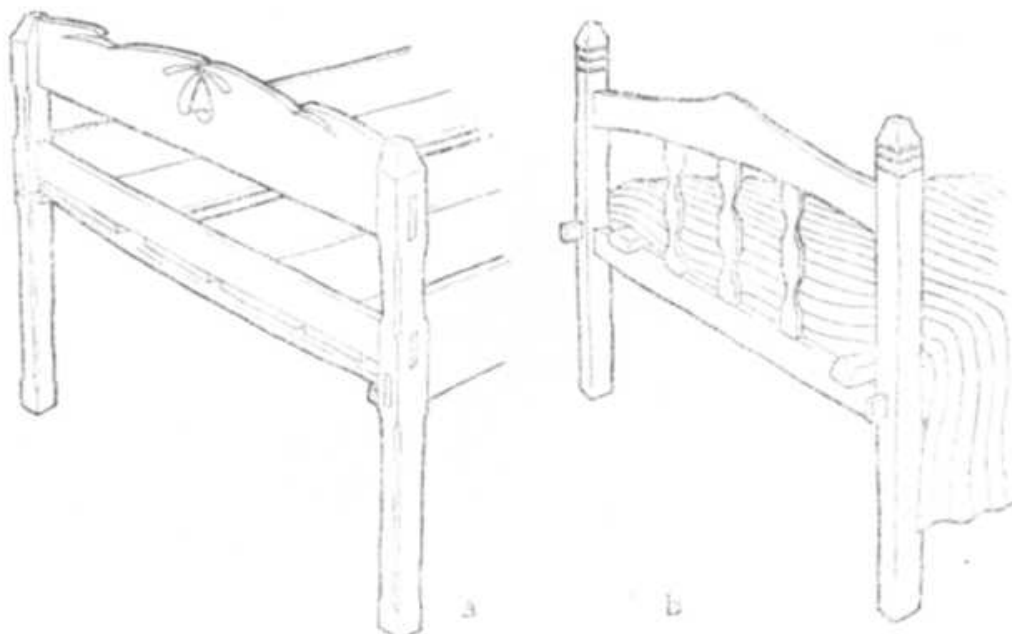
68. Régi bükkfa nagysztal és szerkezeti részletei: a) felülről, b) előlről és c) oldalról (özv. Kicsi Mihályné), Bf.

69. Karjaságy, Kl.

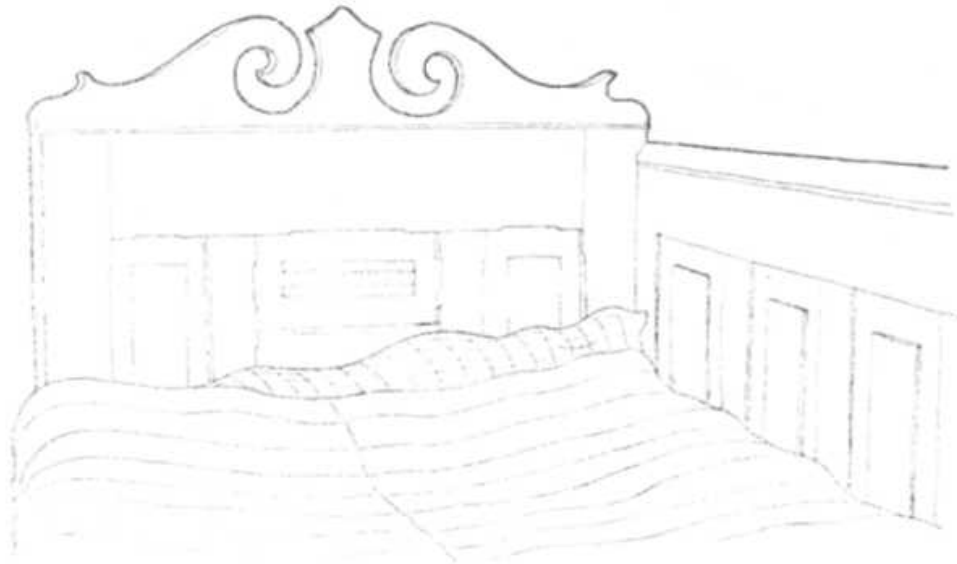

70. Karjaságyak, Bf,

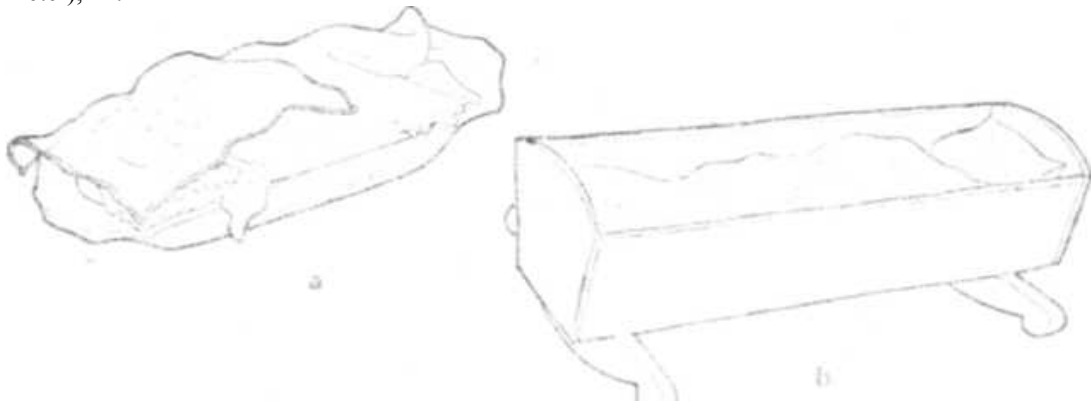

71. Karjaságyak: a) Bf; b) Mf.

tájára kezdték becsapolt lábakkal készíteni (34), a több deszkás, szélesebb agyakat pedig úgy tették mozdíthatóvá, hogy a hevederrel ellátott cöveklábpárok helyett egy-egy befűrt lábú hosszúséket vagy hevenyészettebb bakot helyeztek keresztben a deszkák alá (15, 38b, 40, 63d—e). Az ilyen ágy már bármikor szétbontható és másutt rakható össze, vagy egyes elemei akár más célra is alkalmazhatók. Mindenesetre az ilyen ágyfélékre már nemcsak padtakaró került, hanem egy egységes méretű és anyagú, szalmával töltött *vánkos* szalmazsák), erre meg egy csepűből szőtt csíkos *takarodzó lepedő*, a fejrésznél pedig egy-két *nádibottal* (összel leszedett, *megaszott* és szétfosztott nádvirág) vagy *récetolluval* töltött hosszú s keskeny *párna*.

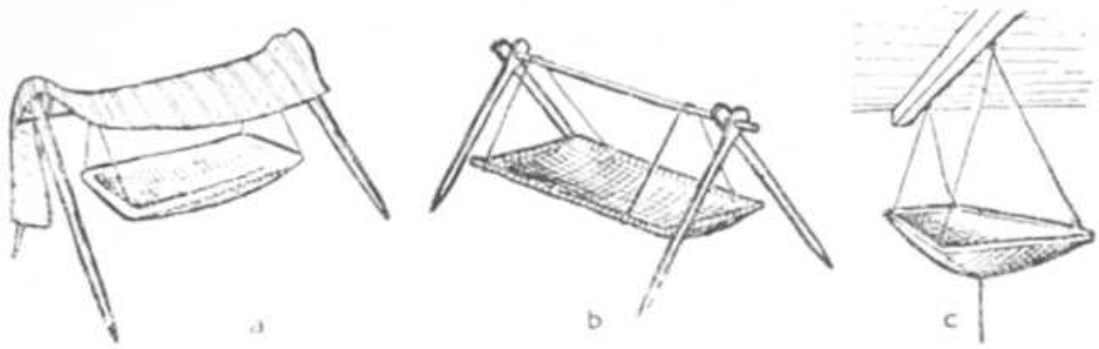

72. *Karjaságy*, újabb asztalosmunka, fenyődeszkából, veres és ultramarinkék festéssel (Dogár Péter), Bf.

73. Bölcsök: a) *tekenyobőcsű* vagy *bubatekenyő*, Bf; b) *házi bécsű*, O.

Az első világháború után az ágy fejlődésében is nagy fordulat áll be a csángóknál: az új szerszámok, anyagok és mesterségi ismeretek elterjedésével megszületnek a helybeli kontárok vagy már tanultabb asztalosok által készített mozdítható és önálló ágyak. Ezek az ágyak azonban az 50-es évekig sem kaptak valamiféle egységes formát. Egy részük még ülőhelyül is szolgáló alacsony kerevet (31, 32, 40, 46), más részük pedig ellenkezőleg, a végeiken a nagyszékek támlájához hasonló megoldású *karjaságy*, esetleg esztergált lábakkal (41, 69—71); legáltalánosabbak azok, amelyeknek két-két egyenes lábát két-három kötés, s az így alakított ágyvégeket az oldalsó hosszúdeszkák tartják össze (70—71). E két ágyvég és két oldalsó deszka egyben kerete a szalmazsák nélkül behelyezett szalmának is. Előfordul, hogy az ágylábak felső végeit faragással vagy esztergálással ékesítik, és hogy néha belül még külön falvédő deszkát is szegeznek (71a). Egyik csángó asztalos az egy-

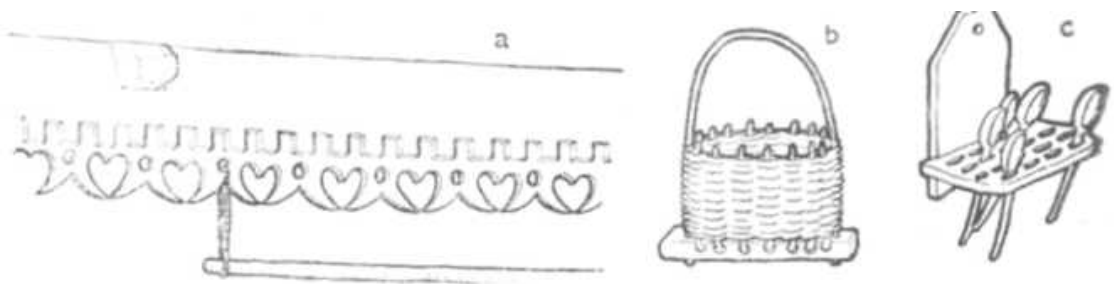
74. Bölcsők: a) *mezei bécsű*; I; b) *mezei bécsű*, részei: *lábak*, *bécsűfa* (fent), *bécsű* (léckeret kockás kenderlepedővel), *madzag*, Pu; c) *lepedőbőcsű* a házban, L.

kori barokkos cikornyájú és betétes székely agyakat próbálta utánózni (72). Az Önálló gyermekbölcső (*bőcsű*, *bécsű*) még az önálló ágy mértékében sem honosuk meg: külön bölcső helyett a csecsemőknek jobbra mindenfelé a cigányok által vájt kis dagasztóteknőket (*tekenyőbőcsű*) *használnak* (73a). A teknőt a csecsemővel az anya az ágyra helyezi, vagy ha ülőmunkát végez, a földre téve lábával ringatja. Ritkább a padlásgerendáról függő *fennjáróbőcsű* vagy *lepedőbőcsű*, nyáron pedig gyakori a kapáláskor kivitt *mezei bécsű* (74).

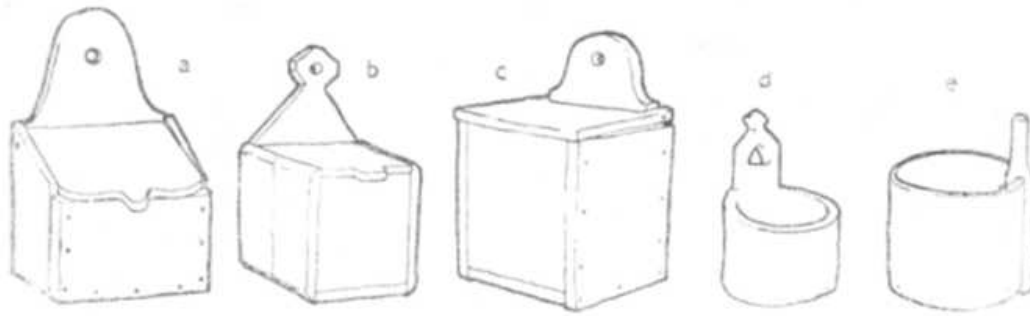
FALIBÚTOROK

Míg az előbbieken bemutatott csángó bútorok vagy a fal mentén épült sártöltésből, vagy pedig a tehető-vehető apró székekből alakultak, a következőkben ismertetendő bútorok az épülettel összefüggő olyan elemekből keletkeztek, amelyeknek kifejlesztése révén a lakóhelyiség falainak magasságát hasznosítják a kényelmesebb házbéli élet, a teljesebb berendezés érdekében. Ugyan akkor e bútorok a lakásbelső képének is igen fontos elemei, amennyiben a körül levő falak szemvonalba eső üres felületeit sajátos körvonalú foltjaikkal s a bennük vagy rajtuk tartott szokásos holmikkal benépesítik, színesítik, ékesítik.

A tetőváz kézzel elérhető vízszintes gerendái, rúdjai kezdettől alkalmasnak mutatkoztak egyes dolgok tartására. Így pl. a szarufapárokat kellő szögben rögzítő és kitámasztó kakasülők a hijuban egyben alkalmas szárító-

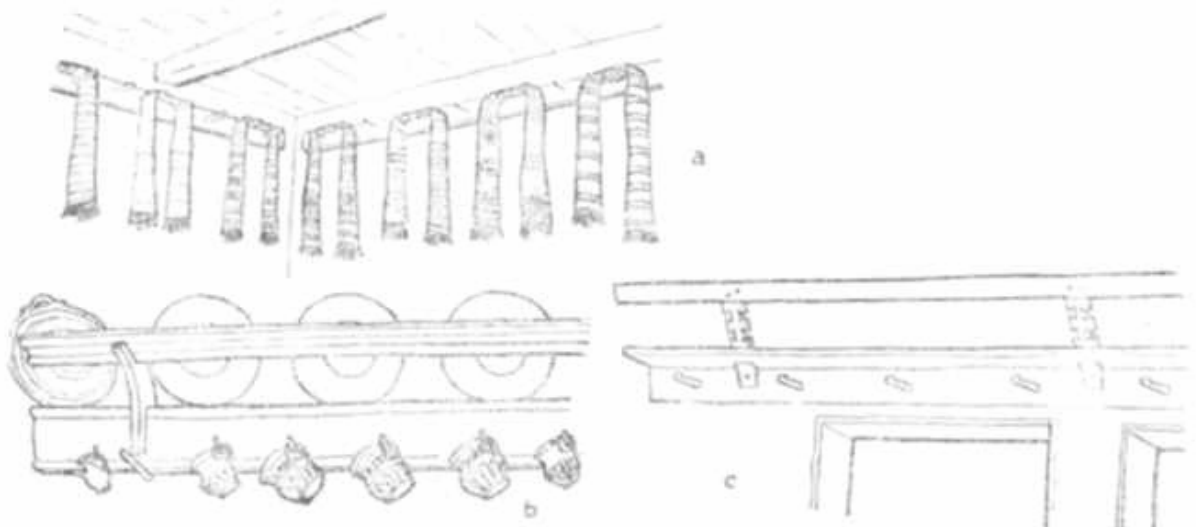
75. Tartóeszközök: a) *mejjékrúd* a ház déli eresze alatt, „szoknyát, gúnyát tesznek rá” száradni, Bf; b) *kosár a kalányoknak* (Fekete Józsi Pista készítette), Dó; c) *lingurár*, Ta.

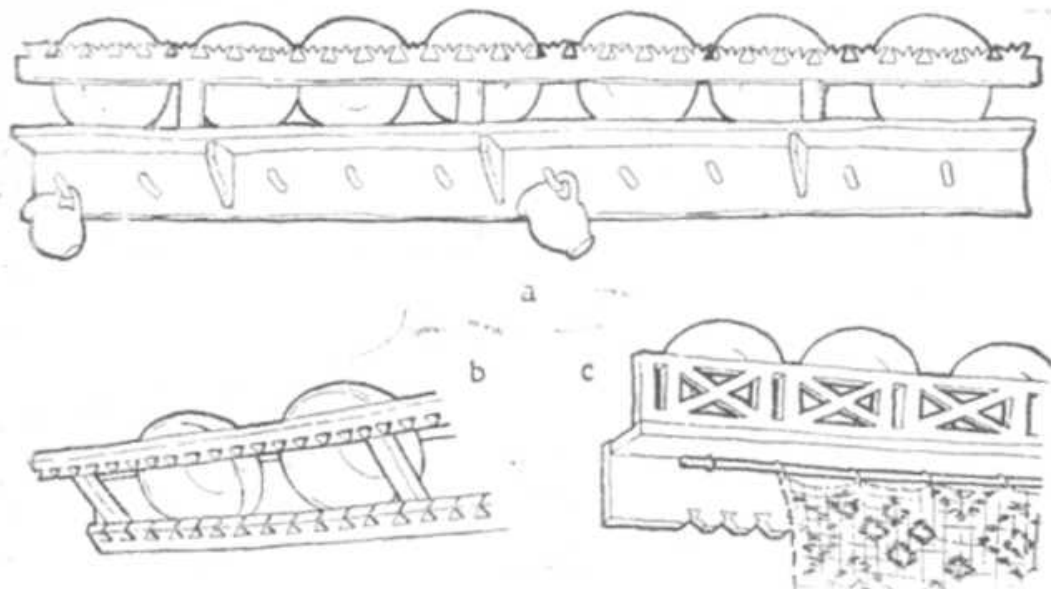
76. Fali sótartók: a) Dó; b) Dó; c) Ta; d) L; e) sótartó bánicocska, Ta.

illetve füstölőrudak is voltak különféle eltartandó élelmiszerek (hús, szalonna, gomba, aszúszőlőfürtök, vetőmag, kukoricacsövek stb.) számára, míg a folyógerendák, illetve az évszázadokkal ezelőtt bevezetett lepadolásuk óta a kissé alantabb hozzájuk erősített *rudak* főleg a szárítást kívánó, vagy a ládában nem férő ruhadarabok föltergetve tartására voltak alkalmasak. A tűzhely fölötti vagy a ház délre néző bejárata előtti rudakra fölvetett *gúnyát* a tűz, illetve a nap nemcsak szárította, hanem — a tűz füstje, illetve a napsugár — egyben fertőtlenítette is. A ház előtti eresz alatt a szarufák végeihez vagy — újabban — a cifra *koronához* (75a), illetve a lakóhelyiség tűzhelye fölött a mennyezetgerendához madzagokkal felkötött rudak a házbéli élet s így a lakásberendezés korunkig nélkülözhetetlen ősi bútorai.

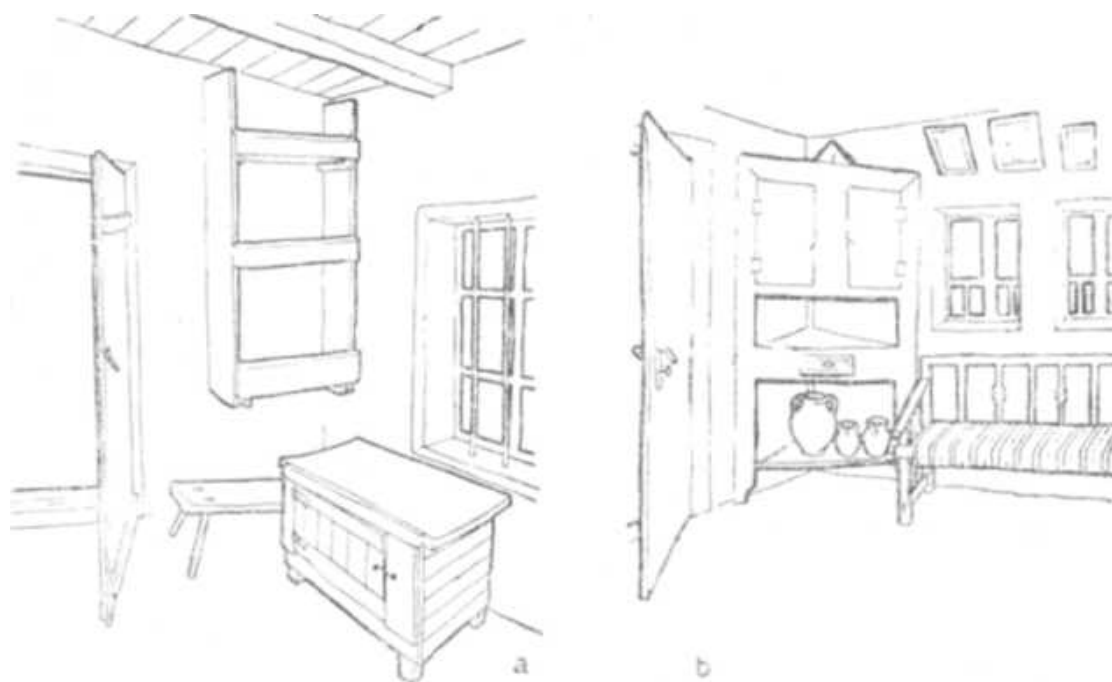
Az eresz alatt végignyúló hosszú rúd, a *mejjékrúd* a mosások idején rendszeresen használt ruhaszáritó, máskor pedig, szép időben, ide rakják föl szelőlőzésre a háziposztó és prémes ruhadarabokat: a *szoknyát* (szokmány, felöltő), *kozókot* (bunda), egyebet. A házbéli rúd rendes helye a ház belső fala mentén van, egyik végével egészen a tüzelő fölé nyúlik, ott, ahol magas a szoba, gyakran ennek tetejére rá is támaszkodik (21b, 23, 24, 29, 32—35,

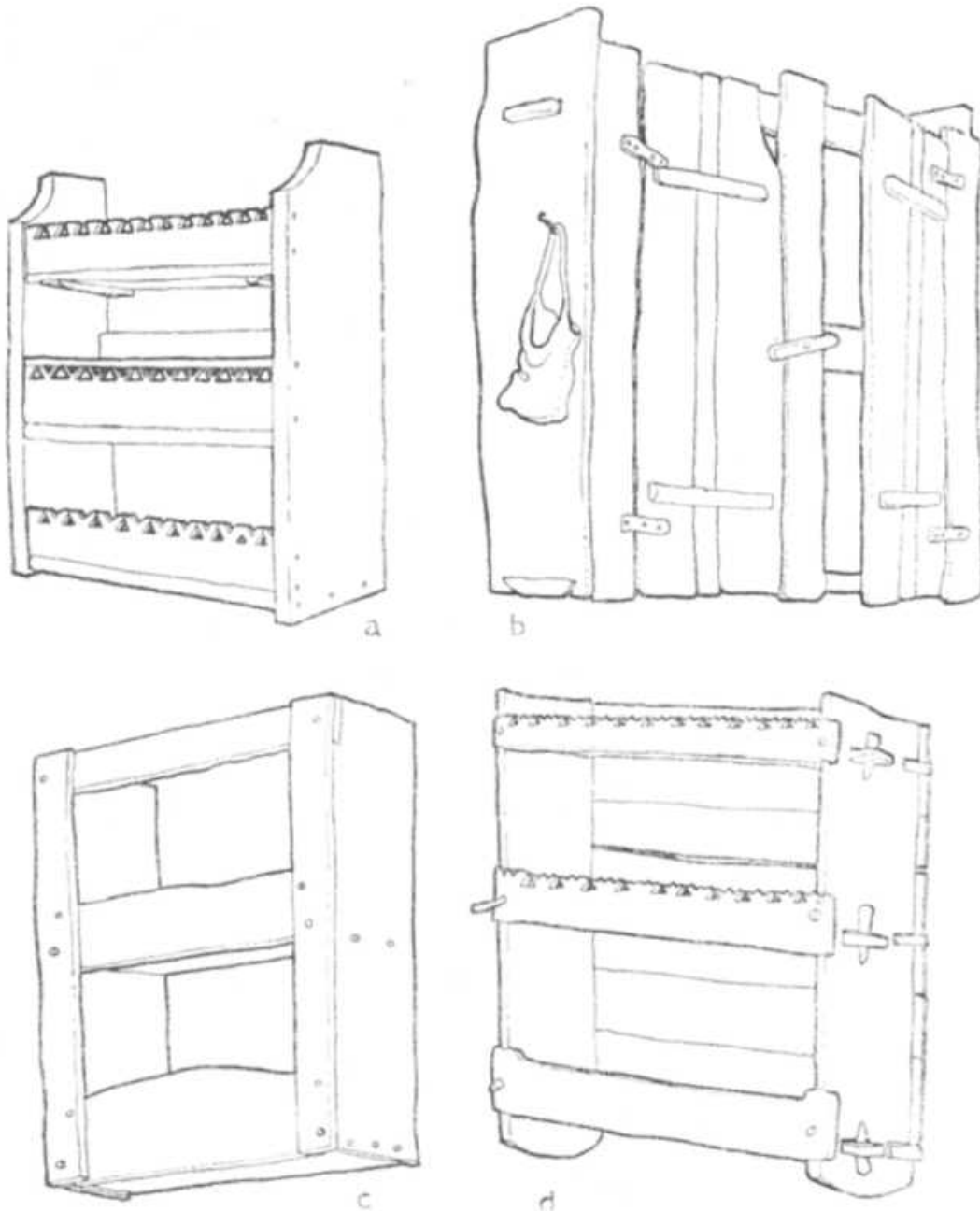
77. Fogasok az ablakos falakon: a) *kendőszeg* megrakva *kendezőkkel*, L; b) *táltartó*, Np; c) *táltartó*, *tánygyérpóc* vagy *kendőszeg*, Kl.

78. Tányérpolfélék: a) *táltartó* bükkfából (Duma János munkája), b) *tálas* vagy *tánygyérpóc*, Kl; c) *tánygyérpóc* vagy *kendőpóc* (Petrás Nagy Mihály munkája 1914-ből, vörös és ultramarinkék festésű), Bf.

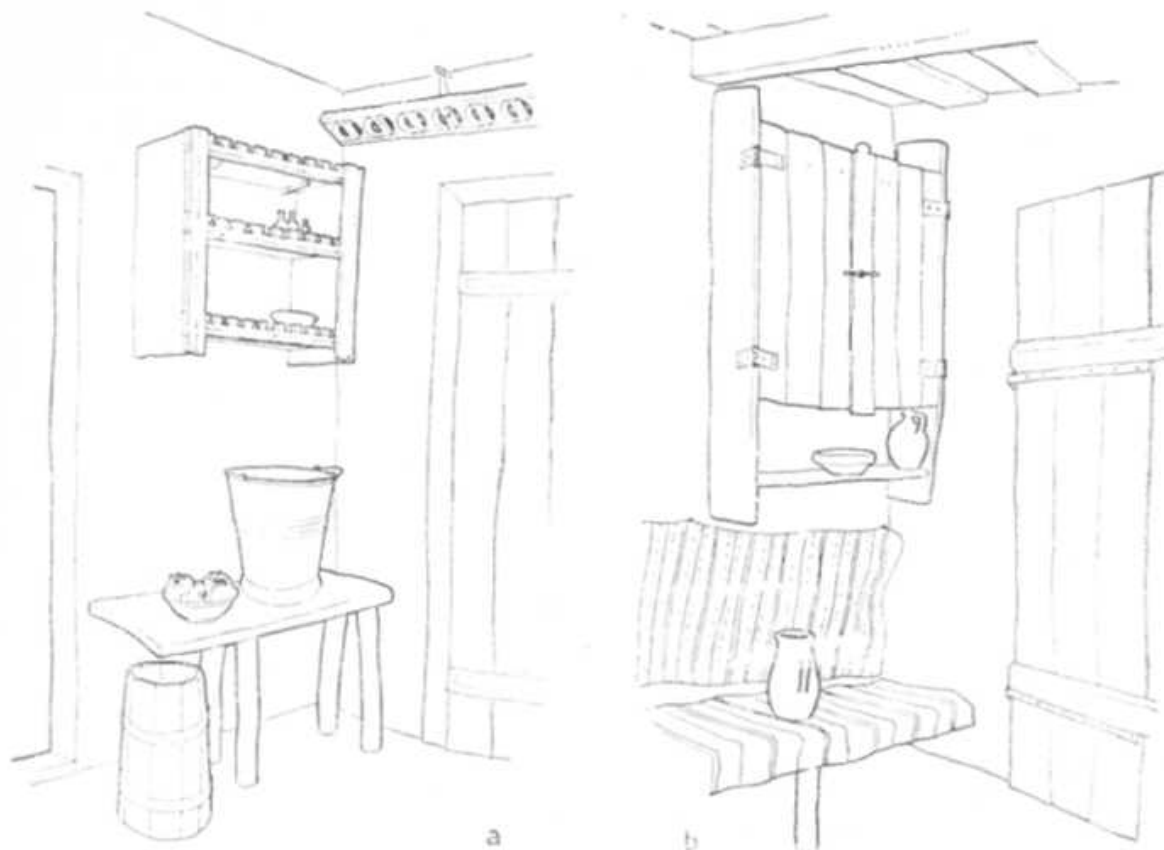
79. Az ajtó mögötti sarok: a) fent *póc*, alatta *szék*, előtte *asztal békékelve*, Pl; b) sarokduláp, benne *fazak galuskának* és egyfülű *csiprok*, *pad*, leterítve *padra*valóval („a fejrje kender, a tarkája gyapjú”), Ka.

80. Falipolcok: a) *pócoska* (az ágy fölött), KI; b) *póc* („kettő szegen ül a falon”), S; c) *póc* (az ágy fölött), Ff; d) *póc* (Bordás Péter dédapja csinálta, „csak féccivel”), KI.

37—40, 43, 44). Télen át ez a mosás utáni szárítórúd, de máskor is gyakran itt szárad a kisebb mosás utáni vagy az esőáztatta ruha, a kimosott kenderfonal, s nyáron a nap fakító sugarától óvott vagy tolvajoktól féltett értékesebb ruhadarabok (*katrincák, főták*).

A tüzelő és ágy között s így az ajtóból a legszembeötlőbb helyen elhelyezett rúd a csinosan elrendezett rávetett gúnyafélékkel a lakásbelső fontos

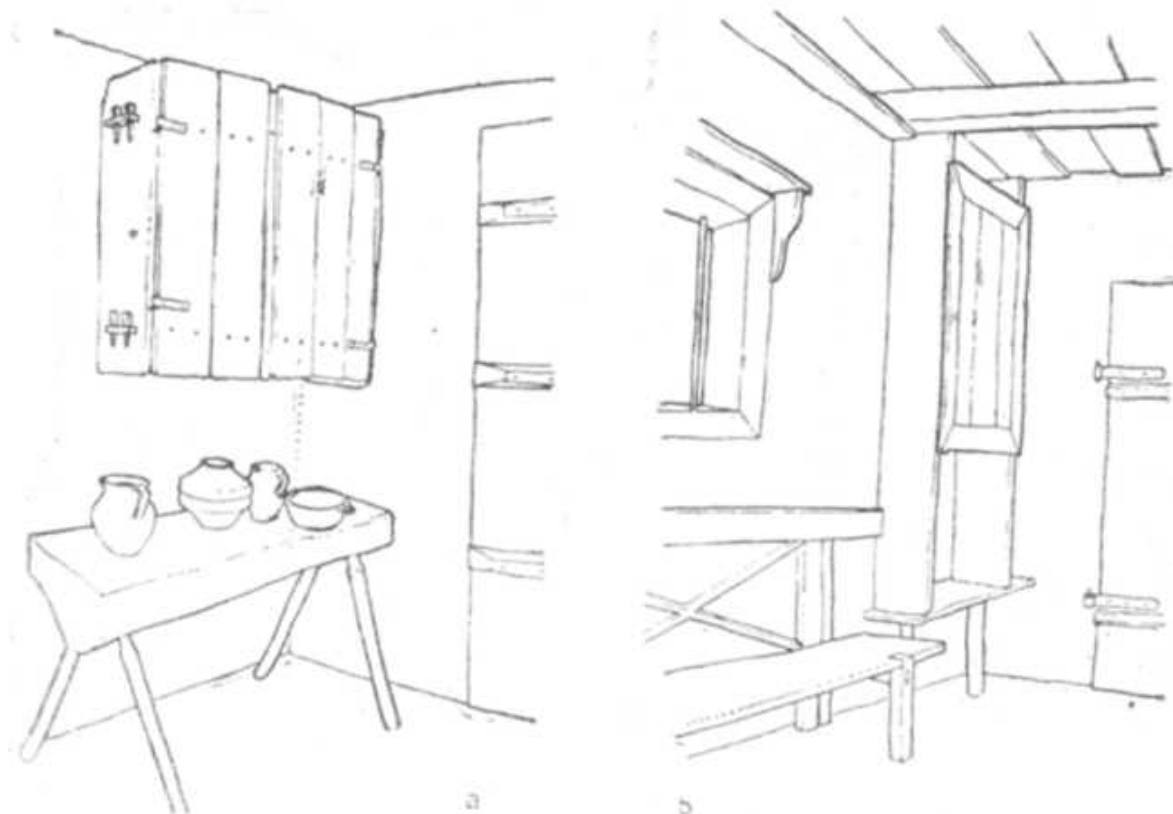

81. Ajtó mögötti sarok: a) a színen, bútorok: *pad vizesgalyátának* (előtte kártya kevertnek, mosléknak), *póc*, *táltartó*; balról ajtó a házba, jobbról a tőtés felé (Páncél György), Np; b) a házban bútorok: *pad*, rajta *padtakaró*, mögötte *lécser*, fölötté *póc*, Bf.

dísz lehet. E felismerés folytán vált rendszeressé a rúdon átvett díszes, csíkos szövésű *rúdilepedő*, amely legalábbis ünnepnapokon kötelező módon föl van terítve. Még az újabb tapasztott-meszeit mennyezetű lakásokból sem hiányozhat a rúd, s ott, ahol a lakóhelyiség mögött kamara keletkezik, a rúd ide is bevonul, mint a fonalak és vásott ruhák rendes tartóhelye.

A tűzhely fölötti rész, mint kiváló szárítóhely, nemcsak a ruhaszárító-rúdnak alkalmas, hanem ide a mennyezetgerendákról lelógó zsinegekkel vesszőfonású *lyásza* (lésza) is felköthető. Rajta aztán sajt, gyümölcs és egyéb tartható, aszalható, füstölhető. Újabban már inkább csak a házon kívül, a nyári konyha s még inkább a sütőház vagy állás tüzelője fölött láthatunk még ilyen lészákat (4c), az ősi szabadtüzelés és mennyezet nélküli hajlék berendezésének maradványaként, amely hajdan szikrafogó is lehetett.

A szoros értelemben vett falibútorok őse a népi faépítkezésben oly fontos *szeg*. Kezdetleges határbeli hajlékokban a keményfából faragott szeg az egyetlen gúnyatartó (2a), de még találunk olyan öreg lakóházat is, ahol a falbeli *ágas* (sas) meghagyott, kiálló ágát használták tarisznyatartónak. A csángó lakásbelső jellegzetes eleme a falba vert cserefa szeg (7, 10, 14, 33, 51). A drótszeg ezt ma sem pótolja, mivel hamar meglazul. A faszegre akasztva lóg az

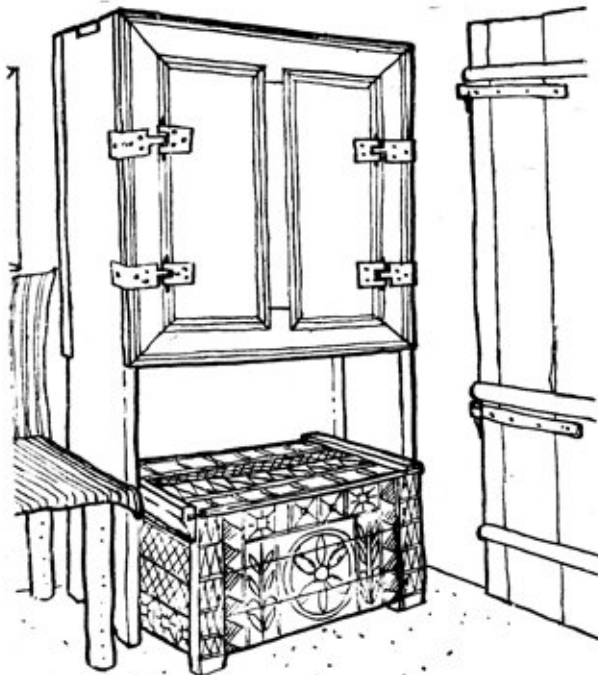

82. Ajtó mögötti sarkok: a) vízpad, fölötté póca, Gy; b) lábra föltett póca vagy tálas vagy blidár, az ablak fölött pócika könyv tartására, Bf.

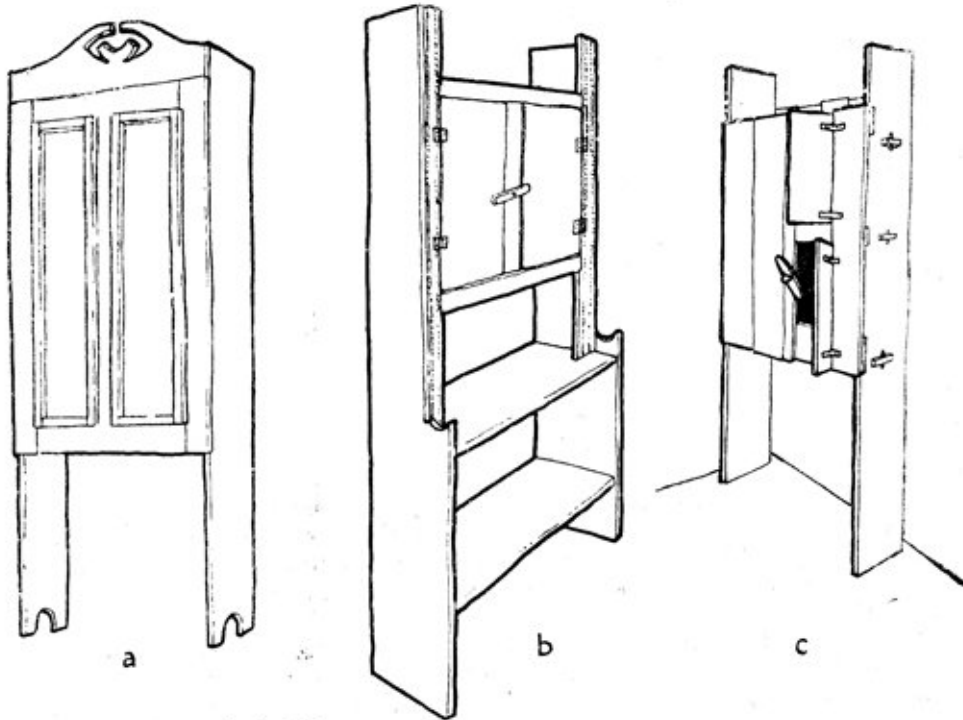
ereszben, színben a veres csíkozású szöttes *tarisnya*, a csángó asszonyok úti öltözetének e jellegzetes velejárója, a házbeli főhelyen áll a férfi *innapló-kalapja*, prémsapkája (34, 66), az *imádkozó* (olvasó), és feljebb a *szentkép* (52, 66), a tűzhely közelében a *sótartó*, *kalánytartó*, *málé szelő*, *seprő* (10, 16b, 19b, 50). A sótartót és kanáltartót, mivel felakasztásra készült tartóhelyek, már falibútoroknak tekinthetjük.

A kanáltartó régen kis, fölakasztásra készült füles fonott kosár volt (75b). Ezt váltotta fel fokozatosan a bükkfából faragott összeillesztett forma (75c). A konyhai sótartó viszont sokáig a szádokfahéjból készült kis doboz volt (76e); csak századunkban került a falra is sótartó (76a-c). Ugyanígy a tükör is hajdan a ház tapasztásakor a kisablak közelében a falba tapasztott apró tükör- vagy üvegcserep volt, csak a század végétől kezdtek vásárolni berámázott tükröt s főleg olajnyomatú szentképeket a csángó katolikus búcsúkra Csíksomlyóról, Madéfalváról vagy Brassóból jött szentképesektől, akik ezeken kívül még olvasókat, keresztekét s különféle magyar nyelvű nyomtatványokat is árultak (utóbbiakat aztán a gerendán tartották).

A barna vagy zöld rámás szentképek magasan fent, többnyire egysorban kissé megdőlvé, a tükör, fényképek s egyéb pedeg lennebb kerültek a főfalra, az ablakok közé. Ezek az újabb nyomdai és manufakturális termékek azonban csak mintegy száz éve szorították ki fokozatosan a lakásbelső ablakos falainak egykori fődíszét, a mennyezet alatt egymástól egyenlő távolságra beütött szegekre akasztott, végeiken csíkos szövésű *kendezők* sorát. A kis egyesházakban

83. Ajtó mögötti sarok a tisztaházban, látható a *gúnytartó láda*, fölötte az *éveg* (üveg) tartó *póc* vagy *duláp*, balról a *pad vége* (Piros Györgyné), Bf.

84. *Pócok*: a) Bf; b-c) Kl.

85. Ajtó mögötti sarok és sarokpolc: a) S; b) Dó.

ünnepeken, a kettősházak tisztaházában pedig állandóan ott díszlett a mennyezet alatt a rúdravaló, az ablakos falakon pedig a kendők sora, míg alább, a padok s ágyak fölött az ugyancsak szegekre akasztott hőszigetelő és támlát helyettesítő szöttek *falra*valók és padtakaró *lécserek* (29, 31—33, 35, 36, 38, 40, 41, 43, 46, 48, 51, 52, 66).

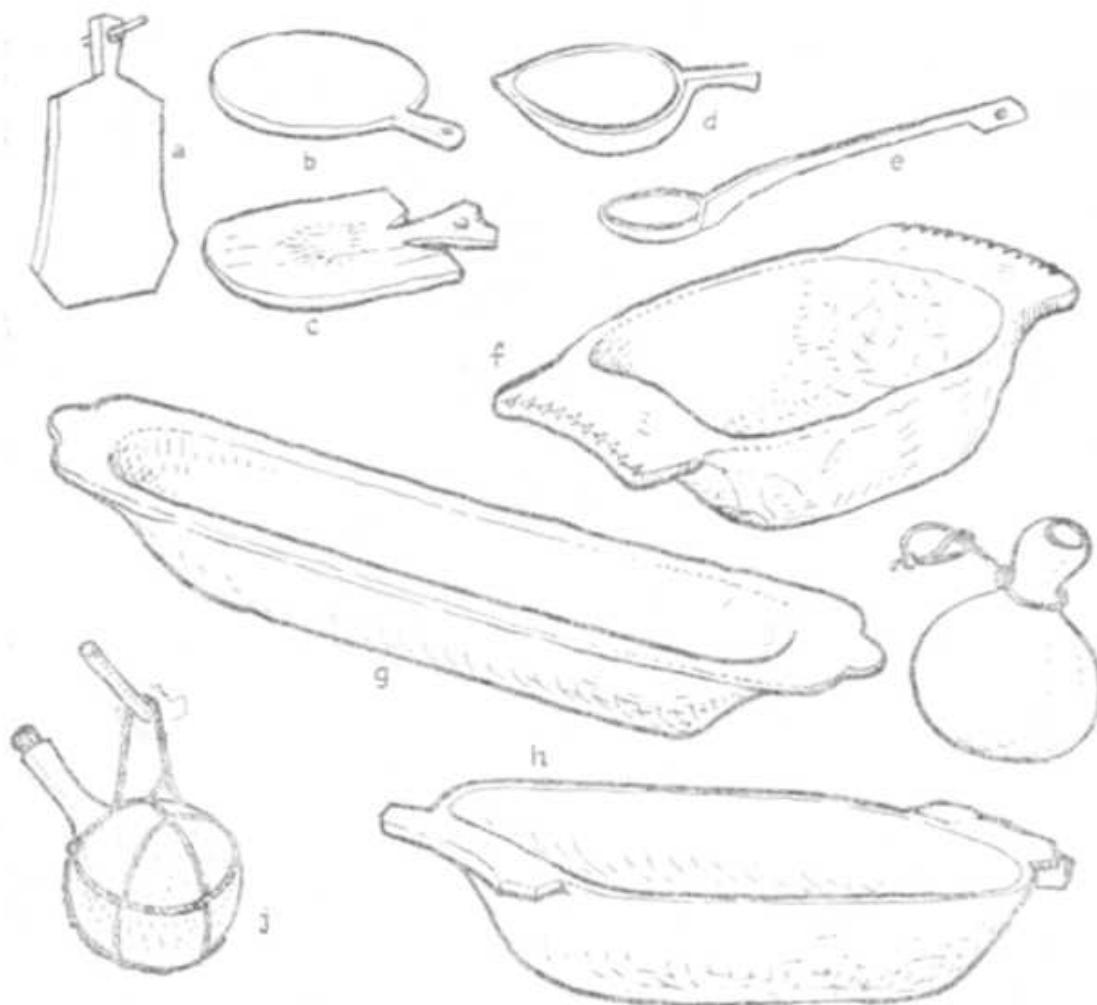
A régi „kendő-kultúra” — nevezhetjük így, hiszen a kendők nem csak használatra és dísznek készültek, hanem különféle egymásközti hagyományos szolgálatok szokásos viszonzóeszközei (tehát valuta-jellegűek) is voltak — az újabb lakásbelsőben már csak csökevényes formájában él: csupán a tűzhely közelében

86. Ajtó mögötti sarok és sarokpolc: a) *kócosblidár* (saroktálas) a pad végére helyezve (Benedek Péterné), Mf; b) *póc* (Benke Antal), Kl.

látunk még faszegre fölakasztott használati kendőt (38, 41), a tisztaházba a pedig a szentképek között egy-egy díszes szövésű rojtoskendőt (66), esetleg az ablak fölött is kikötött végű kendőt.

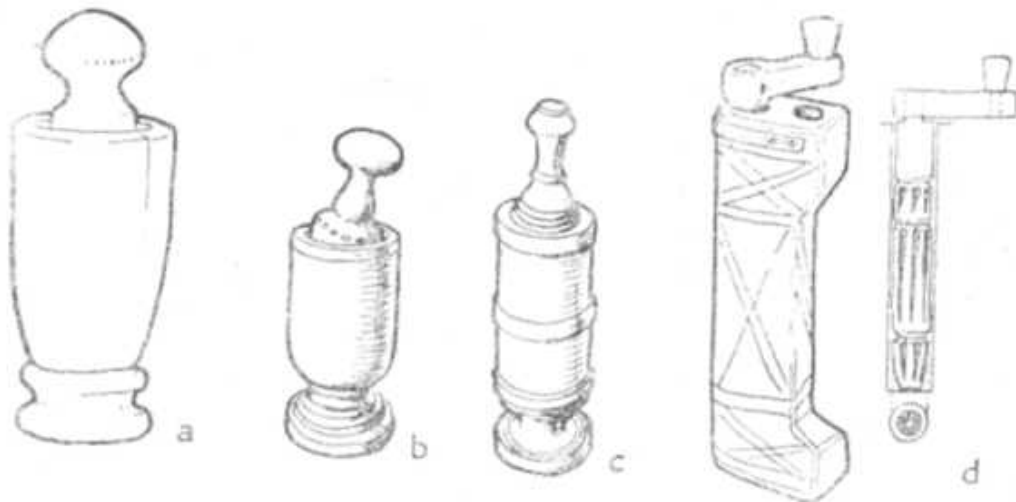
A mennyezet alatti egykori kendősor emléke a főfal asztal fölötti részén a század elejétől néhol szokásos, bükkfa lécekből házilag faragott, kb. 2 m hosszú *tánygyérpóc* vagy *táltartó* régies *kendőpóc* elnevezése (77—78). E bútordarabnak a falon elfoglalt helye és esetleg alsó szegsora (melyre *csiprokat* akasztanak, 77a, 78a) ugyancsak az egykor itt volt kendőakasztó szegekre, illetve kendőfogásra (Csíkban ilyen volt az eredeti „kendőszeg”), utal, mint elődjére (77a). A csángóságnál a régi kendősor egy részének helyébe lépő fali tányér-, tál- és csuportartó azonban a székelyföldihez képest kezdetleges, kis méretű, késői és rövid életű is volt: a kezdetlegesebb táplálkozás és lakásigény miatt itt nem alakult ki olyan népi kerámia kultúra, mint a szomszédos erdélyi tájakon.

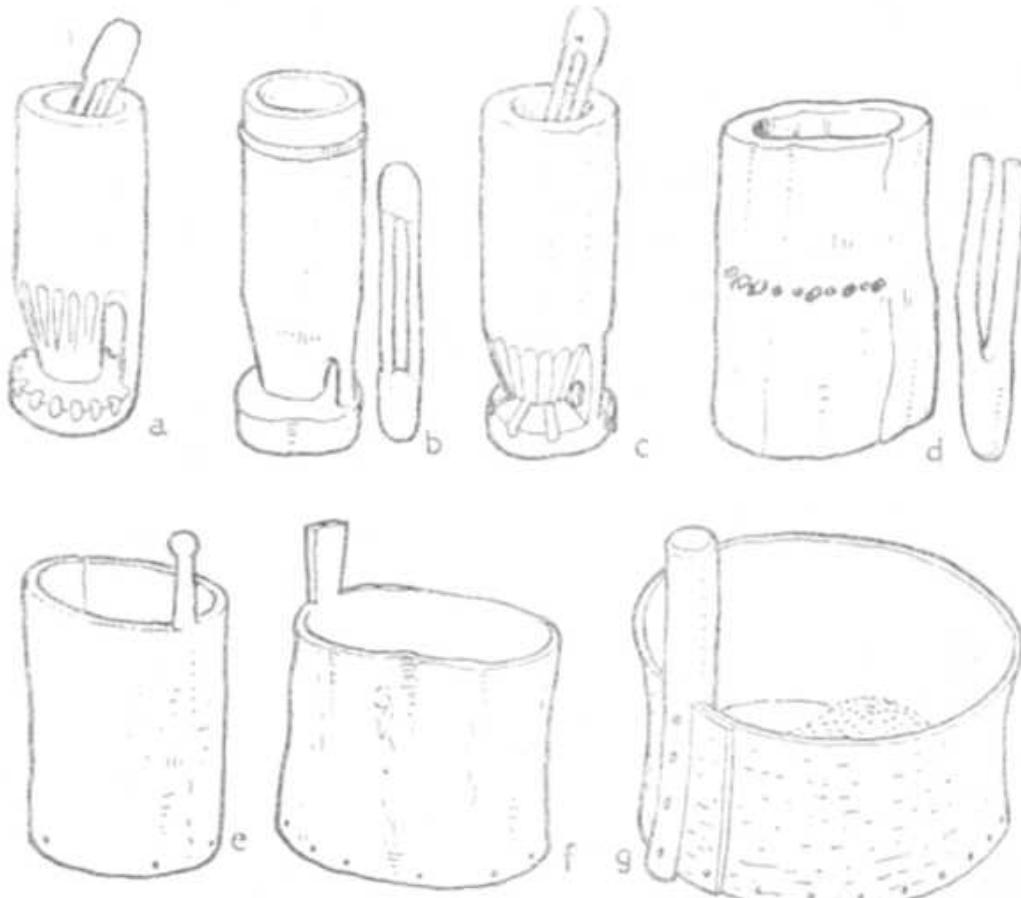
87. Egy darab-fából előállított háztartási eszközök: a) *lapító*, Pl; b) *fedő* vagy *lapító*, L; c) *lapító*, Ta; d) *kaos*, liszt- és gabonamerő, Ka; e) *nagykalány* („búcsú, menyekező s halott alkalmával galuska-, tokán- s lémérő”), Kl; f) *kerektekenő*, g) *hosszútekenő* és h) *tekenő kenyérnek*, Bf; i) *tídva* (tökedény) („kapanyélbe akasztva viszik a mezőre víznek”, 5—6 literes); Bf; j) *tídva* olajnak, Gy.

Már az említett hosszú lécekből összeállított tányértartókat-kendőszegfé-
léket megelőzően voltak a csángó lakásokban különféle polcok konyhai dolgok
(edény, élelem stb.) tartására (20b). A polc egyik kezdetleges formája a
rúdhoz hasonlóan a tüzelő közelében levő és a padlásgerendától függeszkedő
fonott vagy deszkatábla (4c), s ezzel közeli rokon az ugyancsak a padlásge-
rendáról függeszkedő füst- és szikrafogó kas teteje, illetőleg alsó széles deszka-
rámája, melyet *pócnak* is neveznek s rajta mindenféle apróholmit tartanak
(13). A függesztett megoldású polcok körébe tartoznak a kezdetleges (egy-
deszkás) polcok is, amelyeket az alkalmazott faszegek csak rögzítenek (23).

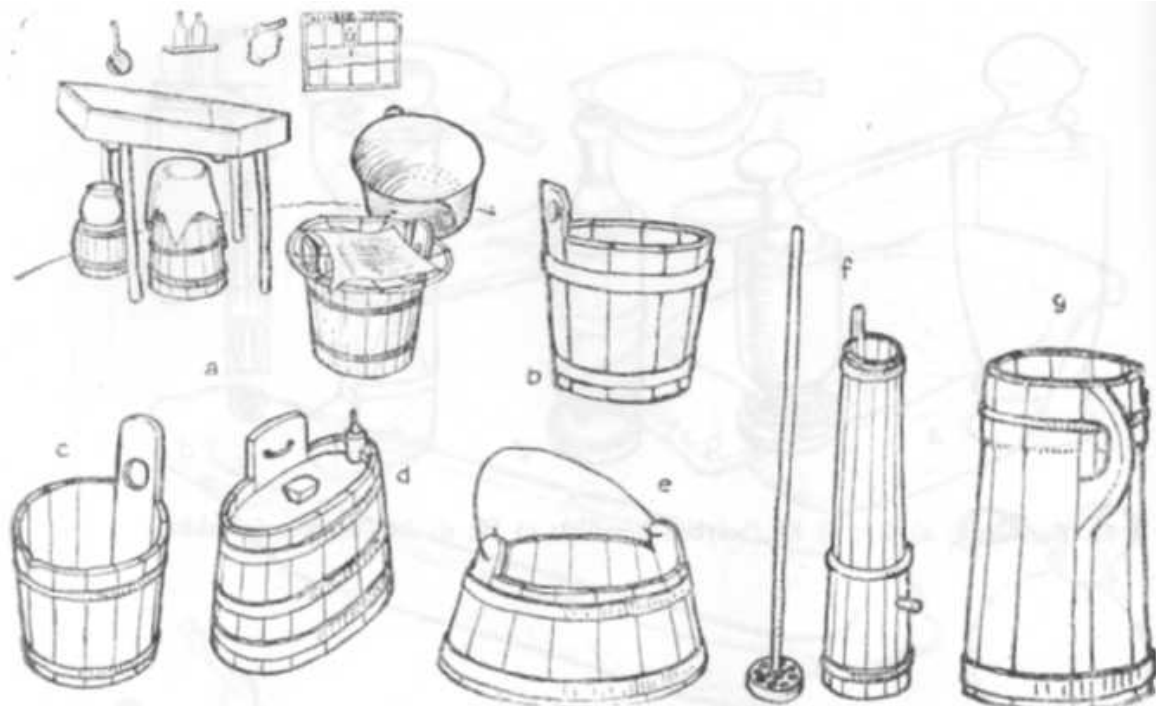
A házfal fokozatos magasodásával már legalább másfél százada lehe-
tővé vált a tetszés szerinti magasságba ütött szegekre helyezett vagy akasztott
falipolcok bevezetése. A gyarapodó étkezési és háztartási tárgyak tartására
kialakul itt is a két-három soros, 50—70 cm széles és 15—20 cm mélységű

88. Borstörők: a) Gy; b) Kl (helyben készült); c) Pl; d) Bf (törökös faeszköz).

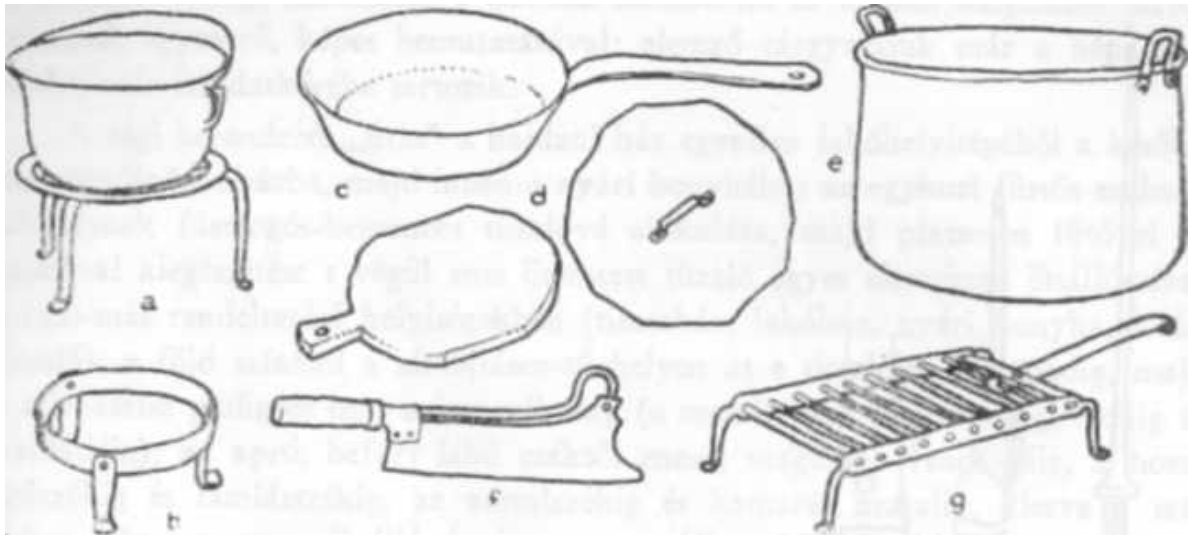
89. Török és mérők: a) *mozsár* púj-(kukorica), *bogsó*-(tömsó), *árpa*-, *kender*- és *bosztány-mag*-(tökmag) *törő* (m: 88 cm), Ka; b) ua., Kl; c) ua. (hársfából), Pl; d) *buduroj* és *kilug* (kukoricafejtő), Ta; e) *sztámbula* (véka fatörzsből), Bf; f) *gyimile* (15 literes mérték), S; g) *szapu* (30 literes) szádofa héjából; bab, púj, pityóka tartására (régén szegezés helyett varrták), Ka.

90. Dongaedények: a) *szтина* belseje, a lábakon álló sajtnyomó *krinta* és ordafőző *nagyüst* körül dongaedények: *intyegetor* (oltó), *putyina urdának* és *intyegetare* (tejoltó-cseber), Pl; b) *sétár* (sajtár), Bf; c) „szétár, Erdőből (Erdélyből) hozzák, sz adnak érte egy ennyi pujt sz megvan”, Ka; d) *fedeles* (mezei vizesedény, helybeli munka), Szf; e) *galyáta*, Bf; f) *téverő dézsa és verője*, O; g) *kártya* (víznek), Bf.

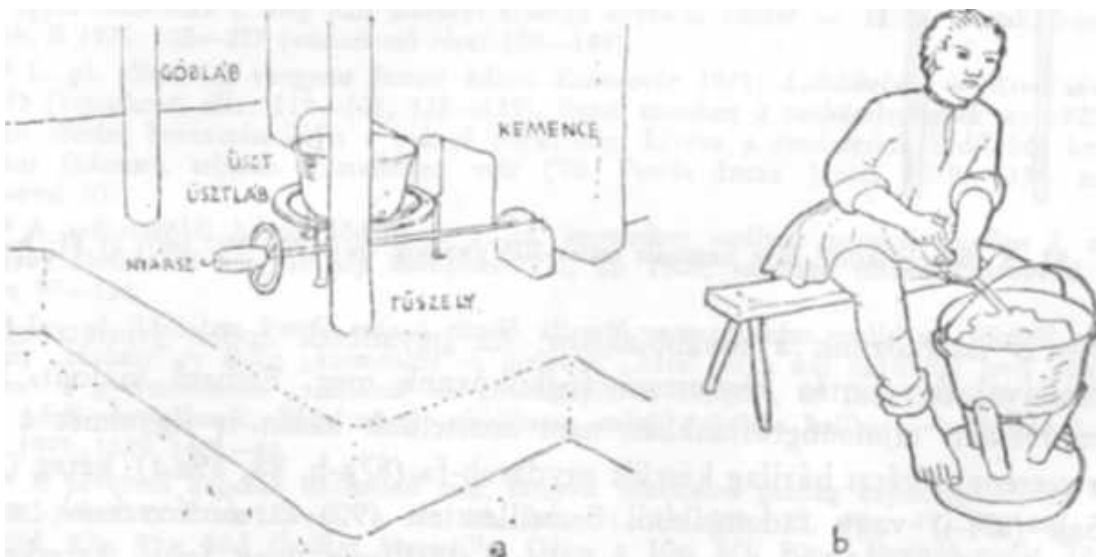
falipolc (79a, 80, 81a). A falipolc régibb példányai mind bükkfából, fejsze és fűrő segítségével ácsolt bútorok, akárcsak a régibb ládák és asztalok. Az összeillesztésnél néha a csapolást is alkalmazzák (80d, 82a). A polcok elő rendszerint keskeny párkányt kapnak, és a felső szegélyt gyakran a kanáltartók szükséges fogzásához hasonló metszéssel díszítik (80a, d, 81a), máskor azonban bőrdarab- vagy kovácsoltvas-sarkokon forduló kétajtós faliszekrényé alakul a bútor (80b, 81b, 82a).

A falipolc (faliszekrény) rendes helye az ajtó mögötti falrész. Ott, ahol az ajtó túlságosan közel kerül a sarokhoz. — az újabb többszörös házak kisebb helyiségeiben — a polcot egészen a sarokba kell helyezni; keskenyebbre is szabják, viszont magasabb lesz: létrejön a háromszögű alapú, majdnem a földig leérő, többpolcos *saroktálas*, *kócosblidár* vagy *pohártartó* (85, 86). Az edényekkel megterhelt magas polcot már alig tartanak a falba vert szegek, viszont eléggé lenyúlik ahhoz, hogy alját a pad végére (85a, 86a) vagy külön székre helyezték (85b). Ha aztán a már fenyődeszkából készült sarokpolcnak ajtót is tesznek, oldalsó deszkáit oly hosszúra hagyják lefelé, hogy már „saját lábán” állhasson (86). A lefelé történő megnyúlás, székre helyezés, majd saját lábára állítás fokozatai megtalálhatók a rendes (nem sarokra szabott) polcoknál is; ezek nagyobb, ajtós példányait már szintén inkább *tálasnak*, *blidárnak* nevezik (38, 82b, 83, 84).

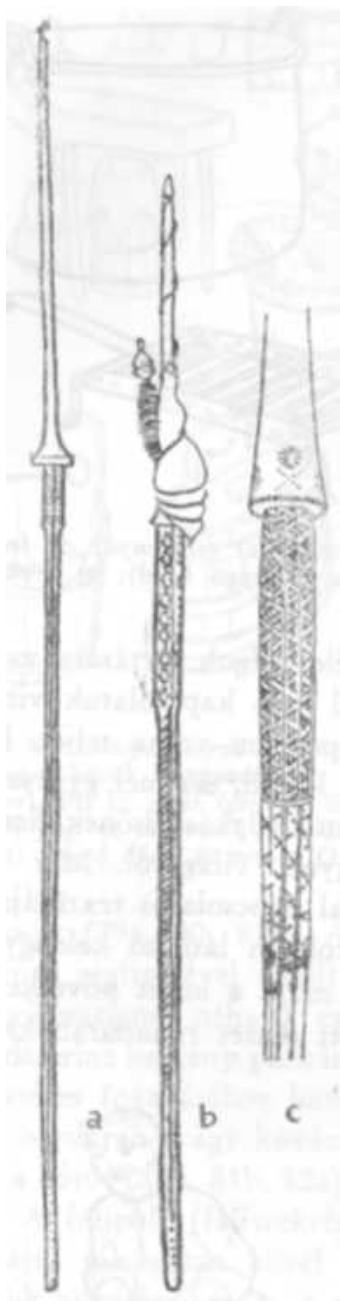

91. Konyhai vaseszközök, Bf: a) *üst és lába*; b) *kicsi üstláb*; c) *cserpenyő*; d) *fedő bádoból, mellette fából is*; e) *kazán vagy lúgzóüst*; f) *tajpa (húsvágó bárd)*; g) *gretár*.

A tüzelő, az ülésre, fekvésre, étkezésre és különféle dolgok tartására való bútorok, kellékek bemutatása, fejlődésük és egymással való kapcsolatuk vizsgálata, de maga a lakásbelső mint egységes egész képe nem volna teljes, ha bár utalásszerűen nem szólunk a tüzelőn és bútorokon kívüli, ezeknél gyorsabban cserélődő vagy legalábbis helyüket inkább változtató, a lakásbelsőnek életet és otthonosságot adó nagyszámú és változatos tárgyak világáról. Már az előbbieken is érintettük a lakásbelső ágygal és paddal kapcsolatos textíliáját, a rúdravalót, fal védőket és kendőket, az ablakos sarokban látható kelengye-tornyot. Mindezekkel részletesebben megismerkedünk majd a kötet következő dolgozatában. Ugyanígy a tisztaház rúdjára fölterített díszes ruhadarabokkal

92. Tűzhely körüli eszközök, Ka; a) vaseszközök; b) *máléhabarás a kerekszékre tett üstben, habaróval*.

93. A tűzhely körül ülve használt is itt álló *guzalok* (m: 170—190 cm); a) Ff; b-c) Bf.

külön is találkozunk a továbbiakban. Az ugyancsak éppen érintett csángó kerámiával úgyszintén részletesen foglalkozunk még. Érthető viszont, hogy népművészeti tájmonográfiánkban nem szentelünk külön is figyelmet a sokféle szerény, jórészt házilag készült egydarab-fa (87a-h, 88, 89a-f), kéreg (89g), kobak (87i-j) vagy fadongákból Összeillesztett (90) tartóedényeknek s más házieszközöknek, falusi kovácsmunkaként előállított vagy falusi kereskedőtől vásárolt hagyományos sütő-főző fémeszközöknek (91—92). Meg kell elé-

gednünk a csángó lakásbelső e kevéssé szembeötlő és csupán kiegészítő tartozékainak egyszerű, képes bemutatásával; elemző tárgyalásuk már a népi eszközkutatás feladatkörébe tartozik.

A régi berendezés „útja” a hajdani ház egyetlen lakóhelyiségéből a később hozzáépült kicsiházba, majd innen a nyári konyhába; az egykori füstös szabad-tűzhelynek füstfogós-kemencés tüzelővé alakulása, majd plattenes fűtővel és szobával kiegészítése s végül eme összetett tüzelő egyes elemeinek önállósulása a más-más rendeltetésű helyiségekben (tisztaház, lakóház, nyári konyha, kilér, tüzelő); a föld színétől a sártöltésen-tűzhelyen át a deszkázott sárpadig, majd a cöveklábú padig és más származékokig (a mozdítható támláspadig, ládáig és padládiáig); az apró, befűrt lábú széktől ennek magasabb ivadékaiig, a hosszúságig és támlásszékgig, az asztalszékgig és kamarás asztalig, illetve a székekre fektetett vagy önálló ágyig; a gerendához kötött rúdtól és a tárgyak tartására falba vert szegtől a szegre akasztott különféle falibútorokig s közülük is egyeseknek álló bútorrá alakulásáig — íme, a csángóság lakáskultúrájának a lakásbelső, illetve egyes elemei változásában lemérhető fontos állomásai.

A lakásbelső (egészének és egyes elemeinek) változásaiban, a változás és megvalósulás formáiban az életmódbeli fejlődéssel fellépő újabb és újabb szükségletek, valamint a megvalósításhoz szükséges anyagi-technikai lehetőségek egyeztetésének sajátos csángó útja, módja, formája ismerhető meg.

JEGYZETEK

¹ A csángóság anyagi életkörülményeiben az utóbbi nemzedékek során végbement változások egyes részleteire l. még Kós Károly: *Csángó néprajzi vázlat* = Tájak, falvak, hagyományok. B 1976. 103—217 (vonatkozó rész: 109—149).

² L. pl. tölem: *A vargyasi festett bútor*. Kolozsvár 1971; *Lakásbelső.* = *Kis-Küküllő* 99—143 (vonatkozó rész: 119—121, 138—139). Ezzel szemben a tankötelességnek az 1920-as években történt bevezetése előtt a csángó parasztság, kivéve a rendszerint Erdélyből került *diákokat* (kántor), teljesen írástudatlan volt (Vö. Petrás Incze János, 1979. 1336. megjegyzésével is).

³ A székelyföldi bútorfejlődésre a 2. sz. jegyzetben említett munkák mellett l. még Malonyay Dezső: *A magyar nép művészete*. II. Bp 1909, valamint tölem: *Lakásbelső.* — Kászon 97—156.

⁴ Így pl. 1841-ben Petrás már a tüzelő állandó tartozékaként említi a „földből vert” alacsony „tűzhely”-re épült „kermenczé”-t, melynek „háta” és a két oldalánál levő szeglet, a „sutu” a gyermekeknek „szállásul” és „hálólhelyül is szolgál”, és „ide húzódik a leány, mikor kérői megjelennek, hogy magát elrejttesse, mégis mindent hallhasson” (Petrás Incze János, 1979. 1329. 1405—6).

* E bevezető kapcsán említendő meg, hogy a lakásbelső gazdag képanyagából az 58c, 64b, 81b ábrákat Péter Dezső, a 6b, 13, 26b, 31, 34, 38b, 39, 42a, 49, 61, 62, 70b, 78c, 80d, 82b, 85a, 88d ábrákat Starmüller Géza, a 10a, 87j, 90e-g ábrákat pedig Török Pál gyakorló hallgatók helyszíni vázlatainak felhasználásával készítette a szerző, aki ezúton is köszönetet mond akkori hozzájárulásukért.